

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ
ΙΔΡΥΜΑ ΚΑΛΑΜΑΤΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ
ΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΟ ΕΤΟΣ: 2003-2004

ΘΕΜΑ
Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

το σημείο ισορροπίας του συστήματος:
η εθνική τράπεζα

Εισηγητής: Κος Κουπούζος Δημήτριος
Σπουδάστρια: Γιαννάκαινα Αναστασία

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	1
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	2
ΚΕΦ. ΠΡΩΤΟ: Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	6
1.1. Σύντομη επισκόπηση των εξελίξεων στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα στην αρχαιότητα ως τον 19ο αιώνα	6
1.1.1. Η πρώτη λειτουργία τραπεζικού συστήματος στην Αθήνα κατά τον 6ο αιώνα π.Χ.	8
1.1.2. Η λειτουργία των ελληνικών τραπεζών κατά τον 4ο αιώνα π.Χ.	9
1.1.3. Οι κυριότερες τραπεζικές εργασίες από τον 6ο έως τον 2ο αιώνα π.Χ.	10
1.1.4. Η δημιουργία τραπεζών σε ξένα κράτη	13
1.1.5. Οι τράπεζες σε παγκόσμιο επίπεδο	14
1.2. Οργάνωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από το 1828 ως την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος το 1928	15
1.2.1. Η ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας το 1841	17
1.2.2. Από τα τέλη του 19ου αιώνα ως την έναρξη του Α' παγκοσμίου πολέμου	19
1.2.3. Η περίοδος του Α' παγκοσμίου πολέμου	20
1.2.4. Η περίοδος μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο	21
1.2.4.1 Η Μικρασιατική καταστροφή και οι συνέπειες της στην οικονομία	22
1.2.4.2 Τα χορηγηθέντα δάνεια στο Δημόσιο και η δημιουργία παράλληλων τραπεζών	23
1.2.5. Βιομηχανία και τράπεζες	25
1.2.5.1. Η βιομηχανία στην ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας	25
1.2.6. Η εξυγίανση της οικονομίας της χώρας με δάνεια από το εξωτερικό	27
1.2.7. Η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος	28
1.2.8. Το ζήτημα καλυμμάτων	30
1.2.9. Οι καταθέσεις της Εθνικής τράπεζας	31
1.2.10. Οι εργασίες της Τράπεζας της Ελλάδος	34
1.2.11. Εικόνες τραπεζών στον ελληνικό μεσοπόλεμο	35

1.2.11.1. Οι ελληνικές τράπεζες στην περίοδο του μεσοπολέμου	35
1.2.11.2. Οι γεωργικές πιστώσεις και η Α.Τ.Ε.	36
1.3. Η λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος	
από το 1929 έως την ίδρυση της Νομισματικής Επιτροπής το 1946	38
1.3.1. Η παγκόσμια οικονομική κρίση 1929-1932	38
1.3.1.1. Οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις στο τραπεζικό σύστημα	39
1.3.1.2. Η εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα	41
1.3.2. Η προπολεμική περίοδος 1933-1940	44
1.3.2.1. Το νέο κτίριο της τράπεζας της Ελλάδος	46
1.3.3. Ο Β' Παγκόσμιος πόλεμος και η κατοχή 1940-1944	47
1.3.4. Η περίοδος των πρώτων προσπαθειών ανασυγκρότησης	
1944-1946	50
1.3.4.1. Η νομισματική μεταρρύθμιση μετά τον Β'	
παγκόσμιο πόλεμο	51
1.3.4.2. Η υποτίμηση της δραχμής	52
1.4. Η λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος υπό	
τον έλεγχο της Νομισματικής Επιτροπής (1947-1982)	54
1.4.1. Η περίοδος της ανασυγκρότησης (1947-1982)	54
1.4.2. Η περίοδος της δικτατορίας (1967-1974)	57
1.4.2.1. Τα πρώτα μέτρα για τον πληθωρισμό που έλαβε	
η Ελλάδα	59
1.4.2.2. Αναλήψεις και καταθέσεις από την Τράπεζα	
της Ελλάδος	60
1.4.3. Η μεταδικτατορική περίοδος 1975-1982	61
1.4.3.1. Οι δεσμεύσεις καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών	62
1.4.3.2. Η χώρα μας μέλος της ΕΟΚ	64
1.4.3.3. Οι λειτουργίες του τραπεζικού τομέα μέχρι το 1986	65
1.4.3.4. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα	68

ΚΕΦ. ΔΕΥΤΕΡΟ: Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΟΝ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

2.1. Οι ελληνικές τράπεζες στην Μεσόγειο και στα Βαλκάνια	69
2.2. Η διεύρυνση της ελληνικής τραπεζικής σε διάφορα πεδία	70

ΚΕΦ. ΤΡΙΤΟ: ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ

3.1. Η εισαγωγή του ευρώ στις ελληνικές τράπεζες	71
3.2. Οι ελληνικές τράπεζες μπροστά στις ευρωπαϊκές χώρες-μέλη	
της Ευρωπαϊκής ένωσης	73

ΚΕΦ. ΤΕΤΑΡΤΟ: ΛΙΑΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ	73
4.1. Στρατηγικές ανάπτυξης της λιανικής τραπεζικής	73
4.2. "Κυνηγώντας τα μερίδια αγοράς"	76
4.3. Τα νοικοκυριά	79
 ΚΕΦ. ΠΕΜΠΤΟ: ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ: ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ	 80
5.1. Η ανάπτυξη της λιανικής τραπεζικής	80
5.2. Στόχος η ευελιξία στο δίκτυο και τα νέα προϊόντα	82
 ΚΕΦ. ΕΚΤΟ: Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΕΝΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	 84
6.1. Έκταση εγκατάστασης και προέλευσης των ξένων τραπεζών	84
6.2. Ίδρυση υποκαταστημάτων	85
6.3. Προσδιοριστικοί παράγοντες της εγκατάστασης ξένων τραπεζών	88
 ΚΕΦ. ΕΒΔΟΜΟ: ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	 89
7.1. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα πριν το 1990	90
7.2. Η μορφή των τραπεζών και η ανάπτυξη των επιμέρους τμημάτων του	91
 ΚΕΦ. ΟΓΔΟΟ: ELECTRONIC BANKING	 92
8.1. Μια νέα διάσταση της τραπεζικής πραγματικότητας	92
8.2. ELECTRONIC BANKING στα νέα δεδομένα του συστήματος	93
 ΚΕΦ. ΕΝΑΤΟ: ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ	 95
9.1. Οι αλλαγές στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και οι ειδικές συνθήκες στα εθνικά τραπεζικά συστήματα	95
 ΚΕΦ. ΔΕΚΑΤΟ: ΟΙ ΕΠΕΡΧΟΜΕΝΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΤΟΜΕΑ	 97
10.1. Η τρέχουσα περίοδος στον ελληνικό και ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα	97
 ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ	 100
 ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	 101
 ΠΕΡΙΛΗΨΗ	 112
 ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	 114

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αντικείμενο της μελέτης αυτής είναι η εξέλιξη του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

Μέσα από την μελέτη αυτή προσπαθώ να εξασφαλίσω την χρήσιμη πληροφόρηση καθώς και την εκμάθηση για τους συμφοιτητές της σχολής μου.

Ήταν μια δύσκολη και επίμονη προσπάθεια για την οποία απαιτήθηκε καθημερινή ενασχόληση για αρκετό χρονικό διάστημα. Αντιμετώπισα αρκετές δυσκολίες και αυτό γιατί η φύσης της εργασίας αναφερόταν σε πολλά ιστορικά στοιχεία μεταφρασμένα στην καθαρεύουσα. Η εργασία στηρίχθηκε πάνω σε σημειώσεις και βιβλία που μου δάνεισε ο καθηγητής που συνεργάζομαι μαζί του, από σημειώσεις που βρήκα στην Ένωση Ελληνικών Τραπεζών στην Αθήνα, από βιβλία που δανείσθηκα από την βιβλιοθήκη της Εθνικής τράπεζας στην Αθήνα, από ιστοσελίδες μέσα από το Internet και τέλος από διάφορα οικονομικά περιοδικά που υπάρχουν στην βιβλιοθήκη του Τ.Ε.Ι. μας.

Θέλω να ευχαριστήσω τον καθηγητή μου κ. Δημήτριο Κουπούζο για την πολύτιμη βοήθεια που μου έδωσε για να φέρω σε πέρας αυτήν την εργασία και τους γονείς μου που με στήριξαν σε αυτή μου την προσπάθεια.

Όμως παρόλο τις δυσκολίες που υπήρξαν, τις αντιμετώπισα και τώρα παρουσιάζω σε μια χρήσιμη και ενημερωτική εργασία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ιστορική έρευνα στον τομέα του τραπεζικού συστήματος βρίσκεται, όπως και πολλά άλλα πεδία της έρευνας στην χώρα μας, σε πρωτογενές στάδιο. Μόνο τα τελευταία χρόνια είδαν το φως μελέτες και δημοσιεύσεις που αντιμετωπίζουν επιστημονικά διάφορες και διαφορετικές πλευρές αυτής της ιστορίας. Μπορούμε να πούμε ότι με αυτόν τον τρόπο άρχισε να οικοδομείται και μια ιστορική προβληματική για ένα πεδίο που όλη η παράδοση έρευνάς του βρισκόταν στα χέρια των οικονομολόγων. Η ιστορική έρευνα δεν μπορεί λοιπόν παρά να λάβει υπόψη τα συμπεράσματά τους. Δεν είναι δυνατόν όμως και να περιοριστεί μόνο σε αυτήν την κλίμακα, πολύ περισσότερο να ταυτιστεί μαζί της στη σταθερή βάση των οικονομικών μεγεθών και εξελίξεων, πρέπει να προσθέσει τις πολιτικές, τις κοινωνικές και τις ανθρώπινες πλευρές της τραπεζικής πραγματικότητας ακόμα καλύτερα πρέπει να συνθέσει όλες αυτές τις διαστάσεις σε έναν ενιαίο κορμό.

Οι τράπεζες αν και είναι κυρίως οικονομικοί μηχανισμοί, και μάλιστα τεράστιας σημασίας, είναι ωστόσο και ζωντανοί οργανισμοί, η γεωγραφική τους εξάπλωση, τα πλέγματα των πολιτικών και προσωπικών σχέσεων, οι συνθέσεις και οι διασυνδέσεις των διοικητικών στελεχών, η ζωή και οι αγώνες των υπαλλήλων τους, είναι συστατικά της ιστορικής τους ύπαρξης που ενδιαφέρουν εξ' ίσου τον ιστορικό. Φυσικά, η έκδοση που προτείνεται εδώ δεν έχει στόχο να καλύψει όλους τους τομείς στους οποίους μπορεί να απλωθεί η ιστορική έρευνα. Η ιστορία,

άλλωστε, του τραπεζικού συστήματος της Ελλάδας δεν μπορεί παρά να είναι το έργο πολλών ερευνητών και πολλών δημοσιεύσεων, ατομικών ή συλλογικών.

Μια σύντομη αναφορά στα χρονολογικά όρια του τραπεζικού συστήματος αφορά τις τρεις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας είναι η περίοδος όπου διαμορφώθηκε στην σύγχρονη του μορφή το ελληνικό τραπεζικό σύστημα: τότε ιδρύθηκαν (με την εξαίρεση της Εθνικής, ιδρυμένης από 1842) οι μεγαλύτερες Τράπεζες και ολοκληρώθηκαν όλα τα χαρακτηριστικά της πιστωτικής φυσιογνωμίας της Ελλάδας. Η ίδρυση της Τραπέζης της Ελλάδος και της Αγροτικής Τραπέζης το 1928 ήταν το επιστέγασμα αυτής της ιστορικής διαδικασίας, της οποίας την αρχή τοποθετούμε το 1898: χρονιά όπου με τον Διεθνή Οικονομικό Έλεγχο, τα οικονομικά της Ελλάδας μπαίνουν σε νέα βάση. Την ίδια εποχή, δηλ. μέσα στις τρεις πρώτες δεκαετίες του 20ου αιώνα, οι τράπεζες ως οικονομικοί μηχανισμοί δείχνουν έναν ιδιαίτερο δυναμισμό, αναμιγνύονται σε μεγάλα έργα, σε δάνεια, στην βιομηχανία και στα ξένα χρηματιστήρια, με αποτέλεσμα να αρχίσουν να απασχολούν σε μόνιμη βάση την Κοινή γνώμη. Η εικόνα της τράπεζας αλλάζει αισθητά την ίδια εποχή, το κοινωνικό τους κύρος μεγαλώνει μαζί με το οικονομικό τους βάρος: στην αλλαγή των αιώνων το τραπεζικό σύστημα έχει πλέον κερδίσει την μάχη του με την τοκογλυφία και το τραπεζικό κεφάλαιο αρχίζει να συμφύεται από ηγεμονική θέση με άλλες μορφές κεφαλαίου, μέχρι τον σχηματισμό ενός πραγματικού χρηματιστικού κεφαλαίου. Η δυσπιστία του κοινού απέναντι στις Τράπεζες είναι κι αυτή συνομήλικη με αυτές τις διεργασίες.

Μια άλλη διεργασία που αναπτύσσεται την ίδια εποχή δεν έχει όμως, μικρότερη σημασία: πρόκειται για την γεωγραφική εξάπλωση του πιστωτικού συστήματος. Στο εθνικό πεδίο αυτό σημαίνει πληρέστερη ή και πλήρη κάλυψη της εθνικής αγοράς. Υπάρχει όμως και η ευρύτερη διακλάδωση, οι σχέσεις των τραπεζικών ιδρυμάτων της Ελλάδας με το εξωτερικό: στις αρχές του αιώνα ο ελληνισμός της Αιγύπτου και των υπόδουλων ελληνικών περιοχών της Μικράς Ασίας, της Μακεδονίας και της Ηπείρου αναπτύσσει αμφίδρομες σχέσεις με ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα. Έξω από το οικονομικό στοιχείο αυτής της συναλλαγής, υπάρχουν εδώ και άλλες προεκτάσεις, που εκφράζουν πολιτικές βλέψεις και συντελούν στην αφύπνιση της εθνικής συνείδησης. Υπάρχει η σχέση των ελληνικών πιστωτικών ιδρυμάτων με την Ευρώπη και το ευρωπαϊκό κεφάλαιο, σχέση που συμβαδίζει με την προηγούμενη. Υπάρχει, τέλος, η υπερατλαντική σχέση που αναπτύσσεται μετά τον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο με την μεσολάβηση των ελληνικών τραπεζών στην είσοδο αμερικανικών επενδύσεων στην χώρα. Η εποχή που εγκλείεται μεταξύ του 1898 και του 1928 έχει, έτσι, μια ιδιαίτερη σημασία, είναι μια μεταβατική-γενετική περίοδος του σύγχρονου ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

Εκτός από αυτά γίνεται μια αναφορά στην λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από το 1929 έως την ίδρυση της Νομισματικής Επιτροπής το 1946 αναφέροντας μέσα στην παγκόσμια οικονομική κρίση την περίοδο 1929-1932, την προπολεμική περίοδο 1933-1940, τον Β' παγκόσμιο πόλεμο και την κατοχή την περίοδο του 1940-1944, την περίοδο των πρώτων

προσπαθειών για την ανασυγκρότηση του κράτους την περίοδο 1944-1946.

Τέλος πρέπει να αναφερθούν και οι πιο πρόσφατες εξελίξεις του ελληνικού τραπεζικού συστήματος αναφέροντας την λειτουργία του υπό τον έλεγχο της Νομισματικής Επιτροπής την περίοδο 1946-1982. Σε αυτές τις λειτουργίες πρέπει να αναφερθούν, η περίοδος της ανασυγκρότησης την περίοδο 1947-1952, η περίοδος της δικτατορίας τα έτη 1967-1974 και μεταδικτατορική περίοδος τα έτη 1975-1982.

Εκτός από αυτά τα ιστορικά στοιχεία, γίνεται μια αναφορά σε θέματα που σχετίζονται με την εξέλιξη του τραπεζικού συστήματός μας, όπως είναι η λιανική τραπεζική, η προοπτική του στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά, η σχέση των βιομηχανιών με τις τράπεζες, οι τράπεζες στον Βαλκανικό χώρο με σκοπό την διεθνοποίηση και πολλά άλλα εξίσου σημαντικά γεγονότα.

Οι σελίδες που ακολουθούν θίγουν τα παραπάνω θέματα από πλευράς γεγονότων και εξελίξεων των περασμένων εποχών και του σήμερα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΡΩΤΟ

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ

ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

1.1. Σύντομη επισκόπηση των εξελίξεων στο παγκόσμιο τραπεζικό σύστημα από την αρχαιότητα ως τον 19ο αιώνα

Η εμφάνιση των πρώτων τραπεζών στον κόσμο ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με την ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των λαών και την κοπή των πρώτων νομισμάτων. Οι τραπεζικές συναλλαγές παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά παγκοσμίως στην ανατολική λεκάνη της Μεσογείου, καθώς γνωρίζουμε από τις ιστορικές και αρχαιολογικές πηγές ότι είχαν αναπτυχθεί ήδη από τη δεύτερη χιλιετηρίδα προ Χριστού έντονες εμπορικές σχέσεις μεταξύ των κατοίκων των διαφόρων χωρών της περιοχής αυτής. Μετά από μία μακρά περίοδο "αντιπραγματισμού", όπου επικρατούσε η απευθείας ανταλλαγή μεταξύ των παραγόμενων προϊόντων (clearing), άρχισε η χρησιμοποίηση του χρήματος ως κοινά αποδεκτού μέσου των συναλλαγών, ως μέσου συγκέντρωσης πλούτου και ως μέτρου αξιών. Η Βαβυλωνία ήταν η πρώτη χώρα όπου χρησιμοποιήθηκαν ο χρυσός και ο άργυρος ως χρηματική μονάδα. Στη συνέχεια στα μέσα τον 8ου αιώνα προ Χριστού το σύστημα των μέτρων και σταθμών εισήχθηκε από τη Βαβυλωνία στην Πελοπόννησο.

Η χρήση όμως των ευγενών μετάλλων ως μέσου συναλλαγών δεν γινόταν χωρίς προβλήματα, καθώς υπήρχε η ανάγκη συνεχούς μέτρησης και ελέγχου της γνησιότητας και της

περιεκτικότητας του μετάλλου σε κάθε εμπορική συναλλαγή για την αποφυγή τυχόν σφαλμάτων. Ο μόνος τρόπος για να αντιμετωπιστεί η δυσκολία αυτή στην πράξη θα ήταν η σφράγιση κάθε τεμαχίου μετάλλου από το ίδιο το κράτος, οπότε θα εξασφαλιζόταν και το κράμα και το βάρος του. Η λύση αυτή ισοδυναμούσε με την εισαγωγή του νομίσματος στις εμπορικές συναλλαγές και η συγκεκριμένη εφεύρεση ανήκει στους κατοίκους της Λυδίας της Μ. Ασίας κατά το πρώτο ήμισυ του 7ου αιώνα π.Χ. Τα πρώτα νομίσματα που χρησιμοποιήθηκαν στο βασίλειο της Λυδίας ήταν από ήλεκτρο, ένα φυσικό κράμα χρυσού και αργύρου, που υπήρχε σε μεγάλες ποσότητες στην περιοχή αυτή, όπου βρισκόταν ο Πακτωλός ποταμός. Οι Λύδιοι ήταν και οι πρώτοι που δημιούργησαν χωριστά χρυσά και αργυρά νομίσματα στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. Από τη Λυδία η χρήση των νομισμάτων διαδόθηκε στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα στην Αίγινα, την Αθήνα και ίσως στην Κόρινθο μέχρι το τέλος του 6ου αιώνα π.Χ.

Η δημιουργία των πρώτων τραπεζών βεβαιώνεται στη Βαβυλωνία τον 6ο αιώνα π.Χ. κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ναβουχοδονόσορος Β', όπου υπάρχουν πληροφορίες για τη λειτουργία του μεγάλου τραπεζιτικού οίκου των Igidi. Είναι εκπληκτικό να πληροφορούμαστε ότι την εποχή εκείνη εμφανίστηκαν ήδη ποικίλες τραπεζικές λειτουργίες, όπως η αποδοχή χρημάτων σε παρακαταθήκη, ο έντοκος δανεισμός, η φύλαξη εμπορευμάτων επί αμοιβή, η παροχή εγγυήσεων, η χρήση τραπεζογραμματίου πληρωτέου με την εμφάνισή του. Στη συνέχεια εγκαταστάθηκαν τράπεζες στις πόλεις των μικρασιατικών παραλίων της Ιωνίας, Μίλητο, Σμύρνη, Έφεσο,

Φώκαια και από εκεί διαδόθηκε η καινοτομία αυτή και στον ελλαδικό χώρο, αρχικά στην Κόρινθο και μετά στην Αθήνα, όπου και σημειώθηκε ιδιαίτερη πρόοδος στο θέμα των τραπεζικών λειτουργιών.

1.1.1. Η πρώτη λειτουργία τραπεζικού συστήματος στην Αθήνα κατά τον 6ο αιώνα π.Χ.

Στην Αθήνα αναπτύχθηκε ήδη από την κλασική εποχή αυξημένος καταμερισμός των τραπεζικών εργασιών, καθώς υπήρχαν αρκετά επαγγέλματα ενασχόλησης με το χρήμα: α) οι αποκαλούμενοι αργυραμοιβοί και κολλυβιστές, οι οποίοι αναλάμβαναν έναντι μικρής αμοιβής (κόλλυβον) τις ανταλλαγές μεταξύ των νομισμάτων των πόλεων-κρατών σε ολόκληρη τη χώρα (ως είναι γνωστό, στην αρχαιότητα κάθε πόλη-κράτος στην Ελλάδα είχε το δικό της νόμισμα με ξεχωριστά σύμβολα και διαφορετική αξία), β) οι τραπεζίτες που δέχονταν τις καταθέσεις των πολιτών προσφέροντάς τους κάποιο τόκο και γ) οι δανειστές ή τοκιστές που δάνειζαν συνήθως με ενέχυρο και με υψηλούς τόκους. Ειδικά αυτή η τελευταία επαγγελματική κατηγορία δεν ήταν ιδιαίτερα συμπαθής στην κοινωνία της εποχής εκείνης, καθώς ο κόσμος τούς περιφρονούσε και τούς απεχθανόταν για τις τοκογλυφικές μεθόδους που συνήθιζαν να χρησιμοποιούν. Γι' αυτό και οι άνθρωποι που εξασκούσαν τα επαγγέλματα αυτά προέρχονταν συνήθως από τις τάξεις των ξένων, των μετοίκων και των απελεύθερων. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις του τραπεζίτη Πασίωνα, ο οποίος αρχικά ήταν δούλος του Αρχίστρατου, που τον απελευθέρωσε και του παραχώρησε την τράπεζά του, και του Φορμίωνα, που αρχικά ήταν δούλος του

Πασίωνα και στη συνέχεια απελευθερώθηκε και ανέλαβε έναντι μισθώματος την τράπεζα του πρώην κυρίου του. Και οι δύο τιμήθηκαν με τον τίτλο του Αθηναίου πολίτη ως αναγνώριση των υπηρεσιών τους προς το κράτος, καθώς παρείχαν χαμηλότοκα δάνεια προς την πολιτεία, προκαταβολές σε στρατηγούς και ναύαρχους για την τροφοδοσία των στρατευμάτων, με αποτέλεσμα να αποκτήσουν σταδιακά μεγάλη κοινωνική υπόληψη και πλούτο. Παρά τις τιμές αυτές, οι τραπεζίτες δεν ασχολούνταν ιδιαίτερα με τα κοινά, ούτε και επιζητούσαν πολλές τιμές, δεδομένης της εχθρικής στάσης και προκατάληψης που επικρατούσε συχνά για την επαγγελματική αυτή τάξη στην αρχαία ελληνική κοινωνία.

1.1.2. Η λειτουργία των ελληνικών τραπεζών κατά τον 4ο αιώνα π.Χ.

Πολύτιμες πληροφορίες για τη λειτουργία των τραπεζών στην ελληνική αρχαιότητα διασώζονται κυρίως από τις δημηγορίες γνωστών ρητόρων της τότε εποχής (4ος αιώνας π.Χ.), όπως του Ισοκράτη "Τραπεζιτικός" (δίκη κατά του τραπεζίτη Πασίωνα υπέρ του γιου του Σωπαίου) και του Δημοσθένη (δίκη για υπεράσπιση του Φορμίωνα κατά του Απολλόδωρου, γιου του Πασίωνα).

Οι τράπεζες της εποχής εκείνης αντιμετώπιζαν έντονο ανταγωνισμό στο έργο τους από τους ναούς στα μεγάλα ιερά της αρχαιότητας με καθολική αναγνώριση, όπως τους Δελφούς, τη Δήλο, την Έφεσο, τη Σάμο, όπου οι απλοί πολίτες αλλά και οι ίδιες οι πόλεις-κράτη μπορούσαν να καταθέτουν τα πολύτιμα κινητά περιουσιακά τους στοιχεία με μεγαλύτερη ασφάλεια, λόγω

του θρησκευτικού απαραβίαστου των χώρων αυτών, που ήταν σεβαστό τουλάχιστον μεταξύ όλων των Ελλήνων. Επίσης τα γνωστά ιερά χορηγούσαν από τα πολύτιμα αναθήματα-θησαυρούς των πιστών τους έντοκα δάνεια, ακόμα και στο ίδιο το κράτος.

1.1.3. Οι κυριότερες τραπεζικές εργασίες από τον 6ο-2ο αιώνα π.Χ.

Οι κυριότερες τραπεζικές εργασίες που είχαν αναπτυχθεί στην ελληνική αρχαιότητα (από τον 6ο έως το 2ο αιώνα π.Χ.) ήταν οι ακόλουθες: ανταλλαγή νομισμάτων των ανεξάρτητων πόλεων-κρατών, καταθέσεις χρημάτων αρχικά για λόγους ασφαλείας και αργότερα για την απόδοση των τόκων τους, εκτέλεση πληρωμών εκ μέρους της τράπεζας για λογαριασμό των καταθετών-πελατών της, παροχή εγγύησης από τον τραπεζίτη υπέρ του πελάτη του, δάνεια με και χωρίς ενέχυρο και ελεύθερα επιτόκια κυμαινόμενα μεταξύ 12% και 24%, ναυτοδάνεια με ενέχυρο το ίδιο το σκάφος ή το φορτίο του υπό την προϋπόθεση της άφιξης του πλοίου στον προορισμό του και επιτόκια της τάξης του 30%-40%, προθεσμιακές πράξεις, όπως αγορές για μελλοντική παράδοση κυρίως σιτηρών (σε περίπτωση μη παράδοσης γινόταν διακανονισμός με την πληρωμή της διαφοράς), σύνταξη συμβολαίων. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η περίπτωση των χρεοπιστώσεων με απλές εγγραφές στα λογιστικά βιβλία της εποχής. Αυτό, συνέβαινε όταν κάποιος πελάτης έδινε εντολή στον τραπεζίτη του να καταβάλει ένα χρηματικό ποσό σε τρίτο πρόσωπο με χρέωση του λογαριασμού του και το τρίτο αυτό πρόσωπο τύχαινε να έχει

λογαριασμό στην ίδια τράπεζα, τότε αρκούσε η απλή πίστωση του λογαριασμού του τρίτου ατόμου.

Για την προστασία των πολιτών από τυχόν κερδοσκοπικές κινήσεις των ιδιωτικών τραπεζών δημιουργήθηκαν από πολύ νωρίς και δημόσιες τράπεζες. Τέτοιες τράπεζες υπήρχαν στην Κύζικο, στο Ίλιο, στην Έφεσο, στη Λήμνο, στη Δήλο, στην Αθήνα, στον Ορχομενό. Το κράτος συνήθως δεν εξασκούσε εποπτεία στις δημόσιες τράπεζες, αλλά τις εξουσιοδοτούσε να εισπράττουν τους φόρους για λογαριασμό του και να κόβουν τα νομίσματα. Σε μερικές περιπτώσεις το κράτος παραχωρούσε το δικαίωμα της μονοπωλιακής άσκησης του τραπεζικού επαγγέλματος, όπως έγινε τον 6ο αιώνα π.Χ. στην πόλη του Βυζαντίου (μετέπειτα Κωνσταντινούπολη).

Αργότερα εμφανίστηκαν δημόσιες τράπεζες και στην Αίγυπτο την εποχή των Πτολεμαίων (τέλη 4ου -3ος αιώνας π.Χ.), οι αποκαλούμενες βασιλικές τράπεζες -των οποίων η παρουσία συνεχίστηκε και επί κυριαρχίας των Ρωμαίων- που εκτός των άλλων λειτουργιών διενεργούσαν και κάθε είδους είσπραξη για λογαριασμό του Δημοσίου, όπως το τίμημα των πλειστηριαζόμενων κτημάτων και τις προσόδους των βασιλικών επιχειρήσεων.

Οι Ρωμαίοι ακολούθησαν πιστά την αρχαία ελληνική τραπεζιτική παράδοση, υιοθετώντας τις βασικότερες αρχές που είχαν εφαρμοστεί από τους Έλληνες για πολλούς αιώνες. Η πλήρης ρωμαϊκή κυριαρχία επέτρεψε τον περιορισμό των συγκρούσεων μεταξύ των πόλεων και την άνθιση των τραπεζικών εργασιών στη Δυτική Ευρώπη, όπου μέχρι τότε οι πρακτικές αυτές ήταν άγνωστες. Στις μεγάλες πόλεις λειτουργούσαν

τραπεζικές επιχειρήσεις που προέβαιναν σε χορηγήσεις ενυπόθηκων δανείων, άνοιγμα λογαριασμών, διενέργεια πιστωτικών πράξεων, εκδόσεις πιστωτικών επιστολών, μετατροπή νομισμάτων περιορισμένης κυκλοφορίας σε ρωμαϊκά νομίσματα, χορηγήσεις ναυτοδάνειων.

Η οικονομική και πολιτική παρακμή του ρωμαϊκού κράτους κατά τον 4ο αιώνα μ.Χ. με τον περιορισμό των εμπορικών συναλλαγών, τις πολεμικές συγκρούσεις, τον κατατεμαχισμό της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας σε μικρότερα κρατίδια αποτέλεσε σοβαρό πλήγμα για τη λειτουργία και την ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος. Το κέντρο της εξέλιξης των τραπεζικών εργασιών στα νεώτερα χρόνια -μετά τον 11ο αιώνα -υπήρξε η Ιταλία, όπου και πρωτοεφαρμόστηκαν κανόνες τραπεζικού δικαίου. Η πρώτη ιταλική πόλη που γνώρισε μεγάλη τραπεζική ανάπτυξη ήταν η Γένουα το 12ο αιώνα. Εκεί ασκούσαν τόσο οι καθαρά χρηματικές εργασίες, όσο και οι καταθέσεις, τα ναυτικά δάνεια, οι μεταφορές χρηματικών ποσών εγχώρια αλλά και για διεθνείς πληρωμές. Στη συνέχεια αναπτύχθηκαν και άλλα σημαντικά τραπεζικά κέντρα, όπως η περιοχή της Τοσκάνης (κυρίως η Φλωρεντία, η Σιένα, η Λούκα) και από εκεί διαδόθηκαν οι τραπεζικές πρακτικές στη Γαλλία, Αγγλία, Ολλανδία και Γερμανία. Σταδιακά οι Ιταλοί κατόρθωσαν να αποκτήσουν τον έλεγχο όλης της χρηματικής κίνησης στην Ευρώπη, έχοντας την ευχέρεια να δανείζουν τους βασιλικούς οίκους και να εξουσιάζουν οικονομικά τα ισχυρότερα ευρωπαϊκά κράτη. Χαρακτηριστική ήταν η περίπτωση του οίκου των Medici στο μεσαίωνα, που αποτελούσε για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα τη μεγαλύτερη οικονομική δύναμη της Ευρώπης.

Την εποχή εκείνη εμφανίστηκε για πρώτη φορά η χρήση της επίσημης συναλλαγματικής και αναπτύχθηκε από τους τραπεζίτες της Γένουας το σύστημα μεταφοράς και συμψηφισμών, ώστε να περιορίζονται στο ελάχιστο δυνατό οι πληρωμές με μετρητά, ένας πρόδρομος του γνωστού (τον 20ο αιώνα) συστήματος clearing. Οι τραπεζίτες συνήθιζαν να συγκεντρώνονται σε κάποια πόλη της Σαβοΐας ή της Βόρειας Ιταλίας και να συμψηφίζουν όλες τις συναλλαγές που γίνονταν στην Ευρώπη μόνο με καταχωρίσεις στα απλά λογιστικά τους βιβλία.

Οι γνωστότεροι τραπεζικοί οίκοι της εποχής εκείνης (13ος-17ος αιώνας) ήταν: η τράπεζα της Βενετίας που ιδρύθηκε στα μέσα του δωδέκατου αιώνα, η Banco di Rialto το 1587, η Banco del giro το 1619, η Casa di San Giorgio στη Γένουα το 1408, η Banco di Sant' Ambrogio στο Μιλάνο το 1593. Την ιταλική πρωτοπορία ακολούθησαν αμέσως μετά οι Ολλανδοί (τότε γνωστή ως περιοχή της Φλάνδρας) με την ίδρυση της τράπεζας του Άμστερνταμ το 1609, η οποία έπαιξε καθοριστικό ρόλο στην πρόοδο του Ολλανδικού εμπορίου. Η μεγαλύτερη και μακροβιότερη τράπεζα της περιόδου αυτής ήταν η τράπεζα του Αμβούργου που ιδρύθηκε το 1619.

1.1.4. Η δημιουργία τραπεζών σε ξένα κράτη

Οι νεώτερες εξελίξεις στην ιστορία των τραπεζικών εργασιών ταυτίζονται με τη δημιουργία τραπεζών, οι οποίες δεν έχουν πλέον ως κύριο στόχο τη διαχείριση του νομίσματος, αλλά την επέκταση των χρηματοπιστωτικών λειτουργιών. Ηγετικό ρόλο στις εξελίξεις αυτές έπαιξε η Αγγλία, όπου και ιδρύθηκε το 1694 η Τράπεζα της Αγγλίας, το υπόδειγμα όλων των μεταγενέστερων

εκδοτικών τραπεζών, η οποία βοήθησε το κράτος και την ανάπτυξη του εμπορίου μέσω των καταθέσεων και της έκδοσης τραπεζογραμμάτων. Μία από τις πρώτες εκδοτικές τράπεζες παγκοσμίως ήταν η Τράπεζα της Στοκχόλμης, η οποία ιδρύθηκε το 1657, αρχικά ως ιδιωτική τράπεζα, ενώ το 1661 εξέδωσε τα πρώτα της τραπεζογραμμάτια. Δυστυχώς η εμπειρία από τη λειτουργία των πρώτων εκδοτικών τραπεζών την εποχή εκείνη ήταν σε μεγάλο βαθμό αρνητική, καθώς αντιμετώπισαν πολλές δυσχέρειες λόγω των δοσοληψιών τους με το κράτος, στο οποίο δάνειζαν μεγάλα χρηματικά ποσά που στη συνέχεια γίνονταν αντικείμενο κακοδιαχειρίσεων. Πολλές από τις πρώτες εκδοτικές τράπεζες κατέφυγαν τότε είτε στη λύση της παραγωγής πληθωριστικού χρήματος είτε στην αναστολή της εξαργύρωσης των τραπεζογραμμάτων τους.

1.1.5. Οι τράπεζες σε παγκόσμιο επίπεδο

Η βιομηχανική ανάπτυξη της Δυτικής Ευρώπης μετά τον 17ο αιώνα, που προωθήθηκε στη συνέχεια στην Κεντρική Ευρώπη και στη Βόρεια Αμερική επηρέασε καθοριστικά και τον τρόπο λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Αρχισαν να ιδρύονται μεγάλες εταιρικές τράπεζες με πολλά κεφάλαια, δεδομένου ότι από τα τέλη του 17ου αιώνα είχε θεσμοθετηθεί πλέον και η μορφή της ανώνυμης εταιρίας (Α.Ε.). Επικράτησε η τάση σταδιακής εξάλειψης των μικρών, τοπικών οικογενειακών τραπεζών και προωθήθηκε από τις ίδιες τις εθνικές κρατικές αρχές η πολιτική του τραπεζικού συγκεντρωτισμού, με στόχο τη διατήρηση της νομισματικής

σταθερότητας, την αυξημένη φερεγγυότητα και την καλύτερη αποδοτικότητα των εν λειτουργία τραπεζών. Καθορίστηκε πλέον και νομοθετικά η παροχή τόκου για τις καταθέσεις των ιδιωτών στις τράπεζες, γεγονός που συνετέλεσε στην προσέλκυση του ευρύτερου κοινού προς το τραπεζικό σύστημα, με δεδομένη και την αύξηση των εισοδημάτων των νοικοκυριών από την προσφορά της εργασίας τους προς την ταχύτατα αναπτυσσόμενη βιομηχανία. Παράλληλα προχώρησε ακόμα περισσότερο η εξειδίκευση και ο καταμερισμός των προσφερόμενων εργασιών μέσα στις τράπεζες με την καλύτερη εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού τους και εμφανίστηκε η διεθνοποίηση της τραπεζικής δράσης με τη δημιουργία διεθνών χρηματοπιστωτικών κέντρων, που ασχολούνται με δανειοδοτήσεις και τοποθετήσεις κεφαλαίων σε παγκόσμια κλίμακα. Χαρακτηριστική είναι και η αυξανόμενη παρέμβαση του κράτους στην πιστωτική πολιτική με τη δραστηριοποίηση των κρατικών τραπεζών στον τομέα έκδοσης τραπεζογραμματίων και επίτευξης του στόχου της νομισματικής σταθερότητας, ενώ παρατηρείται ένταση των προσπαθειών για συντονισμό και εναρμόνιση των εθνικών νομισματοπιστωτικών πολιτικών.

1.2. Οργάνωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από το 1828 ως την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος το 1928

Η πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία τράπεζας στο νεοελληνικό κράτος μετά την απελευθέρωση από την Τουρκοκρατία (1826) προήλθε από τον τότε κυβερνήτη Ιωάννη

Καποδίστρια, όταν με ψήφισμα στις 2 Φεβρουαρίου 1828 ιδρύθηκε η Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα. Στην ουσία η τράπεζα αυτή ήταν δανειστικός οργανισμός που ενεργούσε για λογαριασμό του κράτους και δεν κατόρθωσε ποτέ να αποκτήσει ιδιαίτερη απήχηση στο ευρύ κοινό με αποτέλεσμα να διαλυθεί σύντομα, το 1834.

Καθόλη τη διάρκεια του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα και μέχρι τον Α' παγκόσμιο πόλεμο η Ελλάδα εφαρμόζε τον κανόνα χρυσού συναλλάγματος. Για ένα διάστημα παράλληλα προς την Εθνική Τράπεζα, το εκδοτικό προνόμιο κατείχαν επίσης η Ιονική Τράπεζα, η Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας από το έτος ίδρυσής της το 1882 ως το 1899 και η Τράπεζα Κρήτης από το 1900 ως το 1919 (ιδρυθείσα το 1899). Η Ιονική Τράπεζα ιδρύθηκε το 1839 στην πολιτεία των Ιονίων Νήσων και από το 1864 πέρασε στην εδαφική κυριαρχία της Ελλάδας, διατηρώντας το εκδοτικό προνόμιο ως τις 25.4.1920, οπότε και μεταβιβάστηκε αποκλειστικά στην Εθνική Τράπεζα.

Ήδη το 1898 λειτουργούσαν στην Ελλάδα πέντε τράπεζες με τη μορφή ανωνύμων εταιριών: η Εθνική Τράπεζα Ελλάδος (Ε.Τ.Ε.), η Ιονική, η Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, η Τράπεζα Βιομηχανικής Πίστεως και η Τράπεζα Αθηνών, ιδρυθείσα το 1893. Οι δύο κυρίαρχες τράπεζες όμως ήταν η Ε.Τ.Ε. και η Τράπεζα Αθηνών.

Η Τράπεζα Αθηνών αποτέλεσε την πρώτη τράπεζα καταθέσεων στο ελληνικό κράτος και εξάπλωσε με το διεθνή, κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της γρήγορα τις εργασίες της στο εξωτερικό και ιδιαίτερα στην Ανατολή. Η συμβολή της στην ελληνική οικονομική ζωή υπήρξε πολύπλευρη, καθώς εγκαινίασε

νέες σχέσεις με τη βιομηχανία, εισήγαγε νέα λογιστική οργάνωση, προσέφερε νέες τραπεζικές υπηρεσίες και κατέβαλε τις πρώτες προσπάθειες χρηματοδότησης της εμπορικής ναυτιλίας. Τα πρόσωπα που πρωταγωνίστησαν στη δημιουργία των ελληνικών τραπεζών ήταν κυρίως έμποροι από τον παροικιακό ελληνισμό, εφοπλιστές και βιομήχανοι.

1.2.1. Η ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας

Η ίδρυση το 1841 της Εθνικής Τράπεζας Ελλάδος (Ε.Τ.Ε.) επρόκειτο να επηρεάσει καθοριστικά τη μετέπειτα εξέλιξη όλου του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, καθώς η Ε.Τ.Ε. ανέλαβε από την αρχή ηγετικό ρόλο στην εγχώρια χρηματαγορά, τον οποίο εξακολουθεί να ασκεί σε μεγάλο βαθμό μέχρι και σήμερα. Η Εθνική Τράπεζα άρχισε τις εργασίες της ως ιδιωτική επιχείρηση στις 22.1.1842. Πολύ σύντομα η Ε.Τ.Ε. έφτασε στο σημείο να λειτουργεί ως κτηματική, εμπορική, βιομηχανική και εκδοτική τράπεζα συγχρόνως. Ασκούσε *de facto* τη νομισματική και συναλλαγματική πολιτική, ρύθμιζε το προεξοφλητικό επιτόκιο, είχε την άδεια έκδοσης τραπεζογραμματίων μέχρι ανώτατου ορίου ίσου με τα 2/5 του μετοχικού της κεφαλαίου, δεχόταν έντοκες καταθέσεις (κοινές και ταμιευτηρίου), προέβαινε σε χορηγήσεις δανείων, προεξοφλήσεις γραμματίων και συναλλαγματικών, έκδοση ομολογιακών δανείων, πράξεις συναλλάγματος, χορήγηση μακροπρόθεσμων δανείων σε συνεταιρισμούς, κοινότητες, δήμους και άλλα νομικά πρόσωπα, χορήγηση προκαταβολών στο Δημόσιο, εισπράξεις και πληρωμές κρατικών εσόδων και εξόδων, φύλαξη χρεογράφων, χρυσού,

τιμαλφών, συμμετείχε σε επιχειρήσεις και ανώνυμες εταιρείες, αποτελούσε τον εγγυητή σε δάνεια επιχειρήσεων, εκτελούσε χρηματιστηριακές εντολές.

Η επιβολή του Διεθνούς Οικονομικού Ελέγχου στην Ελλάδα το 1898 λόγω γενικότερης αδυναμίας του κράτους να αντιμετωπίσει τα οικονομικά, πολιτικά και κοινωνικά αδιέξοδα δεν οδήγησε σε πλήρη επίλυση της κρίσης, αλλά επέφερε σημαντική ανάκαμψη και ανατίμηση της δραχμής. Την εποχή εκείνη η Εθνική Τράπεζα απέκτησε ενεργό ρόλο στη διαχείριση των κεφαλαίων που προορίζονταν για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημοσίου χρέους, δεδομένου ότι συγκέντρωνε τις εισπράξεις των υπεγγύων προσόδων και ανέλαμβανε την υπηρεσία των εθνικών δανείων. Με την ανάληψη όλων αυτών των λειτουργιών η Ε.Τ.Ε. ξεπέρασε τις συνέπειες της κρατικής πτώχευσης με το ελάχιστο δυνατό κόστος.

Η Ε.Τ.Ε. βάσει του Νόμου ΓΧΜΒ απέκτησε, στις αρχές του 1910 τη δυνατότητα αγοράς εξωτερικού συναλλάγματος και χρυσού στο άρτιο, εκδίδοντας τραπεζογραμμάτια, ενώ ταυτόχρονα ήταν υποχρεωμένη να πουλά το συνάλλαγμα και το χρυσό μέχρι εξαντλήσεώς τους στην τιμή κτήσεως συν ένα μικρό περιθώριο κέρδους (προμήθειας). Με τον τρόπο αυτό επιτεύχθηκε η διατήρηση της ισοτιμίας της δραχμής παρά τη λειτουργία υπό καθεστώς αναγκαστικής κυκλοφορίας και η Ε.Τ.Ε. απέκτησε το αποκλειστικό προνόμιο της αγοραπωλησίας ξένου συναλλάγματος για μια δεκαετία.

1.2.2. Από τα τέλη του 19ου αιώνα ως την έναρξη του Α' παγκοσμίου πολέμου

Από τα τέλη του 19ου αιώνα ως την έναρξη του Α' παγκοσμίου πολέμου (1914-18) παρατηρήθηκε σταδιακή μείωση της βαρύτητας των ιδίων κεφαλαίων των τραπεζών, ενώ αντίθετα θετική πορεία ακολούθησαν οι καταθέσεις όψεως και ταμειευτηρίου, οι οποίες διαρκώς αυξάνονταν στην εν λόγω περίοδο, αντικατοπτρίζοντας και την αύξηση των εισοδημάτων των εργατικών και μικροαστικών πληθυσμιακών στρωμάτων. Η εξέλιξη αυτή ήταν ενδεικτική και του μετασχηματισμού των δομών του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από μακροχρόνιους σε βραχυχρόνιους πόρους.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι πριν τον Α' παγκόσμιο πόλεμο ο ανταγωνισμός μεταξύ των δύο σημαντικότερων ελληνικών τραπεζών, της Ε.Τ.Ε. και της Τράπεζας Αθηνών αντικατόπτριζε άμεσα τον γαλλο-γερμανικό ανταγωνισμό στα Βαλκάνια για τη διασφάλιση ζωνών επιρροής. Η πρώτη ενέργεια αντιπαράθεσης των ξένων αυτών συμφερόντων στον ελλαδικό χώρο ήταν η ίδρυση της Τράπεζας Ανατολής το 1904 από την Εθνική Τράπεζα με τη συμμετοχή της National Bank fur Deutschland. Η συνεργασία αυτή όμως δεν διατηρήθηκε περισσότερο από ένα χρόνο, με αποτέλεσμα το 1906 να εισχωρήσει το γαλλικό κεφάλαιο στην Τράπεζα Ανατολής. Εξάλλου σημαντική ήταν και η συμμετοχή του γαλλικού παράγοντα στην Τράπεζα Αθηνών, όπου το 1905 γίνονταν λόγος για απλό γαλλο-ελληνικό οικονομικό συνεταιρισμό, ενώ τον Αύγουστο του 1910 η Τράπεζα απέκτησε σχεδόν γαλλικό

χαρακτήρα και το Δεκέμβριο του ίδιου έτους θεωρήθηκε για πρώτη φορά ως θυγατρική της Banque de l' Union Parisienne (BuP).

1.2.3. Η περίοδος του Α' παγκοσμίου πολέμου

Η περίοδος του Α' παγκοσμίου πολέμου (1914-18) αποτέλεσε ανασταλτικό παράγοντα για την επέκταση των εργασιών των ελληνικών τραπεζών και άμεσο επακόλουθο ήταν η παρέμβαση για πρώτη φορά του ελληνικού κράτους στη διοίκηση μιας ιδιωτικού χαρακτήρα τράπεζας, της Εθνικής. Ήδη από το 1914 οι διοικητές της τράπεζας διορίζονταν από την ίδια την κυβέρνηση και η πολιτική αυτή συνέχισε να εφαρμόζεται ως το 1928, οπότε και ιδρύθηκε η τράπεζα της Ελλάδος ως κεντρική και αποκλειστική εκδοτική τράπεζα. Η Ε.Τ.Ε. παρά το γεγονός ότι ήταν αρμόδια –βάσει του Νόμου ΓΧΜΒ του 1910- για τη διατήρηση της σταθερότητας της δραχμής, σε αρκετές κρίσιμες στιγμές εφάρμοσε την πολιτική εκείνη που θα της επέτρεπε να αποφύγει τυχόν ζημιές και ακολούθησε πολιτική πιστώσεων εξαρτώμενη αποκλειστικά από τα εκάστοτε διαθέσιμά της. Επέδειξε όμως μοναδική συνέπεια στο ρόλο της ως δανειστή της τελευταίας προσφυγής (lender of last resort). Η Εθνική κατείχε την ηγεμονία και καθόριζε την πορεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, αποτέλεσε πόλο συσπείρωσης υψηλών συμφερόντων της ελληνικής κοινωνίας της τότε εποχής και ταυτίστηκε για ένα χρονικό διάστημα με το ελληνικό κράτος, παρά τον αρχικό ιδιωτικό κερδοσκοπικό της χαρακτήρα.

Η βασική αιτία για την αδυναμία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος την περίοδο του μεσοπολέμου (1918-1928) ήταν η

απορρόφηση σημαντικών ποσών τραπεζικών πόρων από το ελληνικό δημόσιο, μέσω δεσμεύσεων των πόρων αυτών σε δάνεια και υποχρεώσεις του δημοσίου. Παράλληλα υπήρχε μεγάλη ανισότητα ως προς το μέγεθος και τη δυναμικότητα των τραπεζών. Χαρακτηριστικά η Ε.Τ.Ε., η Εμπορική Τράπεζα, η Τράπεζα Αθηνών και η Τράπεζα Ανατολής ήταν μεγάλες τράπεζες με μετοχικό κεφάλαιο άνω των 150 εκατομμυρίων δραχμών που συγκέντρωναν μαζί με την Ιονική Τράπεζα περίπου το 85% των συνολικών τραπεζικών καταθέσεων (μόνη της η Εθνική είχε το 45% των καταθέσεων). Υπό τις συνθήκες αυτές ήταν πολύ περιορισμένα τα περιθώρια για την ανάπτυξη υγιούς ανταγωνισμού, ενώ έλειπε ένα οργανωμένο νομοθετικό πλαίσιο για τη λειτουργία των τραπεζών και η επιθυμητή εξειδίκευση στους διάφορους τομείς τραπεζικής διαχείρισης, το κόστος λειτουργίας των τραπεζών ήταν υπερβολικά υψηλό και η ποιότητα των προσφερόμενων τραπεζικών υπηρεσιών σχετικά χαμηλή. Ο κρατικός έλεγχος στις τράπεζες ήταν ακόμα ανύπαρκτος την εποχή εκείνη, με εξαίρεση τον έμμεσο κρατικό έλεγχο στην Ε.Τ.Ε.

1.2.4. Η περίοδος μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο

Αμέσως μετά τον Α' παγκόσμιο πόλεμο (1918) η ελληνική αλλά και η διεθνής εμπειρία της εποχής κατέδειξαν ότι σημαντικός παράγοντας αποσταθεροποίησης των εθνικών οικονομιών ήταν η μη ορθολογική λειτουργία του τραπεζικού τους συστήματος. Έτσι οι δανείστριες χώρες μετά το τέλος του πολέμου επέβαλαν στις δανειζόμενες χώρες τη λήψη διάφορων μέτρων εξυγίανσης, ένα εκ των οποίων ήταν και η υποχρέωση

καθεμιάς να προχωρήσει στην ίδρυση μιας αμιγούς κεντρικής τράπεζας, που θα εξασφάλιζε τη νομισματική σταθερότητα.

Ως ήταν φυσικό και η Ελλάδα θα έπρεπε να προβεί σε σοβαρές τραπεζικές μεταρρυθμίσεις και προς την κατεύθυνση αυτή συνετέλεσαν κυρίως οι μεσολαβητικές προσπάθειες της Κοινωνίας των Εθνών, η οποία επέβαλε την ίδρυση αυτόνομης εκδοτικής τράπεζας, προκειμένου να ενισχυθεί η χώρα μας στην αντιμετώπιση των σοβαρών οικονομικών της προβλημάτων και στην αποκατάσταση των προσφυγών από τη Μικρασιατική καταστροφή.

1.2.4.1. Η μικρασιατική καταστροφή και οι συνέπειές της στην οικονομία

Λίγο πριν από την ίδρυση της Κεντρικής τράπεζας (της Τράπεζας της Ελλάδος) και συγκεκριμένα το 1926 η Ελλάδα είχε περιέλθει σε δεινή οικονομική κατάσταση, μετά από τη Μικρασιατική καταστροφή του 1922, την επακόλουθη εγκατάσταση περίπου 2 εκατομμυρίων προσφύγων και τις πολλαπλές εσωτερικές πολιτικές περιπέτειες. Η χώρα μας όντας γεωργική και στα πρώτα στάδια της εκβιομηχάνισης, αντιμετώπιζε την εποχή εκείνη σοβαρά δημοσιονομικά προβλήματα, μονίμως παθητικό εμπορικό ισοζύγιο και ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών, μεγάλα δημόσια ελλείμματα, νομισματική αστάθεια, εκκρεμή πολεμικά χρέη και δυσμενές κλίμα στις διεθνείς χρηματαγορές όσο αφορά την ελληνική αξιοπιστία.

Το 1928 από τα 6.204.684 του συνολικού ελληνικού πληθυσμού το 49% ήταν αναλφάβητοι, ενώ το 61% του

οικονομικά ενεργού πληθυσμού ήταν απασχολημένο στη γεωργία και την κτηνοτροφία, μόλις το 18% στη βιομηχανία και βιοτεχνία και το 21% στο εμπόριο και την προσφορά υπηρεσιών. Η χώρα διακρινόταν από ένα υποτυπώδες οδικό και σιδηροδρομικό δίκτυο, οι εξαγωγές της απαρτίζονταν κατά 90% από γεωργικά προϊόντα (κυρίως καπνός, σταφίδες, κρασί), ενώ ήταν ισχυρά εξαρτημένη από εισαγωγές σιτηρών, καυσίμων, πρώτων υλών, ημικατεργασμένων προϊόντων και μηχανολογικού εξοπλισμού.

1.2.4.2. Τα χορηγηθέντα δάνεια στο δημόσιο και η δημιουργία παράλληλων τραπεζών

Αποτέλεσμα όλων αυτών των προαναφερόμενων αντιξοοτήτων ήταν να επικρατούν σοβαρές πληθωριστικές πιέσεις στην ελληνική οικονομία, συνεχής υποτίμηση της εσωτερικής και εξωτερικής αξίας της δραχμής, έντονες βραχυχρόνιες διακυμάνσεις των τιμών συναλλάγματος και κερδοσκοπικές κινήσεις στη χρηματαγορά, ενώ επί πολλά χρόνια εφαρμοζόταν καθεστώς αναγκαστικής κυκλοφορίας συνδεδεμένο με τα αυξημένα δημοσιονομικά προβλήματα της χώρας (κατά τα έτη 1848-1849, 1860-1870, 1877-1928 με ολιγόμηνη διακοπή το 1885). Η έκδοση ακάλυπτου χαρτονομίσματος και η επιβολή αναγκαστικών δανείων κατά την περίοδο 1920-27 οδήγησαν σε πενταπλασιασμό των κρατικών δαπανών, αύξηση της ρευστότητας και του πληθωρισμού. Η Εθνική Τράπεζα χορηγούσε προσωρινά δάνεια προς το Δημόσιο, πιστώσεις στους πρόσφυγες από τη Μ. Ασία ως γεωργικά δάνεια με κρατική εγγύηση και εκτελούσε πληρωμές για λογαριασμό του Δημοσίου για αναγκαίες προμήθειες. Στις 25.3.1922 το Δημόσιο εισέπραξε

1.288 δις δραχμές από το αναγκαστικό εσωτερικό δάνειο προχωρώντας στη διχοτόμηση των κυκλοφορούντων τραπεζογραμμάτων (οπότε το ένα κομμάτι των διχοτομημένων χαρτονομισμάτων ισοδυναμούσε με ομολογία δανείου του κράτους, ενώ το άλλο έμεινε στην Κυκλοφορία ως χαρτονόμισμα με τη μισή πλέον αξία) και στις 23.1.1926 μειώθηκε η αξία των τραπεζογραμμάτων κατά το 1/4, οπότε το Δημόσιο εισέπραξε 1,2 δις δραχμές. Στις 31.3.1927 η συνολική κυκλοφορία τραπεζογραμμάτων ανερχόταν σε 5.421.043.900 δραχμές, εκ των οποίων οι 763.405.000 δρχ. είχαν εκδοθεί για λογαριασμό της Εθνικής Τράπεζας βάσει των ιδιαίτερων προνομίων της (από κατάργηση των παλιών εκδοτικών προνομίων της Τράπεζας Ηπειροθεσσαλίας, της Τράπεζας Κρήτης και της Ιονικής Τράπεζας, από επέκταση των ορίων του κράτους το 1915, για ανάγκες των νέων περιοχών που προσαρτήθηκαν στην Ελλάδα μετά την υπογραφή της Συνθήκης των Σεβρών το 1920, για ενίσχυση του εμπορίου, της βιομηχανίας και της γεωργίας). Τα εκδοθέντα τραπεζογραμμάτια καλύπτονταν από εμπορικές πιστώσεις (συναλλαγματικές και γραμμάτια), από χρυσό, ομολογίες του Ελληνικού Δημοσίου σε χρυσό, πιστωτικές εγγραφές από τις ξένες χώρες (Γαλλία, Μεγάλη Βρετανία, Η.Π.Α., Ρωσία) υπέρ της ελληνικής κυβέρνησης.

Στα τέλη του 1927 λειτουργούσαν στην Ελλάδα συνολικά 45 χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, εκ των οποίων: 37 εμπορικές τράπεζες, η Ε.Τ.Ε. ως μικτή τράπεζα, 3 τράπεζες κτηματικής πίστεως, 2 μικρές τράπεζες αγροτικής πίστεως και 2 ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί (το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων). Η ραγδαία τους ανάπτυξη

οφειλόταν κυρίως στον υψηλό πληθωρισμό και τη συναλλαγματική αστάθεια της εποχής που επέφεραν μεγάλα κέρδη, καθώς και στην εφαρμοσθείσα φορολογική πολιτική και την ευνόηση των ανωνύμων εταιρειών, που αφάνισαν τις προσωπικές επιχειρήσεις τραπεζικής φύσεως.

1.2.5. Βιομηχανία και τράπεζες

1.2.5.1. Η βιομηχανία στην ανάπτυξη της οικονομίας της χώρας

Μέχρι το τέλος του Α' Παγκοσμίου Πολέμου οι σχέσεις Τραπεζών και βιομηχανίας ήταν μια ιστορία άρνησης. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας μετά το 1918 η σχέση φαίνεται να αλλάζει. Ωστόσο αυτή η μεταβολή ήταν αργή και ανολοκλήρωτη. Οι παράγοντες που συντελούν σε αυτή την πραγματικότητα έχουν να κάνουν κυρίως με το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης της χώρας και τη θέση της βιομηχανία μέσα σ' αυτήν, αλλά και την "επενδυτική νοοτροπία" των φορέων της χρηματοδότησης. Οι δυο αυτές μεταβλητές, το επίπεδο της βιομηχανίας και η στάση των πιστωτικών ιδρυμάτων απέναντι στη βιομηχανική επιχείρηση, αλληλοεπηρεάζονται στην πορεία της οικονομικής ανάπτυξης που άρχισε γύρω στο 1870, αλλά οι αντιστάσεις του θεσμού απέναντι στην οικονομική βάση ήταν μεγαλύτερες από τις αντίστροφες πιέσεις. Είναι χαρακτηριστική η υποτίμηση με την οποία αντιμετώπιζε η πολιτική εξουσία την ελληνική βιομηχανία και τις ανάγκες της σε όλη τη διάρκεια της υπό εξέταση περιόδου. Ο Τρικούπης, για παράδειγμα, δήλωνε το 1887 στη Βουλή ότι "η

βιομηχανία πρέπει πρώτον να γίνει βιομηχανία και τότε να την προστατεύσωμεν". Ακόμα το 1930 ο Βενιζέλος θεωρούσε ότι "βεβαίως η Γεωργία αποτελεί πάντοτε την κυριωτέραν πηγήν του πλούτου, αλλά τώρα πλέον οφείλομεν να αναπτύξωμεν και την Βιομηχανίαν....". Πέρα όμως από την καχυποψία απέναντι στη βιομηχανική επιχείρηση υπήρχαν και λόγοι πρακτικοί οι οποίου δυσχέραιναν την προσαρμογή των πιστωτικών θεσμών στις ανάγκες της βιομηχανίας. Ο πιο σημαντικός από αυτούς ήταν η ιδιότυπη σχέση του μεγαλύτερου πιστωτικού οργανισμού της χώρας, της Εθνικής Τράπεζας, με το κράτος. Μέχρι την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος, το 1929, η Εθνική λειτουργούσε ως ιδιόμορφη, ιδιωτική και εκδοτική τράπεζα, η οποία με τα δημόσια δάνεια, τη συμμετοχή της στα ομολογιακά δάνεια του κράτους κλπ προσανατόλιζε το μεγάλο μέρος της πιστωτικής της δραστηριότητας προς τη δημόσια οικονομία. Η τάση αυτή επικράτησε στο τέλος της δεκαετίας του 1870. Από το 1914, όπου η κυβέρνηση άρχισε να διορίζει τον Διοικητή της Ε.Τ.Ε. και μέχρι το 1928 όπου η πρακτική αυτή σταμάτησε, η Εθνική ήταν στραμμένη σχεδόν αποκλειστικά στη στήριξη των οικονομικών του κράτους. Η προσκόλληση αυτή της Εθνικής στο κράτος, η οποία δεν ήταν ποτέ χωρίς αντιθέσεις και συχνά συγκρούσεις, επέδρασε στη διαμόρφωση μιας συντηρητικής πιστωτικής πολιτικής από μέρους της απέναντι στον ιδιωτικό τομέα.

Έτσι, η σχέση τράπεζας και βιομηχανίας μπαίνει σε συστηματική βάση το 1873 με την ίδρυση της Τράπεζας Βιομηχανικής Πίστεως.

1.2.6. Η εξυγίανση της οικονομίας της χώρας με δάνεια από το εξωτερικό

Οι πρώτες σοβαρές προσπάθειες για την εξυγίανση της οικονομίας της χώρας μας καταβλήθηκαν το 1927 από τον τότε Υπουργό Οικονομικών Γ. Καφαντάρη, ο οποίος αναζήτησε οικονομική υποστήριξη από την Κοινωνία των Εθνών, καθώς η προσφυγή στον εξωτερικό δανεισμό φαινόταν να είναι η μόνη λύση για την αντιμετώπιση των αυξημένων έκτακτων αναγκών. Το Δημοσιονομικό Τμήμα της Κοινωνίας των Εθνών ζήτησε την άδεια από την ελληνική κυβέρνηση να μελετήσει με δικούς του εμπειρογνώμονες την οικονομική κατάσταση της χώρας, προκειμένου να αποφανθεί για το αίτημα της Ελλάδας για οικονομική ενίσχυση.

Η τότε ελληνική κυβέρνηση κλήθηκε από τη Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών να απαντήσει σε μια σειρά ερωτημάτων, που θα καθόριζαν και την περαιτέρω εξέλιξη του ελληνικού αιτήματος για δανειοδότηση από το εξωτερικό:

α) εάν αποδεχόταν την τροποποίηση του καθεστώτος της Εθνικής Τράπεζας για να λειτουργεί εφεξής μόνο ως εκδοτική τράπεζα,

β) εάν θα εξασφάλιζε την ανεξαρτησία της τράπεζας,

γ) εάν θα ενοποιούσε τον τρόπο έκδοσης τραπεζογραμματίων,

δ) εάν θα περιόριζε τις εργασίες της Ε.Τ.Ε. μόνο σε αυτές μιας αμιγώς εκδοτικής τράπεζας,

ε) εάν θα περιόριζε τις προκαταβολές της Ε.Τ.Ε. προς την κυβέρνηση,

στ) εάν θα συγκέντρωνε τις ταμειακές δοσοληψίες του Ελληνικού Δημοσίου στην Εθνική και τέλος,

ζ) εάν θα αποδεχόταν η Ε.Τ.Ε. την πρόσληψη ενός ξένου εμπειρογνώμονα με ευρύτατες δικαιοδοσίες και απόλυτο δικαίωμα veto σε όλες τις αποφάσεις της διοίκησής της!

Η πρώτη αντίδραση των ελληνικών αρχών στα παραπάνω ερωτήματα ήταν θετική με εξαίρεση το τελευταίο ερώτημα που αφορούσε την πρόσληψη ενός ξένου εμπειρογνώμονα με αυξημένες αρμοδιότητες, το οποίο απέκρουσαν σθεναρά τόσο ο Υπουργός Οικονομικών όσο και ο υποδιοικητής της Ε.Τ.Ε., Εμ. Τσουδερός. Παρά την υποχώρηση της Δημοσιονομικής Επιτροπής στο θέμα του ξένου εμπειρογνώμονα, (αποδέχθηκε την πρόσληψη ενός ειδικού μόνο για την παροχή συμβουλών όταν αυτό επρόκειτο να του ζητηθεί), οι διαπραγματεύσεις έχασαν σχεδόν σε αδιέξοδο, καθώς η διοίκηση της Εθνικής δεν επιθυμούσε τον περιορισμό των εργασιών της μόνο σε αυτές μιας εκδοτικής τράπεζας, ενώ η Κοινωνία των Εθνών ήταν ανυποχώρητη στο συγκεκριμένο σημείο.

1.2.7. Η ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος

Η λύση στο πρόβλημα αυτό δόθηκε με τη νέα πρόταση του Τσουδερού, ο οποίος πρότεινε στο σχέδιό του να παραμείνει η Ε.Τ.Ε. εμπορική τράπεζα, καθώς είχε κερδίσει την εμπιστοσύνη του μεγαλύτερου τμήματος της ελληνικής κοινωνίας, και να μεταβιβαστεί το εκδοτικό προνόμιο σε μια νέα, αμιγώς εκδοτική τράπεζα. Η ολομέλεια της Δημοσιονομικής Επιτροπής αποδέχτηκε με αρκετό ενθουσιασμό το σχέδιο αυτό. Η σχετική συμφωνία οδήγησε στις 15.9.1927 στην υπογραφή του

Πρωτοκόλλου της Γενεύης συνοδευόμενου από έξι παραρτήματα, όπου μεταξύ άλλων συμφωνήθηκαν η ίδρυση νέας εκδοτικής τράπεζας επονομαζόμενης ως "Τράπεζα της Ελλάδος", η σταθεροποίηση της δραχμής εν σχέσει προς τον χρυσό και η συνομολόγηση τριμερούς δανείου προς την Ελλάδα ύψους 9 εκατομμυρίων λιρών Αγγλίας.

Η προτεινόμενη τραπεζική μεταρρύθμιση έγινε αντικείμενο αρκετών διαφωνιών. Υπήρξε αφενός η άποψη ότι το εκδοτικό προνόμιο δεν θα έπρεπε να μεταβιβαστεί από την Ε.Τ.Ε. σε άλλη νέα τράπεζα, καθώς η Ε.Τ.Ε. είχε δημιουργήσει ισχυρή εθνική παράδοση στον τομέα αυτό, και αφετέρου η άποψη ότι η χώρα δεν ήταν ακόμα έτοιμη την εποχή εκείνη για μια ριζική τραπεζική μεταρρύθμιση και ότι δεν θα έπρεπε να μεταβληθεί το καθεστώς της Εθνικής. Υπήρξαν ακόμα και προτάσεις για τη συγχώνευση Εθνικής και Τράπεζας Ελλάδος ή τη λειτουργία τους υπό κοινό Διοικητικό Συμβούλιο. Οι μετέπειτα εξελίξεις βέβαια απέδειξαν ότι δεν θα ήταν σωστή επιλογή η μεταβίβαση όλων των λειτουργιών της Ε.Τ.Ε. ως εμπορικής τράπεζας σε άλλη τράπεζα χωρίς το κύρος και το γόητρο της Εθνικής και αυτό επιβεβαιώθηκε και από την εξέλιξη των χορηγήσεων, των καταθέσεων και των κερδών της στα αμέσως επόμενα χρόνια από την ίδρυση της Τράπεζας της Ελλάδος.

Οι εργασίες της Τράπεζας της Ελλάδος άρχισαν στις 14.5.1928 βάσει του ιδρυτικού της Νόμου 3424/7.12.1927. Τα εγκαίνια πραγματοποιήθηκαν στις 16.5.1928 και ο πρώτος Διοικητής του νέου εκδοτικού τραπεζικού ιδρύματος ήταν ο Αλέξανδρος Διομήδης. Η Τράπεζα Ελλάδος πρωτολειτούργησε με 429 άτομα προσωπικό και έχοντας στη διάθεσή της περίπου

11 εκατομμύρια λίρες Αγγλίας με κάλυψη σε χρυσό ύψους περίπου 3.963.632.500 δρχ., ποσό που αναλογούσε σε ποσοστό 53,67% των υποχρεώσεων της εκ κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων και των καταθέσεων όψεως, ενώ ως ποσοστό επί της πραγματικής κυκλοφορίας αναλογούσε στο 81,51% αυτής. Η Τράπεζα από το άρθρο 61 του Καταστατικού της ήταν υποχρεωμένη να διατηρεί κάλυμμα τουλάχιστον ίσο προς το 40% του ποσού των κυκλοφορούντων τραπεζογραμματίων και των άλλων της υποχρεώσεων όψεως.

Τα πρώτα στοιχεία του ενεργητικού και παθητικού της νέας Τράπεζας δημιουργήθηκαν από τα αντίστοιχα στοιχεία της Ε.Τ.Ε. Το 47,5% του συνόλου των στοιχείων ενεργητικού (ύψους 7.929.677.932 δρχ.) της νεοϊδρυθείσας Τράπεζας της Ελλάδος αποτελείτο από χρέη του Δημοσίου, δηλ. 3.759.525.381 δραχμές έναντι 1.332 εκατομμυρίων δρχ. δημόσιου χρέους που παρέμεινε τελικά στην Ε. Τ .Ε. Για τη μείωση των χρεών αυτών το Δημόσιο ανέλαβε τη διάθεση συγκεκριμένων ποσών ετησίως (για την απόσβεσή του).

1.2.8. Το ζήτημα καλυμμάτων

Η εκχώρηση από την Εθνική στην Τράπεζα της Ελλάδος του χρυσού και των ομολογιών σε χρυσό δημιούργησε το ζήτημα των καλυμμάτων δηλ. σε ποιον ανήκε η υπεραξία των καλυμμάτων από τη σταθεροποίηση της δραχμής στο 1/15 περίπου της προπολεμικής της αξίας (πριν το 1918), στην Ε.Τ.Ε. ή στο κράτος;

Το ζήτημα αυτό εμφανίστηκε καθώς η Ε.Τ.Ε. ανέγραφε στους ισολογισμούς της ως κάλυμμα ίδια αποθεματικά σε χρυσό και ομολογίες σε χρυσό στην τιμή κτήσεως, με αποτέλεσμα να παρουσιαστεί λογιστικό κέρδος υπέρ της τράπεζας λόγω της υποτίμησης της δραχμής. Η υπεραξία των αποθεμάτων της Εθνικής ανήκε κανονικά στην ίδια, όπως είχε εγκρίνει και η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών. Ο διακανονισμός αυτός όμως δεν εφαρμόστηκε στην πράξη, καθώς το κόμμα των Φιλελευθέρων υπό τη νέα ηγεσία του Ελ. Βενιζέλου δεν τον αποδέχτηκε και επέμενε ότι η υπεραξία των αποθεματικών ύψους 938.393.789 δρχ. έπρεπε να περιέλθει στο Ελληνικό Δημόσιο. Μετά την απόρριψη της προτεινόμενης από το Βενιζέλο λύσης για εκχώρηση του συνόλου των μετοχών της Τράπεζας Ελλάδος στους μετόχους της Ε.Τ.Ε. με αντάλλαγμα την υπεραξία των αποθεματικών, υιοθετήθηκε τελικά η λύση της από κοινού διανομής της δημιουργηθείσας υπεραξίας. Στις 3.6.1929 υπογράφηκε νέα σύμβαση, βάσει της οποίας η Εθνική υποχρεώθηκε να καταβάλει στο Ελληνικό Δημόσιο 560 εκατομμύρια δρχ. και επιπλέον να χορηγήσει στην Αγροτική Τράπεζα πιστώσεις μέχρι ανώτατου ορίου 850 εκατομμυρίων δρχ. με εγγύηση του Δημοσίου.

1.2.9. Οι καταθέσεις της Εθνικής Τράπεζας

Ένα άλλο σοβαρό ζήτημα που προέκυψε ήταν αυτό των καταθέσεων των Ειδικών Ταμείων, του Ταμείου Παρακαταθηκών και Δανείων, των κοινοτήτων, των ιδρυμάτων, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, καθώς η ελληνική κυβέρνηση παρανοώντας το Πρωτόκολλο της Γενεύης (παράρτημα VI)

παραχώρησε στην Ε.Τ.Ε. το αποκλειστικό προνόμιο τοποθέτησης όλων αυτών των καταθέσεων στην ίδια. Αντίθετα η Δημοσιονομική Επιτροπή επιθυμούσε όλες οι εισπράξεις και πληρωμές των οργανισμών αυτών να γίνονται απευθείας από την Τράπεζα Ελλάδος και αν εκείνη έκρινε ότι οι τοποθετήσεις αυτές έπρεπε να γίνουν υπό τη μορφή καταθέσεων, τότε οι καταθέσεις αυτές θα γίνονταν μόνο στην Ε.Τ.Ε και όχι σε άλλες τράπεζες. Την άποψη αυτή αποδέχτηκε και η κυβέρνηση και ανακοίνωσε στη διοίκηση της Ε. Τ .Ε. την ερμηνεία που έδωσε η Δημοσιονομική Επιτροπή στο άρθρο 6 του Πρωτοκόλλου της Γενεύης. Η Ε.Τ.Ε. όμως αρνήθηκε να αποδεχτεί την ερμηνεία αυτή και υποστήριξε ότι οι καταθέσεις των οργανισμών έπρεπε να γίνονται στην ίδια με απλή απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου των οργανισμών και χωρίς μεσολάβηση της Τράπεζας της Ελλάδος, εις αντάλλαγμα της υποχρέωσης που ανέλαβε η Ε.Τ.Ε. να ενισχύσει την αγροτική πίστη. Τελικά επήλθε συμφωνία μεταξύ Εθνικής και κυβέρνησης, η οποία διατυπώθηκε στο άρθρο 7 της σύμβασης που υπογράφηκε στις 3.6.1929 και η μέριμνα της τοποθέτησης των χρημάτων των οργανισμών ανατέθηκε στα Διοικητικά τους Συμβούλια και όχι στην Τράπεζα Ελλάδος. Η ρύθμιση αυτή ουσιαστικά ισοδυναμούσε με διαχείριση των κεφαλαίων των Ταμείων και λοιπών οργανισμών από την Εθνική, δεδομένου ότι η Ε.Τ.Ε. συμμετείχε μέσω αντιπροσώπων της στα Διοικητικά τους Συμβούλια.

Μετά από επανειλημμένες παρεμβάσεις της Δημοσιονομικής Επιτροπής η ελληνική κυβέρνηση αναγκάστηκε να αποδεχτεί το ρόλο της Τράπεζας Ελλάδος στο να κρίνει η ίδια την αναγκαιότητα ή μη των καταθέσεων των οργανισμών βάσει της

εκάστοτε πιστωτικής της πολιτικής και να δέχεται τις εισπράξεις και πληρωμές των οργανισμών. Επίσης μετά το 1930 υπήρχε αντιπρόσωπος της Τράπεζας Ελλάδος στα Διοικητικά Συμβούλια των οργανισμών σε αντικατάσταση του εκπροσώπου της Εθνικής. Παρά τις ρυθμίσεις αυτές, η συγκέντρωση ενός τόσο μεγάλου αριθμού καταθέσεων -ύψους περίπου 2 δις δρχ.- στα ταμεία ενός μόνο ιδιωτικού πιστωτικού ιδρύματος ήταν ικανή να του παρέχει μεγάλη ισχύ στην άσκηση ακόμα και αυτόνομης πιστωτικής πολιτικής.

Η Τράπεζα της Ελλάδος ως εκδοτική τράπεζα δεν ήταν ούτε καθαρά ιδιωτική, αλλά ούτε και καθαρά κρατική. Αντίθετα αποτελούσε μια ανώνυμη εταιρία υπό τον έλεγχο του κράτους, το οποίο όμως δεν συμμετείχε στη διοίκησή της.

Η Τράπεζα της Ελλάδος ξεκίνησε τις εργασίες της με ιδρυτικό μετοχικό κεφάλαιο ύψους 400.000.000 δρχ., το οποίο καταβλήθηκε από την Εθνική Τράπεζα. Οι μέτοχοι καθορίστηκε να παίρνουν μέρισμα σε αναλογία 8% του κεφαλαίου ετησίως από τα ακαθάριστα κέρδη μετά την αφαίρεση των προβλέψεων για επισφαλείς απαιτήσεις και την αφαίρεση της υποτίμησης των στοιχείων του ενεργητικού. Το υπόλοιπο των κερδών διατίθετο κατά 50% στο Δημόσιο και κατά 50% στο τακτικό αποθεματικό μέχρι εξισώσεως με το μετοχικό κεφάλαιο.

Όσο αφορά τη διοίκηση του νέου εκδοτικού τραπεζικού ιδρύματος, αυτή απαρτιζόταν από τον Διοικητή, τον Υποδιοικητή, το Γενικό Συμβούλιο, το Συμβούλιο Διευθύνσεως και τη Γενική Συνέλευση. Υπήρχε και κυβερνητικός επίτροπος, αλλά χωρίς δικαίωμα ψήφου.

1.2.10. Οι εργασίες της Τράπεζας της Ελλάδος

Η Τράπεζα Ελλάδος μπορούσε βάσει του Καταστατικού της να εκτελεί τις ακόλουθες εργασίες: να διεξάγει όλες τις συναλλαγές του Δημοσίου και να τηρεί άτοκα όλους τους λογαριασμούς Δημοσίου και δημοσίων επιχειρήσεων, να εκδίδει όλα τα εσωτερικά δημόσια δάνεια, να χορηγεί προσωρινές προκαταβολές στο Δημόσιο μέχρι ύψους 400 εκατομμυρίων δρχ. και να προεξοφλεί γραμμάτια του Δημοσίου τρίμηνης προθεσμίας, να εκδίδει κατά αποκλειστικότητα τραπεζογραμμάτια, να προβαίνει υποχρεωτικά σε αγοραπωλησίες ξένων νομισμάτων, να εκδίδει γραμμάτια όψεως, τραπεζικές επιταγές, εμβάσματα, συναλλαγματικές, να δέχεται καταθέσεις σε τρέχοντες λογαριασμούς χωρίς καταβολή τόκου, να προβαίνει σε χορηγήσεις πιστώσεων ως 6 μήνες με ρητές εγγυήσεις, να φυλάττει χρήματα, χρεόγραφα, να επενδύει τα κεφάλαιά της σε ομολογίες του Ελληνικού Δημοσίου κ.α. Στο Καταστατικό της προβλέπονταν και ορισμένοι περιορισμοί για λειτουργίες, τις οποίες δεν μπορούσε να ασκήσει η Τράπεζα της Ελλάδος, όπως: η άσκηση εμπορικών και βιομηχανικών δραστηριοτήτων, η απόκτηση ακίνητης περιουσίας πέρα από την απαιτούμενη για την απρόσκοπτη διεξαγωγή των εργασιών της, η χορήγηση τόκου για τις καταθέσεις, η αγορά των ίδιων των δικών της μετοχών, η υπέρβαση των ορίων των πιστώσεων ή η παροχή ανασφάλιστων πιστώσεων.

1.2.11. Εικόνες τραπεζών στον ελληνικό μεσοπόλεμο

1.2.11.1. Οι ελληνικές τράπεζες στην περίοδο του μεσοπολέμου

Η ιστορία των τραπεζικών οργανισμών ιχνηλατεί τις τομές στην οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας, καθώς τα σημεία – σταθμοί της συχνά συμπίπτουν με την αναδιάρθρωση της εθνικής οικονομίας. Ένα απλό παράδειγμα της παραπάνω σχέσης αποτελεί η συγκυρία της μεταρρύθμισης του ελληνικού τραπεζικού μηχανισμού κατά τη μεσοπολεμική περίοδο: τη συγκεκριμένη χρονική στιγμή, η Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών απαίτησε από την ελληνική κυβέρνηση – προκειμένου να την συνδράμει στη σύναψη του υπό διαπραγμάτευσιν Β' προσφυγικού δανείου (1927-1928) – την απόσπαση του εκδοτικού προνομίου από τη Εθνική Τράπεζα και την ίδρυση κεντρικής τράπεζας στο πρότυπο των αντίστοιχων ευρωπαϊκών. Το γεγονός λειτούργησε ως εφελτήριο για τον εξορθολογισμό του ελληνικού τραπεζικού συστήματος. Η διαδικασία αυτή, από κοινού με τη νομισματική σταθεροποίηση του 1928 και την επιστροφή στο χρυσό κανόνα, εγγράφεται στον οικονομικό εκσυγχρονισμό του ελληνικού κράτους, ως απότοκο τόσο της διεθνούς συγκυρίας όσο και των ελληνικών φιλελεύθερων αναζητήσεων. Επισημαίνεται, λοιπόν, κατά την περίοδο 1928-1929 η γένεση νέων τραπεζών: της Τράπεζας της Ελλάδος, της Εθνικής Κτηματικής και της Αγροτικής Τράπεζας,

καθώς πέρα από το εκδοτικό προνόμιο αποσπώνται από την Εθνική τόσο η κτηματική όσο και αγροτική πίστη. Η Κτηματική και η Αγροτική τράπεζα δεν ήταν δυνατό να ανταποκριθούν στις επιτακτικές ανάγκες στέγασης εκείνης της εποχής. Έτσι στην αρχή στεγάζονταν σε κτίρια της Εθνικής και αργότερα χρησιμοποίησαν τα δικά τους κτίρια. Παρά την ίδρυση τραπεζών κρατικού χαρακτήρα, ο αριθμός των ελληνικών τραπεζικών ιδρυμάτων θα μειωθεί κατά τη διάρκεια της μεσοπολεμικής δεκαετίας. Ως καταλύτης στη συγχώνευση τραπεζικών ιδρυμάτων λειτούργησε η οικονομική κρίση, που εισέβαλε στη χώρα μας από το έτος 1931. Και οι δυο αυτές διαρθρωτικές εξελίξεις στο πλαίσιο του ελληνικού τραπεζικού συστήματος – δηλαδή τόσο η ένταση της κρατικής παρέμβασης, όσο και η απορρόφηση των μικρότερων πιστωτικών ιδρυμάτων από τις μεγάλες τράπεζες – καταδεικνύουν ότι, όσο προχωράμε στον 20ο αιώνα, ο ρόλος του τραπεζίτη υποχωρεί μπροστά στον οικονομικό θεσμό της τράπεζας θεσμό που όχι μόνο παγιώνεται στην κοινωνική συνείδηση αλλά και εκσυγχρονίζεται.

1.2.11.2. Οι γεωργικές πιστώσεις και η ΑΤΕ

Στον αντίποδα του ελληνικού τραπεζικού συστήματος βρίσκεται η Αγροτική Τράπεζα. Αν και στη γένεσή της συνεισέφεραν οι πολιτικοί αγώνες του Αλεξάνδρου Παπαναστασίου, δεν παύει να θεωρείται φυσικό τέκνο του Ελευθερίου Βενιζέλου: στην ίδρυση της ΑΤΕ οδηγεί η πολιτική των Φιλελευθέρων για στήριξη του γεωργικού τομέα και δημιουργία μιας αγροτικής τάξης μικροϊδιοκτητών,

προσανατολιζόμενων στην εκχρηματισμένη χωρική οικονομία. Παρά τις αντιθέσεις από την πλευρά της Ε.Τ.Ε., η Αγροτική ιδρύεται με κρατικά κεφάλαια και στρέφεται κατά κύριο λόγο στο βραχυπρόθεσμο δανεισμό με προσωπική ασφάλεια των αγροτών, και κατά δεύτερον στα δάνεια βελτιώσεως, δηλαδή στα ενυπόθηκα δάνεια μέσης και μακράς προθεσμίας. Η Αγροτική τράπεζα κατέστη αυτόνομος τραπεζικός οργανισμός κοινωφελούς χαρακτήρα με σκοπό την ενάσκηση της αγροτικής πίστης σε όλες τις μορφές, την ενίσχυση της συνεταιριστικής οργάνωσης και την βελτίωση των όρων διεξαγωγής των γεωργικών εργασιών. Ωστόσο και η Αγροτική τράπεζα παρουσίαζε προβλήματα στέγασης και αναγκάστηκε να μετατρέψει τις αποθήκες που φυλούσε τα γεωργικά της εφόδια σε καταστήματα για να καλύψει τις πρώτες ανάγκες των πελατών της. Παράλληλα, στους στόχους της ΑΤΕ συγκαταλέγεται η προσέλκυση καταθετών από τα μέσα και κατώτερα αστικά στρώματα. Εξ άλλου, διαφωτιστική για το χαρακτήρα της Αγροτικής είναι η διαμόρφωση του διοικητικού της πλέγματος κατ' αρχάς μέσω μιας έμμεσης αλλά ουσιαστικής εξάρτησης από την Εθνική Τράπεζα: η συμμετοχή ανώτερων στελεχών της Ε.Τ.Ε. στη διοίκησή της, η απόσπαση στο προσωπικό της ικανού αριθμού υπαλλήλων της Εθνικής, αλλά κυρίως η αντιπροσώπευση της Αγροτικής από τα κατά τόπους υποκαταστήματα της Ε.Τ.Ε. καταγράφουν την αδυναμία του νέου οργανισμού να λειτουργήσει εξ αρχής αυτόνομα. Επεξηγηματική για τη φυσιογνωμία του νέου τραπεζικού ιδρύματος είναι η άποψη του Βενιζέλου ότι η νεοσύστατη Αγροτική χρειάζεται την "κηδεμονία" της Εθνικής προκειμένου να παγιωθεί στον αγροτικό πληθυσμό η συνείδηση πως τα κεφάλαια της ΑΤΕ θα

χρησιμοποιηθούν για αγροτικές πιστώσεις, επιστρεπτές στην Τράπεζα, και πως κατά κανένα τρόπο δεν συνιστούν χορηγήσεις ή επιδόματα προς τους γεωργούς. Ωστόσο, σύντομα κατεδείχθη ότι το σχήμα δεν ήταν δυνατό να λειτουργήσει λόγω των προσκομμάτων που δημιουργούσε η Εθνική. Η πρώτη τροποποίηση του Καταστατικού της ΑΤΕ ενίσχυε τον κρατικό χαρακτήρα της, ενώ παράλληλα δόθηκε προτεραιότητα στη δημιουργία ιδίου δικτύου καταστημάτων ανά την ελληνική επαρχία. Οι παραπάνω νύξεις στην ιστορία του τραπεζικού ιδρύματος, υποδεικνύουν ότι η Αγροτική, πέρα από τη διάχυση της αγροτικής πίστης, ανέλαβε τη συνολική διαχείριση της κίνησης των κεφαλαίων από και προς τον αγροτικό χώρο. Οι αντιπαραθέσεις κατά την ίδρυσή της, οι κρατικοί της πόροι, ο κοινωφελής της χαρακτήρας, αλλά και το γεγονός ότι συναλλάσσεται με ασθενή οικονομικώς στρώματα του πληθυσμού υποχρεώνουν την Αγροτική να διατηρήσει και να προβάλλει ένα προφίλ χαμηλών τόπων.

1.3. Η λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος από το 1929 έως την ίδρυση της Νομισματικής Επιτροπής το 1946

1.3.1. Η παγκόσμια οικονομική κρίση 1929-1932

Η έναρξη της λειτουργίας της Τράπεζας της Ελλάδος συνέπεσε με την περίοδο της μεγάλης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης (κραχ) του 1929-1932, που οδήγησε στην κατάρρευση του συστήματος χρυσού κανόνα (το Σεπτέμβριο 1931) και επηρέασε

αρνητικά και την εγχώρια οικονομία. Με δεδομένη την ως τότε σύνδεση της δραχμής με τη στερλίνα, υπήρχαν μόνο δύο δυνατές λύσεις για την Τράπεζα της Ελλάδος: η σύνδεση της δραχμής με άλλο νόμισμα χρυσής βάσεως ή η πλήρης εγκατάλειψη της χρυσής βάσεως. Οι ελληνικές νομισματικές αρχές ακολούθησαν την πρώτη λύση και αποφασίστηκε η σύνδεση της δραχμής με το δολάριο, παρά τις αντιθέσεις που διατυπώθηκαν τότε από διάφορες πλευρές, μεταξύ άλλων και από τον οικονομικό σύμβουλο της Τράπεζας Ελλάδος Κυριάκο Βαρβαρέσο, που επισήμανε το περιορισμένο μέγεθος των συναλλαγματικών διαθεσίμων της Κεντρικής μας τράπεζας.

Δυστυχώς οι συνέπειες από τη συγκεκριμένη επιλογή νομισματικής πολιτικής ήταν καταστρεπτικές, καθώς μέσα σε διάστημα μόλις 6 ημερών η Τράπεζα της Ελλάδος έχασε συνάλλαγμα ύψους 3.613.961 δολαρίων και για να αντιμετωπίσει την κρίση αγόρασε από την Εθνική συνολικά 5.000.000 δολάρια, επιστρεπτέα στην Εθνική εντός ενός χρόνου. Η δύσκολη αυτή κατάσταση οδήγησε στην επιβολή αναγκαστικών νόμων για τη λήψη περιοριστικών μέτρων στη διακίνηση συναλλάγματος, που ισοδυναμούσαν ουσιαστικά με *de facto* εγκατάλειψη της χρυσής βάσεως.

1.3.1.1. Οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις στο τραπεζικό σύστημα

Οι νέες νομοθετικές ρυθμίσεις (το Σεπτέμβριο του 1931, Οκτώβριο 1931 και Φεβρουάριο 1932) προέβλεπαν μεταξύ άλλων και τα ακόλουθα μέτρα:

1) Κατάργηση της υποχρέωσης της Τράπεζας Ελλάδος για ανταλλαγή των τραπεζογραμματίων της με συνάλλαγμα.

2) Διεξαγωγή αγοραπωλησιών χρυσού και συναλλάγματος μόνο από την Τράπεζα Ελλάδος.

3) Πώληση συναλλάγματος μόνο για πραγματικές ανάγκες της χώρας.

4) Εκχώρηση στην Τράπεζα Ελλάδος από τους εξαγωγείς της αξίας των εξαγόμενων προϊόντων σε συνάλλαγμα.

5) Εξαργύρωση των επιταγών σε δραχμές εκδόσεως εξωτερικού μόνο αν ο κομιστής πουλούσε το αντίτιμό τους προκαταβολικά στην Τράπεζα Ελλάδος σε συνάλλαγμα.

6) Απαγόρευση της απόδοσης σε συνάλλαγμα των συναλλαγματικών καταθέσεων.

7) Απαγόρευση της εξαγωγής ή μεταφοράς δραχμών στο εξωτερικό χωρίς έγκριση από την Τράπεζα Ελλάδος.

8) Απαγόρευση της χορήγησης δανείων σε δραχμές με ενέχυρο χρυσού ή συναλλάγματος.

Παράλληλα με τις νομοθετικές αυτές ρυθμίσεις αυξήθηκε και το προεξοφλητικό επιτόκιο σε 12% με την ελπίδα ότι θα επιτυγχανόταν η επιστροφή ελληνικών κεφαλαίων από το εξωτερικό, αλλά το μέτρο αυτό δεν απέδωσε υπό το καθεστώς της έντονης οικονομικής κρίσης της εποχής εκείνης. Με το Νόμο 5076/1931 καθιερώθηκε και ο θεσμός των υποχρεωτικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδος (και συγκεκριμένα το 7% των καταθέσεων τους όψεως και ταμειευτηρίου έπρεπε να το καταθέτουν στην κεντρική τράπεζα). Η Τράπεζα της Ελλάδος είχε τη δυνατότητα να επενδύει τις καταθέσεις των εμπορικών τραπεζών σε έντοκα

γραμμάτια του Δημοσίου τρίμηνης διάρκειας, ενώ οι τράπεζες υποχρεώθηκαν να υποβάλλουν στην εκδοτική τράπεζα μηνιαίες καταστάσεις των ρευστών διαθεσίμων τους.

Η απόρριψη από τη Δημοσιονομική Επιτροπή της Κοινωνίας των Εθνών των ελληνικών αιτημάτων για χορήγηση δανείου από το εξωτερικό και αναστολή της καταβολής των χρεολυσίων των εξωτερικών δανείων για 5 χρόνια (δόθηκε αναστολή μόνο για ένα χρόνο), καθώς και τα αυξανόμενα ελλείμματα το κρατικού προϋπολογισμού οδήγησαν τελικά και στην *de jure* κατάργηση του χρυσού κανόνα με το Ν. 5422/1932. Με το νόμο αυτό ανεστάλη η υποχρέωση της Τράπεζας της Ελλάδος για εξαργύρωση των τραπεζογραμματίων της και επιβλήθηκε πάλι καθεστώς αναγκαστικής κυκλοφορίας.

1.3.1.2. Η εκδήλωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα η οικονομική κρίση εκδηλώθηκε κυρίως στο νομισματικό τομέα, μέσω των αρνητικών συνεπειών της παγκόσμιας οικονομικής αναταραχής στο ισοζύγιο πληρωμών μας. Η υπερβολική αύξηση της ζήτησης για συνάλλαγμα και η ενίσχυση της τάσης για εξαγωγή κεφαλαίων οδήγησε στη μείωση του αποθέματος χρυσού και συναλλάγματος από 4.241 εκατομμύρια δρχ. το 1928 σε 176 εκατομ. δρχ. το Μάιο 1932 και 1.599 εκατομ. δρχ. στα τέλη του 1932 (αντιστροφή της τάσης μετά την ψήφιση και εφαρμογή του Ν. 5422 στις 25.4.1932). Το 1931 χαρακτηρίστηκε από πτώση του τιμάριθμου, της νομισματικής κυκλοφορίας και της προσφοράς χρήματος, κυρίως λόγω των αθρόων πωλήσεων χρυσού και συναλλάγματος από την

Τράπεζα Ελλάδος, σε αντίθεση με το 1932 οπότε και αντιστράφηκαν οι πτωτικές αυτές τάσεις.

Σχετικά με την οργάνωση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος την περίοδο αυτή ψηφίστηκαν οι Ν. 5076/1931 και Ν. 5422, 5426, 5552/1932. Η οικονομική κρίση και η ίδια η κρατική πολιτική ενίσχυσαν την τάση συγκεντρώσεως των τραπεζών σε ισχυρά, μεγάλα συγκροτήματα, περιορίζοντας τον ανταγωνισμό και το πεδίο για τη δημιουργία μικρών τοπικών τραπεζών και προωθώντας την εξειδίκευση των τραπεζικών λειτουργιών. Το 1932 λειτουργούσαν στη χώρα μας 32 τράπεζες: η Τράπεζα Ελλάδος, 25 εμπορικές τράπεζες, 1 κτηματική, 3 αγροτικές και δύο ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί (Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και Ταμείο Παρακαταθηκών & Δανείων).

Χαρακτηριστικό του έντονου συγκεντρωτισμού του ελληνικού τραπεζικού συστήματος αποτελούσε η συμμετοχή των τεσσάρων μεγαλύτερων εμπορικών τραπεζών (Εθνική, Τράπεζα Αθηνών, Εμπορική και Λαϊκή Τράπεζα) στο σύνολο των τραπεζικών καταθέσεων και χορηγήσεων. Οι τράπεζες αυτές συγκέντρωναν το 1932 το 59% των συνολικών καταθέσεων και το 88% των καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών, ενώ χορηγούσαν το 52% των συνολικών πιστώσεων και το 79% των πιστώσεων των εμπορικών τραπεζών. Τα αντίστοιχα ποσοστά συμμετοχής της Εθνικής ήταν 43% και 55% για τις καταθέσεις και 34% και 53% για τις χορηγήσεις. Το μόνο θετικό στοιχείο στην παρατηρούμενη αυτή ενίσχυση του συγκεντρωτισμού των τραπεζικών λειτουργιών ήταν η εξασφάλιση σταθερότητας και αντοχής κατά την περίοδο της κρίσεως και ο περιορισμός των ζημιών για τις ελληνικές τράπεζες.

Οι υπηρεσίες που προσέφερε η Τράπεζα Ελλάδος στο Ελληνικό Δημόσιο συνίσταντο στην άσκηση όλων των ταμειακών λειτουργιών του Δημοσίου και των δημόσιων επιχειρήσεων χωρίς να αμείβεται η Τράπεζα με διενέργεια των εισπράξεων και πληρωμών σε όλη τη χώρα, στην παροχή πιστωτικών διευκολύνσεων προς το Δημόσιο (με βραχυπρόθεσμες προκαταβολές και προεξοφλήσεις εντόκων γραμματίων), στην έκδοση και διαχείριση των εθνικών δανείων. Σταδιακά στην περίοδο αυτή (1930-32) συγκεντρώθηκε στην Τράπεζα της Ελλάδος και η ταμειακή διαχείριση των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου.

Το προσωπικό της Τράπεζας Ελλάδος διπλασιάστηκε μέσα στο 1929 φτάνοντας στα 897 άτομα και στο τέλος του 1932 έφτασε στα 1.092 άτομα. Κατά την πρώτη τετραετία της λειτουργίας της (ως το 1932) η Τράπεζα πραγματοποίησε συνολικά κέρδη 320 εκατομμυρίων δρχ. Σημαντική διοικητική αλλαγή αποτέλεσε και η παραίτηση του πρώτου Διοικητή του εκδοτικού ιδρύματος Αλεξ. Διομήδη το Σεπτέμβριο 1931 και η εκλογή του νέου Διοικητή Εμμανουήλ Τσουδερού.

Η πιστωτική πολιτική της Τράπεζας Ελλάδος κατά την περίοδο αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως έντονα αντιπληθωριστική. Χρησιμοποιήθηκαν κατεξοχήν δύο μέσα πολιτικής: οι απευθείας χρηματοδοτήσεις και η προεξοφλητική πολιτική. Οι απευθείας πιστώσεις από την κεντρική τράπεζα στους τομείς της οικονομίας με χαμηλά επιτόκια ήταν πολύ περιορισμένες, καθώς δεν της το επέτρεπε η δυσμενής διάρθρωση του ενεργητικού της από την έναρξη των εργασιών της. Δυστυχώς όμως και η πολιτική του προεξοφλητικού

επιτοκίου αποδείχθηκε αναποτελεσματική λόγω της αυξημένης ρευστότητας των εμπορικών τραπεζών και της διατήρησης των υψηλών επιτοκίων χορηγήσεων (μέσος όρος επιτοκίων χορηγήσεων 13%). Μόνο μετά το 1930 παρουσιάστηκε πτώση των επιτοκίων και μετά το 1931 μείωση της ρευστότητας των τραπεζών, που επέτρεψε πιο ενεργή παρέμβαση της κεντρικής τράπεζας στην εθνική οικονομία.

1.3.2. Η προπολεμική περίοδος 1933-1940

Στο διάστημα 1933-1940 (πριν τον Β' παγκόσμιο πόλεμο) σημειώθηκαν σχετικά υψηλοί ρυθμοί αύξησης της βιομηχανικής παραγωγής στην Ελλάδα, χωρίς όμως να επιτευχθεί και αξιόλογη πρόοδος. Υπήρξε μία πρόσκαιρη (ως το 1934) μείωση των εξαγωγών καπνού και σταφίδας, ενώ σε όλο σχεδόν το διάστημα πραγματοποιούνταν μεγάλες εισαγωγές τροφίμων.

Η πολιτική της Τράπεζας της Ελλάδος εξακολούθησε να είναι συντηρητική, όπως και κατά την προηγούμενη τετραετία, έχοντας ως κύριο στόχο τη διατήρηση των συναλλαγματικών της αποθεμάτων. Μετά την εξάντληση των αποθεμάτων συναλλάγματος τον Απρίλιο 1932, η Τράπεζα Ελλάδος προσέφυγε με κάθε μυστικότητα στην αγορά συναλλάγματος μέσω έμπιστων μεσιτών του Χρηματιστηρίου, που εμφανίζονταν ότι αγόραζαν συνάλλαγμα για λογαριασμό τους, ενώ στο τέλος της ημέρας το εκχωρούσαν στην κεντρική τράπεζα. Η πολιτική αυτή ακολουθήθηκε ως τις 22.12.1932, οπότε και απαγορεύτηκε από την κυβέρνηση. Από το 1933 άρχισε η εφαρμογή της παρεμβατικής τακτικής από την Τράπεζα Ελλάδος στην αγορά συναλλάγματος. Την περίοδο εκείνη, μετά την παγκόσμια

οικονομική κρίση, άρχισαν εν μέρει να επιστρέφουν από το εξωτερικό ελληνικά κεφάλαια που είχαν εξαχθεί πριν, αλλά παρατηρήθηκε και μεγάλη προσφορά συναλλάγματος από την εσωτερική αγορά, όπου είχε αποθησαυριστεί κατά την περίοδο της κρίσης. Όποτε υπήρχε πλεονάζουσα προσφορά συναλλάγματος η Τράπεζα της Ελλάδος παρενέβαινε και το αγόραζε, κατορθώνοντας με τον τρόπο αυτό να δημιουργήσει εκ νέου σημαντικά αποθέματα ως τα τέλη Μαρτίου 1934. Μεγάλη εκροή συναλλάγματος σημειώθηκε το 1936 λόγω των αυξημένων εισαγωγών σιτηρών και των δαπανών για την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημόσιου χρέους. Το Σεπτέμβριο της ίδιας χρονιάς η Τράπεζα Ελλάδος αποφάσισε να επανασυνδέσει τη δραχμή με την αγγλική λίρα, ορίζοντας την τιμή αγοράς της λίρας εντός ορίων 540-550 δραχμών.

Ένα σημαντικό τμήμα των διεθνών συναλλαγών της χώρας διεξαγόταν από το 1932 με τη μέθοδο των εμπορικών συμψηφισμών (clearings) και κυρίως με τη Γερμανία, από όπου έγιναν εισαγωγές πολεμικού υλικού αξίας 40,3 εκατομ. μάρκων στο διάστημα 1936-40 (δικτατορία Μεταξά).

Στο θέμα της απευθείας χορήγησης δανείων από την κεντρική τράπεζα λαμβάνονταν υπόψη η ζήτηση για πιστώσεις, η εκάστοτε ρευστότητα των εμπορικών τραπεζών και η δυνατότητά τους να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες χρηματοδότησης της οικονομίας. Χαρακτηριστικό της ακολουθούμενης αυτής πολιτικής ήταν η μείωση των χορηγήσεων της Τράπεζας της Ελλάδος το 1933 κατά 30% (σε σχέση με το 1932) καθώς αυξήθηκε η ρευστότητα των εμπορικών τραπεζών, η αύξηση των χορηγήσεων από την Τράπεζα Ελλάδος στο διάστημα 1934-35

παράλληλα με την άνοδο της οικονομικής δραστηριότητας και στη συνέχεια το 1936 η μείωση των χορηγήσεων της κατά 15% (υποχώρηση οικονομικής δραστηριότητας).

Στην οκταετία 1933-40 αποδείχτηκε πιο αποτελεσματική η πολιτική προεξοφλητικού επιτοκίου, καθώς η μείωση του επιτοκίου αυτού από την Τράπεζα της Ελλάδος σε 9% οδήγησε τελικά και σε πτώση των επιτοκίων χορηγήσεων από τις εμπορικές τράπεζες στα επίπεδα του 7%-9%.

1.3.2.1. Το νέο κτίριο της Τράπεζας της Ελλάδος

Η θεμελίωση του νέου κτιρίου της Τράπεζας της Ελλάδος επί της οδού Πανεπιστημίου έγινε στις 20.11.1933 και τα εγκαίνια στις 4.4.1938. Το προσωπικό της Τράπεζας σχεδόν διπλασιάστηκε στο διάστημα 1933-40 από 1.092 σε 2.173 άτομα. Η διοίκηση της Τράπεζας πέρασε από συχνές μεταβολές κατά την περίοδο αυτή, με δύο παραιτήσεις του Εμμ. Τσουδερού και διορισμό του Κυριάκου Βαρβαρέσου ως Διοικητή το καλοκαίρι του 1939.

Από το 1933 η Τράπεζα της Ελλάδος ουσιαστικά ανέλαβε και το έργο της Διεθνούς Οικονομικής Επιτροπής διαχειρίζοντας την εξυπηρέτηση του εξωτερικού δημόσιου χρέους, καθώς και την πληρωμή των τοκομεριδίων από εθνικά δάνεια και την εξόφληση ληξιπρόθεσμων ομολογιών σε δραχμές ή συνάλλαγμα. Παράλληλα συνεχίστηκε η πολιτική δανειοδότησης του κράτους από την κεντρική τράπεζα για την πραγματοποίηση οδοποιητικών έργων και την αγορά πολεμικού υλικού από το εξωτερικό.

1.3.3. Ο Β' παγκόσμιος πόλεμος και η κατοχή 1940-1944

Τα πρώτα σύννεφα του πολέμου άρχισαν να διαφαίνονται από το 1939 και δεν άργησε να δημιουργηθεί κλίμα αβεβαιότητας σε παγκόσμια κλίμακα, με επιβολή περιορισμών στη διεξαγωγή του διεθνούς εμπορίου, παρεμβατισμό στην κίνηση κεφαλαίων, άνοδο των διεθνών τιμών, διάθεση σημαντικών εθνικών πόρων σε πολεμικούς εξοπλισμούς και κάμψη της γεωργικής και βιομηχανικής παραγωγής σε όλη την Ευρώπη.

Στην Ελλάδα ενισχύθηκε η κάλυψη της εσωτερικής κατανάλωσης σιταριού από την εγχώρια παραγωγή, ενώ σημειώθηκε μείωση στην παραγωγή καπνού, σουλτανίνας και λαδιού με παράλληλη πτώση της βιομηχανικής παραγωγής. Τις παραμονές της έναρξης του Β' παγκοσμίου πολέμου η χώρα μας δεν αντιμετώπιζε ιδιαίτερα δημοσιονομικά ή νομισματικά προβλήματα, καθώς είχε βελτιωθεί το εμπορικό της ισοζύγιο και το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών παρουσίαζε το 1940 πλεόνασμα ύψους 2,3 εκατομ. λιρών χάρη στη μεγάλη αύξηση των εισροών από την ελληνική ναυτιλία.

Προκειμένου να καλύψει η χώρα μας τις αυξημένες πολεμικές δαπάνες της ενισχύθηκε οικονομικά και από την Αγγλία, με πιστώσεις της προς το Ελληνικό Δημόσιο για τις πολεμικές προμήθειες από το εξωτερικό και πληρωμή 5 εκατομ. λιρών μηνιαίως στην Τράπεζα της Ελλάδος για να πουλά το συνάλλαγμα αυτό έναντι δραχμών προς κάλυψη των πολεμικών δαπανών στο εσωτερικό. Ως τον Απρίλιο 1941 είχαν χορηγηθεί στην Ελλάδα πιστώσεις ύψους 45 εκατομ. λιρών και 5 εκατομ. δολαρίων από την Αγγλία.

Από πλευράς των ελληνικών νομισματικών αρχών καταβλήθηκε προσπάθεια να διατηρηθεί η εσωτερική αξία της δραχμής και να συγκρατηθεί σε κανονικά επίπεδα ο πληθωρισμός, στόχοι οι οποίοι επιτεύχθηκαν σε σημαντικό βαθμό μέχρι την κατάληψη της χώρας από τα ιταλικά και γερμανικά στρατεύματα κατοχής (τον Απρίλιο του 1941). Ήδη από τον Αύγουστο 1939 σημειώθηκαν μαζικές αναλήψεις των ιδιωτικών καταθέσεων από τις εμπορικές τράπεζες, ενώ η νομισματική κυκλοφορία αυξήθηκε από 9,5 δισεκατομ. δρχ. στα τέλη του 1939 σε 15,4 δισεκατομ. δρχ. στα τέλη του 1940 και 22 δισεκατομ. δρχ. τον Απρίλιο του 1941.

Από την άνοιξη του 1941 η ελληνική κυβέρνηση και η διοίκηση της Τράπεζας της Ελλάδος μετέφεραν την έδρα τους αρχικά στα Χανιά και τελικά (μετά από ενδιάμεσους σταθμούς) στο Λονδίνο. Λίγο νωρίτερα είχε μεταφερθεί το απόθεμα χρυσού καθαρού βάρους 610.796 ουγκιών από την Αθήνα (από τα θησαυροφυλάκια της Τράπεζας της Ελλάδος) στην Πραιτόρια της Ν. Αφρικής.

Με την κατάληψη της χώρας από τους Γερμανούς, εκείνοι εγκατέστησαν δικούς τους επιτρόπους στην Τράπεζα της Ελλάδος, με άμεσο στόχο τον πλήρη έλεγχο της πιστωτικής και δημοσιονομικής πολιτικής της χώρας και την προώθηση των δικών τους οικονομικών συμφερόντων. Η πολιτική που ακολούθησαν οι αρχές κατοχής υπήρξε καταστροφική για την αδύναμη οικονομία της Ελλάδας. Προωθήθηκε η επιτόπια εξασφάλιση της τροφοδοσίας και όλων των άλλων υλικών μέσων για τη διαβίωση των στρατευμάτων κατοχής, με απευθείας αγορές προϊόντων στους τόπους παραγωγής αλλά σε τιμές

διατίμησης, επιτάξεις εγχώριων παραγωγικών μέσων και δυνατότητα εξαγωγής των ελληνικών προϊόντων μόνο προς χώρες του λεγόμενου "άξονα", επιφέροντας έτσι έλλειψη βασικών αναγκών διαβίωσης για τον ελληνικό λαό. Συγχρόνως επιτράπηκε η ανεξέλεγκτη έκδοση χαρτονομισμάτων με μόνο κριτήριο τις εκάστοτε ανάγκες των αρχών κατοχής και καταργήθηκε το ανώτατο όριο προκαταβολών της Τράπεζας Ελλάδος προς το Δημόσιο, παραχωρώντας το δικαίωμα για απεριόριστη άντληση κεφαλαίων από την Τράπεζα και ενισχύοντας τον πληθωρισμό. Το ισοζύγιο των συναλλαγών με τις χώρες του "άξονα" μέσω clearing εμφάνιζε την ημέρα της απελευθέρωσης (Οκτώβριος 1944) παθητικό υπόλοιπο 264.194.981 γερμανικών μάρκων, ενώ στην πραγματικότητα (βάσει υπολογισμών της ελληνικής κυβέρνησης) επρόκειτο για ενεργητικό υπόλοιπο υπέρ της Ελλάδας ύψους 929.328.391 μάρκων!

Η Τράπεζα της Ελλάδος προσπάθησε στα πλαίσια των δυνατοτήτων της να συνεχίσει και καθόλη τη διάρκεια του πολέμου το έργο της διαχείρισης των δημόσιων οικονομικών, να βοηθήσει στον επισιτισμό του ελληνικού λαού και να παρέχει κάθε τεχνική βοήθεια στην κυβέρνηση για την εκπροσώπηση της χώρας στις διασκέψεις των διεθνών οργανισμών. Τα διαθέσιμα της Τράπεζας σε χρυσό και συνάλλαγμα μειώθηκαν από 37.258.650 λίρες Αγγλίας τον Απρίλιο 1941 σε 36.381.000 λίρες στα τέλη του 1944, ενώ το χρεωστικό υπόλοιπο του λογαριασμού του Δημοσίου έναντι της Τράπεζας της Ελλάδος ανήλθε στο τέλος της κατοχής στα 2.020.000 λίρες.

Η επιβάρυνση της χώρας μας από τα έξοδα κατοχής (πληρωμές της Τράπεζας Ελλάδος προς τις γερμανικές και

ιταλικές κυβερνήσεις) ανήλθε περίπου στα 8 εκατομ. χρυσές λίρες, δηλ. 16 τρισεκατομμύρια δραχμές της εποχής εκείνης. Σοβαρότερες όμως υπήρξαν οι απώλειες στο ανθρώπινο δυναμικό, καθώς ο πόλεμος και η κατοχική περίοδος 1940-44 στοίχισαν τη ζωή σε 750.000 Έλληνες, άφησαν 1.000.000 κατοίκους της χώρας άστεγους, επέφεραν σοβαρές ασθένειες και υποσιτισμό στον πληθυσμό, κατέστρεψαν το 1/3 των 9.000 χωριών και το 23% των κτιρίων, το 72% της συνολικής χωρητικότητας των ελληνικών πλοίων, το μεγαλύτερο τμήμα των οδικών και σιδηροδρομικών δικτύων.

Στη διάσκεψη που πραγματοποιήθηκε μεταπολεμικά στο Παρίσι για το θέμα των πολεμικών επανορθώσεων αναγνωρίστηκε ότι η αξία των υλικών ζημιών από τον πόλεμο στην Ελλάδα ανήλθε στα 3.813.407.000 δολάρια, ενώ το σύνολο των υλικών ζημιών, των εξόδων κατοχής και των κυβερνητικών δαπανών έφτασε στα 8.451.833.000 δολάρια (χωρίς να έχουν συνυπολογιστεί τα έξοδα των πολεμικών συντάξεων και η αξία των παραγωγικών μέσων και των κεφαλαίων κινήσεως).

1.3.4. Η περίοδος των πρώτων προσπαθειών ανασυγκρότησης 1944-1946

Μετά την απελευθέρωση της χώρας από τα στρατεύματα κατοχής ακολούθησε μια οκταετία (Οκτώβριος 1944-τέλη 1952) που μπορεί να χαρακτηριστεί ως περίοδος προσπάθειας ανασυγκρότησης της ελληνικής οικονομίας. Η οκταετία αυτή μπορεί να χωριστεί σε δύο υποπεριόδους: α) Οκτώβριος 1944 έως Δεκέμβριος 1946, περίοδος υπερπληθωρισμού και αποτυχημένων προσπαθειών για νομισματική σταθεροποίηση και

β) αρχές 1947 έως Δεκέμβριος 1952, περίοδος επιβράδυνσης του πληθωρισμού και αύξησης των παραγωγικών δραστηριοτήτων.

1.3.4.1. Η νομισματική μεταρρύθμιση μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο

Στην περίοδο αμέσως μετά τη λήξη του Β' παγκοσμίου πολέμου αυτό που αποτελούσε επιτακτική ανάγκη για τη χώρα ήταν μεταξύ άλλων μια σημαντική νομισματική μεταρρύθμιση, καθώς η αξία της δραχμής μειωνόταν καθημερινά και ο αντιπραγματισμός εφαρμοζόταν σε ευρύτατη έκταση στις συναλλαγές. Το πρόβλημα ήταν η επιλογή μεταπολεμικά της κατάλληλης νέας σχέσης της δραχμής προς την αγγλική λίρα. Σχετικά με το θέμα αυτό παρουσιάστηκαν δύο αντίθετες απόψεις:

A. Η άποψη του τότε Διοικητή της Τράπεζας Ελλάδος Κυριάκου Βαρβαρέσου, ο οποίος πρότεινε ένα νέο ποσό νομισματικής κυκλοφορίας ίσο με το 1/5 του προπολεμικού (δηλ. 2 δισεκατομ. δρχ.), με δεδομένη την αύξηση κατά 50% του διεθνούς επιπέδου τιμών και την παράλληλη μείωση των αναγκών για συναλλαγές κατά 50% σε σχέση με το προπολεμικό επίπεδο. Στην πρόταση αυτή δεν ελήφθη υπόψη η αύξηση της ταχύτητας κυκλοφορίας του εθνικού νομίσματος.

B. Η άποψη του τότε Συνδιοικητή της Τράπεζας Ελλάδος Ξενοφώντα Ζολώτα, ο οποίος ήταν υπέρ της σταδιακής και όχι άμεσης προσέγγισης της νομισματικής κυκλοφορίας στο υποτιθέμενο φυσιολογικό της επίπεδο, προς αποφυγή των πληθωριστικών κινδύνων. Ο Ζολώτας θεωρούσε τα 2 δισεκατομ. δρχ. ως υπερβολικά υψηλό επίπεδο νομισματικής κυκλοφορίας και πίστευε ότι πρωταρχικά θα έπρεπε να εξαλειφθούν τα αίτια

που οδήγησαν στην άνοδο του πληθωρισμού, προχωρώντας σε εισαγωγές αγαθών, αύξηση της εγχώριας παραγωγής και επανάκτηση της κλονισμένης εμπιστοσύνης του κοινού προς τη δραχμή.

1.3.4.2. Η υποτίμηση της δραχμής

Τελικά υιοθετήθηκε η πρόταση του Ξεν. Ζολώτα και με νομοθετική ρύθμιση στις 18.11.1944 αποφασίστηκε η εισαγωγή της νέας δραχμής με ισοτιμία 1 χάρτινη αγγλική λίρα = 600 δρχ. και σχέση νέας προς παλιά δραχμή: 1 νέα δρχ. = 50 δισεκατομ. παλιές δρχ. Οι νέες δραχμές που τέθηκαν σε κυκλοφορία είχαν ως κάλυμμα στο εξωτερικό 43 εκατομ. λίρες σε χρυσό και λίρες Αγγλίας. Η νομισματική κυκλοφορία την εποχή της απελευθέρωσης από τους Γερμανούς ανερχόταν μόλις σε 80.000 έως 100.000 χρυσές λίρες, σε αντίθεση με την προπολεμική κυκλοφορία των 10 εκατομ. λιρών. Σταδιακά η νομισματική κυκλοφορία αυξήθηκε, φτάνοντας στα τέλη Μαρτίου 1945 στις 2.367.000 χρυσές λίρες (δηλ. 12.780 εκατομ. δρχ.). Σύντομα όμως προέκυψε η ανάγκη για παρέμβαση της Τράπεζας της Ελλάδος μέσω της Εθνικής, προκειμένου να συγκρατηθεί η τιμή της χρυσής αγγλικής λίρας, καθώς το κοινό είχε αποκτήσει από την περίοδο του πολέμου αυξημένη εμπιστοσύνη μόνο στη χρυσή λίρα. Η Τράπεζα Ελλάδος απέβλεπε σε μια προσωρινή μόνο παρέμβαση στην αγορά συναλλάγματος, αλλά οι πολιτικές εξελίξεις (Δεκεμβριανά 1944) οδήγησαν σε θεαματική άνοδο της τιμής της χρυσής λίρας και αποτυχία της προσπάθειας για σταθεροποίηση του εθνικού νομίσματος.

Η δεύτερη προσπάθεια για σταθεροποίηση της νομισματικής κατάστασης στη χώρα μας πραγματοποιήθηκε με την ψήφιση του Ν. 362/4.6.1945, βάσει του οποίου η Τράπεζα της Ελλάδος είχε πλέον τη δυνατότητα να ρυθμίζει με ειδικό δελτίο την ισοτιμία της δραχμής με το συνάλλαγμα και ορίστηκε νέα ισοτιμία: 1 αγγλική λίρα = 2.000 δρχ. και 1 δολάριο = 500 δρχ. Η έλλειψη όμως της κατάλληλης οργάνωσης στον κρατικό μηχανισμό οδήγησε σε αποτυχία και αυτής της προσπάθειας και παραίτηση (για πολλοστή φορά) του Διοικητή της Τράπεζας Ελλάδος Κυρ. Βαρβαρέσου. Τη διοίκηση της Τράπεζας στη συνέχεια ανέλαβε ο μέχρι τότε Υποδιοικητής Γεώργιος Μαντζαβίνος.

Η συνεχόμενη υποτίμηση της δραχμής δημιούργησε την ανάγκη για εφαρμογή νέας νομισματικής πολιτική, και έτσι καθιερώθηκε για πρώτη φορά η κατάθεση συναλλάγματος υπό όρους στην Τράπεζα της Ελλάδος και επιτράπηκε η αγοραπωλησία χρυσού και χρυσών νομισμάτων από την Τράπεζα Ελλάδος και το Χρηματιστήριο Αθηνών. Τα νέα αυτά μέτρα συνετέλεσαν στην σταθεροποίηση της αγοράς και ταυτόχρονα η αύξηση των δημοσίων εσόδων περιόρισε την ανάγκη του Δημοσίου για άντληση κεφαλαίων από την κεντρική τράπεζα.

Την ίδια περίοδο (Οκτώβριος 1944 έως τέλη 1946) οι αποταμιεύσεις των ιδιωτών διατηρήθηκαν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, με δεδομένη την αποθησαύριση του μεγαλύτερου μέρους των ιδιωτικών διαθεσίμων και οι περισσότερες από τις μισές τραπεζικές καταθέσεις στα τέλη του 1946 αποτελούσαν κεφάλαια των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου (υποχρεωτικές καταθέσεις). Το γεγονός αυτό επέβαλε μεγάλη

στενότητα κεφαλαίων στο τραπεζικό σύστημα και κατά συνέπεια δυσχέρανε το έργο της πιστοδότησης των διαφόρων τομέων της οικονομίας. Χαρακτηριστικό των δυσκολιών αυτών είναι το γεγονός ότι το 1945 σε σύνολο χορηγήσεων ύψους 43 δισεκατομ. δρχ., τα 29,8 δισεκατομ. δρχ. προέρχονταν από πιστώσεις της Τράπεζας της Ελλάδος και αντίστοιχα το 1946 δόθηκαν πιστώσεις 643 δισεκατομ. δρχ. από την κεντρική τράπεζα σε σύνολο χορηγήσεων 960 δισεκατομ. δρχ.

Λόγω της μεγάλης στενότητας κεφαλαίων μεταπολεμικά παρουσιάστηκε η ανάγκη για αναδιάρθρωση του πιστωτικού μηχανισμού, προκειμένου να διασφαλιστεί η ορθολογικότερη και αποτελεσματικότερη κατανομή των παραγωγικών πόρων. Για το σκοπό αυτό δημιουργήθηκαν συγκεκριμένα όργανα: η Νομισματική Επιτροπή, η Επιτροπή Πιστώσεων και το Κυβερνητικό Οικονομικό Συμβούλιο.

1.4. Η λειτουργία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος υπό τον έλεγχο της νομισματικής επιτροπής (1947-1982)

1.4.1. Η περίοδος της ανασυγκρότησης 1947-1952

Το χρονικό αυτό διάστημα σημαδεύτηκε από τον εμφύλιο πόλεμο στη χώρα μας (τέλη 1947-τέλη 1949) με όλες τις επακόλουθες υλικές καταστροφές και τις μεγάλες μετακινήσεις πληθυσμού από την ύπαιθρο προς τα αστικά κέντρα (700.000 άτομα συνολικά). Κατά την περίοδο 1947-1952 το εθνικό εισόδημα παρουσίασε συνεχή αύξηση, παραμένοντας όμως σε

επίπεδα πολύ χαμηλότερα άλλων χωρών: στην Ελλάδα το κατά κεφαλήν εισόδημα ανερχόταν στα 130 δολάρια στο χρονικό διάστημα 1950-52, ενώ στη Γερμανία έφτασε στα 400\$, στη Γαλλία τα 550\$ και στις Η.Π.Α. ανήλθε σε 1.600\$. Ταυτόχρονα στη χώρα μας σημειώθηκαν υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης στη βιομηχανία και ιδίως στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, ενώ πιο αργή ήταν η πρόοδος στην κτηνοτροφία.

Στο ίδιο χρονικό διάστημα παρατηρήθηκαν έντονες διακυμάνσεις στον πληθωρισμό και δυσχέρειες στην τροφοδοσία των αγορών με αγαθά, αφενός λόγω του εμφυλίου και αργότερα λόγω του πολέμου της Κορέας (1950-53). Η αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας οφειλόταν τόσο στο υψηλό ποσοστό χρηματοδότησης (70%) των παραγωγικών τομέων από την ίδια την Τράπεζα της Ελλάδος, όσο και στο αυξανόμενο άνοιγμα των λογαριασμών του Δημοσίου στην κεντρική τράπεζα.

Σε όλη την περίοδο οι τραπεζικές καταθέσεις διατηρήθηκαν σε χαμηλά επίπεδα, καθώς περισσότερες από τις μισές καταθέσεις ήταν των Ν.Π.Δ.Δ. (ως το 1951), ενώ πάνω από 80% του συνόλου αποτελούσαν οι καταθέσεις όψεως.

Η ακολουθούμενη πιστωτική πολιτική είχε ως στόχο αφενός τη διασφάλιση της νομισματικής σταθερότητας και αφετέρου τη μέγιστη δυνατή αύξηση της εγχώριας παραγωγής. Τα πρώτα χρόνια μετά την απελευθέρωση από τη γερμανική κατοχή χορηγούνταν κυρίως βραχυπρόθεσμες πιστώσεις, ενώ η Κτηματική και η Αγροτική Τράπεζα παρείχαν μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα δάνεια. Ως το 1950 εφαρμόστηκε πολιτική πιστωτικής επέκτασης προς το εμπόριο και τη βιομηχανία με χαμηλότοκα δάνεια και καθιερώθηκε το σύστημα

αναπροεξόφλησης εμπορικών γραμματίων από τις εμπορικές τράπεζες στην Τράπεζα Ελλάδος, ενώ από το 1952 άρχισε να ακολουθείται συσταλτική πολιτική.

Οι πιστωτικοί έλεγχοι συνίσταντο στο διαφορισμό των επιτοκίων χορηγήσεων ανά κατηγορίες, στον καθορισμό μέγιστων ορίων χρηματοδότησης κατά κλάδο, στον καθορισμό των όρων χρηματοδότησης (προς αποφυγή διαρροών κεφαλαίων σε μη επιθυμητούς κλάδους) και στη ρύθμιση του ύψους των υποχρεωτικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών στην Τράπεζα Ελλάδος. Τα επιτόκια χορηγήσεων ήταν της τάξης του 7%-10,5%, ενώ τα επιτόκια καταθέσεων κυμαίνονταν στο 5%-10%. Οι εμπορικές τράπεζες ήταν υποχρεωμένες να τηρούν άτοκες καταθέσεις στην κεντρική τράπεζα σε ποσοστά 15%-25% των καταθέσεων όψεως και προθεσμίας των Ν.Π.Δ.Δ. και σε ποσοστά 10%-12% των ιδιωτικών καταθέσεων ταμειευτηρίου και όψεως.

Την περίοδο αυτή υπήρχε έντονο πρόβλημα με την υπερτιμημένη δραχμή σε σχέση με τα ξένα νομίσματα, γεγονός που ευνοούσε ιδιαίτερα την εισαγωγή αγαθών. Γι' αυτό εξάλλου αποφασίστηκε στις 21.9.1949 η υποτίμηση της δραχμής έτσι ώστε η νέα συναλλαγματική ισοτιμία καθορίστηκε σε 1 δολάριο = 15.000 δρχ. και 1 αγγλική λίρα = 42.000 δρχ. Η βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών κατά το τελευταίο τρίμηνο του 1949 δεν είχε συνέχεια, καθώς το 1950 άρχισε ο πόλεμος της Κορέας και καταργήθηκαν μερικώς οι περιορισμοί στις εισαγωγές ειδών με αποτέλεσμα να αυξηθούν οι τιμές και οι δαπάνες σε συνάλλαγμα για εισαγωγές από την Ευρώπη.

1.4.2. Η περίοδος της δικτατορίας 1967-1974

Κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής δικτατορίας η οικονομία εξελίχθηκε με καταναλωτικούς προσανατολισμούς και μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ 6,2% σε σταθερές τιμές, με εξαίρεση το έτος 1974 όπου σημειώθηκε μείωση του ΑΕΠ κατά 3,8%. Μετά το 1967 υπήρξε πτώση του αυξητικού ρυθμού της βιομηχανικής παραγωγής και μείωση των επενδύσεων. Οι τάσεις ύφεσης αντιμετωπίστηκαν με επεκτατική πολιτική ως το 1973, μέσω μεγάλων αυξήσεων στις πιστώσεις και την παροχή κινήτρων για ενίσχυση της οικοδομικής δραστηριότητας.

Το αγροτικό προϊόν αυξανόταν με μέσο ετήσιο ρυθμό μόλις 2,7% σε αντίθεση προς το βιομηχανικό προϊόν που πέτυχε μέσο ετήσιο ρυθμό αύξησης 8,6%. Η αγροτική παραγωγή παρέμενε περιορισμένη στα χαμηλής ελαστικότητας ζήτησης παραδοσιακά προϊόντα και στο τέλος της οκταετίας η κτηνοτροφική παραγωγή αντιστοιχούσε στο 1/3 περίπου του συνολικού αγροτικού προϊόντος (σε αντίθεση με τις εννέα χώρες-μέλη της τότε Ε.Ο.Κ. όπου το ποσοστό αυτό έφτανε στο 58%). Εξάλλου η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν συνέχισε την πτωτική της πορεία φτάνοντας στο 16,6% το 1974, ενώ ο δευτερογενής τομέας αύξησε τη συμμετοχή του στο 31,5%.

Το 30% περίπου των επενδύσεων πάγιου κεφαλαίου αποτελούσαν οι δημόσιες επενδύσεις, χωρίς όμως να υπάρχει προηγούμενος προγραμματισμός. Απόδειξη αυτού αποτελεί το γεγονός ότι δεν πραγματοποιήθηκαν σημαντικά, μεγάλα αναπτυξιακά έργα στην περίοδο αυτή, παρά μόνο τα διυλιστήρια

Βαρδινογιάννη και Λάτση και τα ναυπηγεία Ελευσίνας. Υπήρξε υπερβολική ενίσχυση της οικοδομικής δραστηριότητας και σπαταλήθηκαν πολλοί πόροι στην αλόγιστη επέκταση της τουριστικής βιομηχανίας.

Η επεκτατική πιστωτική πολιτική, που ακολουθήθηκε τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας, συνίστατο μεταξύ άλλων στην αύξηση του ύψους των στεγαστικών δανείων, στη χορήγηση άδειας για πρώτη φορά για μεσοπρόθεσμα δάνεια σε οικοδομικές επιχειρήσεις προς ανέγερση πολυκατοικιών, στη χορήγηση αδειών για μακροπρόθεσμα δάνεια σε ξενοδοχειακές και τουριστικές επιχειρήσεις και στην παροχή δυνατότητας στην κεντρική τράπεζα να αναπροεξοφλεί ληξιπρόθεσμα τραπεζικά δάνεια για βιομηχανικές, οικοδομικές, τουριστικές και ναυπηγικές επενδύσεις.

Από τις αρχές του 1968 επιταχύνθηκε η εισροή αποταμιεύσεων στο τραπεζικό σύστημα, μετά τις αθρόες αναλήψεις καταθέσεων που εκδηλώθηκαν τον Απρίλιο 1967 με την επιβολή της δικτατορίας. Επίσης πραγματοποιήθηκε η ενοποίηση των διαφόρων επιτοκίων χορηγήσεων σε τέσσερις κύριες κατηγορίες και διευρύνθηκαν κατά 15% τα όρια ανά τράπεζα για χρηματοδότηση του εσωτερικού εμπορίου και των επαγγελματιών. Το 1970 χορηγήθηκαν εξάλλου άδειες για απευθείας καταναλωτικά δάνεια, καθώς και άδειες για δάνεια σε συνάλλαγμα προς ξένες επιχειρήσεις στην Ελλάδα. Η χρηματοδότηση του ιδιωτικού τομέα αυξήθηκε κατά 21,5% το 1969, κατά 22% τα έτη 1970 και 1971 και κατά 23,9% το 1972.

Ο δείκτης τιμών καταναλωτή παρουσίασε ιδιαίτερα ανοδική πορεία, αυξανόμενος κατά 0,3% τα έτη 1967-1968, κατά 2,5% το

1969, κατά 2,9% το 1970 και 3% το 1971. Η εξέλιξη αυτή οδήγησε στην επιβολή απόλυτων ελέγχων στις τιμές των αγαθών μετά τον Ιούλιο 1971. Παρά τη λήψη των μέτρων αυτών ο πληθωρισμός κυμάνθηκε στο 6,6% το 1972, εξέλιξη η οποία ενισχύθηκε και από τον εισαγόμενο πληθωρισμό, καθώς τα ευρωπαϊκά νομίσματα ανατιμήθηκαν έναντι του δολαρίου, ενώ η δραχμή, διατηρουμένης σταθερής της ισοτιμίας της ως προς το δολάριο, υποτιμήθηκε έναντι των άλλων νομισμάτων. Αλματώδης ήταν εξάλλου και η άνοδος των τιμών των μετοχών στο Χρηματιστήριο Αξιών της Αθήνας μέσα στο 1972.

1.4.2.1. Τα πρώτα μέτρα για τον πληθωρισμό που έλαβε η Ελλάδα

Όλα αυτά ανάγκασαν τις νομισματικές αρχές να λάβουν τα πρώτα συσταλτικά, αντιπληθωριστικά μέτρα το Δεκέμβριο 1972. Οι εμπορικές τράπεζες υποχρεώθηκαν να τηρούν 20% των καταθέσεων όψεως και 5% των καταθέσεων ταμειυτηρίου σε άτοκο λογαριασμό στην Τράπεζα Ελλάδος, 20% των καταθέσεων όψεως σε έντοκο λογαριασμό με επιτόκιο 2%, και 3% των καταθέσεων ταμειυτηρίου και προθεσμίας σε δραχμές σε έντοκο λογαριασμό με επιτόκιο 5,5%. Επίσης οι υποχρεωτικές τοποθετήσεις των εμπορικών τραπεζών σε έντοκα γραμμάτια Ελληνικού Δημοσίου αυξήθηκαν από το 36,5% στο 39% των καταθέσεων όψεως και ταμειυτηρίου και 4% των καταθέσεων προθεσμίας. Οι πιστώσεις για οικιστικές επενδύσεις σταμάτησαν, επιβλήθηκαν περιορισμοί στην καταναλωτική πίστη και επαναχρησιμοποιήθηκε το όριο για βραχυπρόθεσμες χορηγήσεις.

1.4.2.2. Αναλήψεις και καταθέσεις από την Τράπεζα της Ελλάδος

Από τον Απρίλιο 1973 παρατηρήθηκε και πάλι μεγάλη διαρροή κεφαλαίων με τις αναλήψεις τραπεζικών καταθέσεων, ενώ η νέα υποτίμηση του δολαρίου (Φεβρουάριος 1973) έναντι των ευρωπαϊκών νομισμάτων ενίσχυσε τον εισαγόμενο πληθωρισμό. Νέα νομισματικά μέτρα ελήφθησαν τον Ιούνιο 1973 με την άνοδο του αναπροεξοφλητικού επιτοκίου στην Τράπεζα της Ελλάδος από 7,5% σε 9% και την αύξηση του επιτοκίου καταθέσεων ταμιευτηρίου και προθεσμίας κατά 1,5%-2% και των επιτοκίων χορηγήσεων κατά 2%. Τελικά στις 20.10.1973 αποφασίστηκε η αποδέσμευση της δραχμής από το δολάριο, με αποτέλεσμα την ανατίμηση της δραχμής κατά 10%. Όταν στις αρχές Νοεμβρίου καταργήθηκαν οι έλεγχοι στις τιμές εκδηλώθηκαν οι πραγματικές πληθωριστικές πιέσεις και στο τέλος του 1973 ο τιμάρριθμος έφτασε στο 30%!

Η βιομηχανική ύφεση μετά την πετρελαϊκή κρίση του 1973-74 και η κυπριακή κρίση τον Ιούλιο 1974 οδήγησαν εκ νέου σε αθρόες αναλήψεις καταθέσεων, οπότε και αποφασίστηκε η αποδέσμευση όλων των υποχρεωτικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών στην κεντρική τράπεζα και μειώθηκε το αναπροεξοφλητικό επιτόκιο στο 8%. Αναγκαία κρίθηκε επίσης η λήψη μέτρων πια την αναθέρμανση της οικονομίας, μέσω της αύξησης των ορίων πιστωτικής επέκτασης στο 12%.

Το 1974 το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών ανήλθε στο 6,3% του ΑΕΠ και την ίδια χρονιά παρουσιάστηκε για πρώτη φορά στην περίοδο αυτή έλλειμμα και στον τρέχοντα

προϋπολογισμό, λόγω της αύξησης των αμυντικών δαπανών και των εξόδων για μισθούς και συντάξεις. Τα δημόσια ελλείμματα ακολούθησαν ανοδική πορεία, καθώς αυξήθηκαν από 1,4% του ΑΕΠ το 1967, σε 5,7% το 1974. Ιδιαίτερα θεαματική υπήρξε η αύξηση των άδηλων πόρων, κυρίως λόγω της ανόδου των μεταναστευτικών εμβασμάτων ως το 1973 με μέσο ετήσιο ρυθμό 17,7%.

Στο διάστημα 1966-74 αυξήθηκε σημαντικά και ο αριθμός των τραπεζικών καταστημάτων και υποκαταστημάτων (των εμπορικών τραπεζών) σε όλη τη χώρα, από 399 το 1966 σε 711 το 1974, καθώς και το προσωπικό των τραπεζών από 13.931 άτομα (1966) σε 20.840 το 1974.

1.4.3. Η μεταδικτατορική περίοδος 1975-1982

Μετά την οικονομική ύφεση του 1974, ακολούθησε η ανάκαμψη κατά το πρώτο τρίμηνο του 1975 (με δημοκρατική διακυβέρνηση της χώρας) και στη συνέχεια το ακαθάριστο εγχώριο προϊόν αυξήθηκε με μέσο ετήσιο ρυθμό 4,6% (στην τριετία 1975-77). Το προϊόν του πρωτογενούς τομέα παρέμεινε περίπου σταθερό, ενώ σχεδόν το 50% της αύξησης του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος προήλθε από τον τομέα των υπηρεσιών. Η συμμετοχή του πρωτογενούς τομέα στο ακαθάριστο εγχώριο προϊόν μειώθηκε ακόμα περισσότερο φτάνοντας μόλις στο 14,3% το 1977, σε αντίθεση με τη συμμετοχή της βιομηχανίας που αυξήθηκε στο 33%. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ της χώρας μας είχε αυξηθεί από 507 δολάρια το 1962 (σε τρέχουσες τιμές), σε 2.879 δολάρια το 1977 φτάνοντας στο 50% του μέσου όρου της Ε.Ο.Κ. την εποχή εκείνη. Μετά το

1975 εξάλλου μεταστράφηκε και το μεταναστευτικό ρεύμα, καθώς άρχισαν να επιστρέφουν στην Ελλάδα ολοένα και περισσότεροι μετανάστες από τη Βόρειο και Κεντρική Ευρώπη.

Ο πληθωρισμός κατά την περίοδο αυτή ακολούθησε πτωτική πορεία, καθώς αποκλιμακώθηκε από 15,2% το 1975, σε 11,7% το 1976 και 12,8% το 1977. Ο κύριος παράγοντας διατήρησης του πληθωρισμού σε επίπεδα άνω του 10% ήταν η αύξηση του κόστους εργασίας ανά μονάδα προϊόντος, που παρουσίασε άνοδο κατά 17% το 1975 και κατά 21 % τα έτη 1976 και 1977.

Από τις 26.11.1974 Διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος ανέλαβε και πάλι ο Ξενοφών Ζολώτας. Στο δεύτερο εξάμηνο του 1975 μειώθηκαν τα επιτόκια τραπεζικών καταθέσεων και χορηγήσεων, ενώ αυξήθηκαν τα επιτόκια των εντόκων γραμματίων Ελληνικού Δημοσίου κατά 0,5%.

Στα τέλη του 1976 οι υποχρεωτικές δεσμεύσεις των εμπορικών τραπεζών στην Τράπεζα της Ελλάδος και οι υποχρεωτικές επενδύσεις σε έντοκα γραμμάτια και ομολογίες του Ελληνικού Δημοσίου επεκτάθηκαν και στις καταθέσεις σε συνάλλαγμα. Ύστερα και από τη ρύθμιση αυτή, που ίσχυσε από τις αρχές του 1977, μόνο το 48% της αύξησης των καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών ήταν διαθέσιμο για πιστωτική επέκταση.

1.4.3.1. Οι δεσμεύσεις καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών

Με βάση την προαναφερόμενη ρύθμιση επιβλήθηκαν στην αύξηση όλων των κατηγοριών καταθέσεων (σε δραχμές και

συνάλλαγμα) των εμπορικών τραπεζών οι ακόλουθες δεσμεύσεις: α) ενιαίο ποσοστό 7% για υποχρεωτικές καταθέσεις στην Τράπεζα Ελλάδος, β) ενιαίο ποσοστό 30% για υποχρεωτικές τοποθετήσεις σε έντοκα γραμμάτια Ελληνικού Δημοσίου, γ) πρόσθετη δέσμευση του 15% της αύξησης των καταθέσεων μέχρι τη σταδιακή υπαγωγή και των υπολοίπων των καταθέσεων στις τράπεζες στα τέλη του 1976 στα νέα ποσοστά υποχρεωτικών καταθέσεων.

Το 1978 (με πληθωρισμό 12,6%) αυξήθηκε το προεξοφλητικό επιτόκιο από 11% σε 14%, ενώ το επιτόκιο υπεραναλήψεων των εμπορικών τραπεζών μέσω των τρεχούμενων λογαριασμών τους στην Τράπεζα της Ελλάδος έφτασε στο 20%, καθιστώντας εξαιρετικά ασύμφορη την άντληση κεφαλαίων από την κεντρική τράπεζα. Την ίδια χρονιά άρχισαν να καταβάλλονται οι πρώτες σοβαρές προσπάθειες για τη δημιουργία μιας διατραπεζικής αγοράς χρήματος στη χώρα μας.

Εξάλλου το 1978 το τραπεζικό σύστημα της χώρας αποτελείτο από 24 εμπορικές τράπεζες (δέκα ελληνικές και δεκατέσσερις ξένες) και 8 ειδικούς πιστωτικούς οργανισμούς. Το κράτος είχε τον έλεγχο (άμεσο ή έμμεσο) του μεγαλύτερου τμήματος του τραπεζικού συστήματος. Στο σύστημα αυτό οι εμπορικές τράπεζες κατείχαν το 77% των συνολικών καταθέσεων και το 48% των συνολικών πιστώσεων (το 1977). Ο αριθμός των τραπεζικών καταστημάτων και υποκαταστημάτων σε όλη τη χώρα ανερχόταν σε 1.097.

Μέσα στο 1979 (πληθωρισμός 19%) επήλθαν σταδιακές αυξήσεις του ποσοστού των διαθεσίμων που έπρεπε να επενδύουν οι εμπορικές τράπεζες σε έντοκα γραμμάτια

Ελληνικού Δημοσίου (φτάνοντας από το 30% των καταθέσεων σε δραχμές και συνάλλαγμα στο 34%). Η ανοδική αυτή πορεία του ποσοστού των υποχρεωτικών επενδύσεων σε έντοκα γραμμάτια Ελληνικού Δημοσίου (Ε.Γ.Ε.Δ.) συνεχίστηκε και μέσα στο 1980 ανερχόμενη το Νοέμβριο 1980 στο 36%. Από 1 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους αυξήθηκε επίσης από 6% σε 7% το ποσοστό επί της αύξησης των δραχμικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών που διατίθεντο υποχρεωτικά για τη χορήγηση χαμηλότοκων δανείων στη βιοτεχνία.

1.4.3.2. Η χώρα μας μέλος της Ε.Ο.Κ.

Από την 1.1.1981 η χώρα μας αποτελεί το δέκατο μέλος της τότε Ε.Ο.Κ. (νυν Ευρωπαϊκής Ένωσης) και η επιβεβλημένη προσαρμογή των εγχώριων κανόνων δικαίου στο κοινοτικό δίκαιο σε πολλούς τομείς οδήγησε σταδιακά, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980, και στην απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος στην Ελλάδα.

Κατά τη διάρκεια του 1981 (με πληθωρισμό 24,5%) αυξήθηκε από 7% σε 10% το ποσοστό των ιδιωτικών δραχμικών καταθέσεων που υποχρεώνονταν να διαθέτουν οι εμπορικές τράπεζες για τη χρηματοδότηση επενδύσεων και αναγκών σε κεφάλαια κίνησης μικρών μεταποιητικών επιχειρήσεων. Το Φεβρουάριο του ίδιου έτους ανήλθε στο 37% το ποσοστό των συνολικών καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών που έπρεπε να επενδύονται σε Ε.Γ.Ε.Δ. Παράλληλα καθιερώθηκε η χρηματοδότηση των δημοσίων επιχειρήσεων από τις εμπορικές τράπεζες είτε με τη χορήγηση πιστώσεων είτε με την ανάληψη ομολογιακών δανείων (αρχικά σε ύψος 0,5% των καταθέσεων

τους σε δραχμές και συνάλλαγμα και αργότερα σε ύψος 2,5%). Το αδιάθετο υπόλοιπο της νέας αυτής υποχρέωσης θα παρέμενε σε ειδικό έντοκο λογαριασμό στην Τράπεζα Ελλάδος με επιτόκιο 16%. Μέσα στο 1981 επεκτάθηκε και στις ξένες τράπεζες η υποχρέωση για διάθεση του 15% των καταθέσεων σε μεσοπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα δάνεια.

Το 1982 καταργήθηκε η πανίσχυρη Νομισματική Επιτροπή (με το Ν. 1266/82) και άνοιξε πλέον ο ορίζοντας για τη διαδικασία σταδιακής απελευθέρωσης του χρηματοπιστωτικού συστήματος της χώρας μας. Το ποσοστό δέσμευσης επί των καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών για τη χορήγηση βιοτεχνικών δανείων αυξήθηκε κατά 1%, ενώ καθιερώθηκε και η δέσμευση μιας ποσοστιαίας μονάδας επί των δραχμικών καταθέσεων για τη χρηματοδότηση προβληματικών, υπερχρεωμένων επιχειρήσεων.

1.4.3.3. Οι λειτουργίες του τραπεζικού τομέα μέχρι το 1986

Για να γίνουν πιο κατανοητές οι σημαντικές αλλαγές που επιτελέσθηκαν στον τραπεζικό τομέα της χώρας μας μετά τα μέσα της δεκαετίας του 1980 περιγράφουμε ακολούθως συνοπτικά τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της λειτουργίας του μέχρι το 1986, έτσι όπως προκύπτουν και από την προαναφερθείσα ανάλυση.

Μέχρι το 1987 τα 3/4 περίπου των καταθέσεων των εμπορικών τραπεζών διοχετεύονταν σε δάνεια προνομιακών κατηγοριών δανειζομένων, ήτοι 48,5% προς το δημόσιο τομέα (1985), 56% (1987) και 56,5% (1989). Μόλις το 10% (1985)

διοχετευόταν σε μικρές επιχειρήσεις και 15% σε μακροπρόθεσμα δάνεια προς τη βιομηχανία. Το κόστος της πολιτικής αυτής το έφεραν αφενός οι καταθέτες που στην ουσία "απολάμβαναν" αρνητικά πραγματικά επιτόκια, και αφετέρου οι μη προνομιούχοι δανειζόμενοι, που πλήρωναν υψηλότερα επιτόκια χορηγήσεων.

Οι διαφορές μεταξύ των επιτοκίων των προνομιούχων και αυτών των μη προνομιούχων δανειζομένων επέβαλαν την ανάγκη για ποσοτικούς ελέγχους στις πιστώσεις, προκειμένου να παρεμποδιστούν οι τράπεζες από το να δανείζουν κεφάλαια μόνο στους μη προνομιούχους, οι οποίοι πλήρωναν και τα υψηλότερα επιτόκια. Η πολιτική αυτή οδήγησε στη δημιουργία ενός περίπλοκου συστήματος δεσμεύσεων-αποδεσμεύσεων που κατέληγε στην εξίσωση των ποσοστών αποδόσεων από διαφορετικές κατηγορίες χορηγήσεων.

Βασικό χαρακτηριστικό του ελληνικού χρηματοπιστωτικού συστήματος επί χρόνια υπήρξε η ολιγοπωλιακή του διάρθρωση και η κυριαρχία του από τράπεζες. Αυτό οφείλεται εν μέρει στα "φυσικά" εμπόδια εισόδου στην αγορά (π.χ. υψηλό κόστος καθιέρωσης δικτύου retail, δημιουργίας φήμης και ονόματος), καθώς και στο γεγονός ότι οι μεγαλύτερες τράπεζες και ειδικοί πιστωτικοί οργανισμοί ελέγχονταν από το κράτος (έως το 1990 οι κρατικές τράπεζες και τα ειδικά πιστωτικά ιδρύματα κατείχαν το 90% των συνολικών πιστώσεων).

Η κυριαρχία των μεγάλων κρατικών τραπεζών δεν εμπόδισε όμως την ανάπτυξη μικρότερων ιδιωτικών τραπεζών, οι οποίες επικεντρώθηκαν -κυρίως μετά το 1990- σε πιο επικερδή τμήματα της αγοράς με χαμηλότερο κόστος εισόδου. Αντίθετα οι μεγάλες κρατικές τράπεζες εξειδικεύτηκαν περισσότερο στο retail banking

(η Εθνική Τράπεζα έχει 500 υποκαταστήματα και όλες οι υπόλοιπες κρατικές εμπορικές τράπεζες 425 υποκαταστήματα). Όλες οι ιδιωτικές τράπεζες έχουν 310 υποκαταστήματα και επικεντρώθηκαν περισσότερο στο corporate banking (εμπορικά δάνεια, εγγυητικές επιστολές, συναλλαγές ξένου εμπορίου).

Η ακολουθούμενη επί δεκαετίες πολιτική πρόσληψης προσωπικού στις κρατικές τράπεζες οδήγησε στη διαμόρφωση υψηλών δαπανών προσωπικού, στη συσσώρευση πλεονάζοντος προσωπικού και η σημαντική ισχυροποίηση των συνδικάτων των εργαζομένων στον τραπεζικό τομέα στις δεκαετίες 1970 και 1980 τους εξασφάλισε παροχές παρόμοιες με αυτές των δημοσίων υπαλλήλων (αυτόματες προαγωγές, συνταξιοδότηση μετά από δεκαπενταετία γυναικών, 25ετία ανδρών κλπ.), με αποτέλεσμα τώρα οι κρατικές τράπεζες να έχουν κατά μέσο όρο υψηλότερο κόστος προσωπικού και χαμηλότερα κέρδη από τις ιδιωτικές. Αυτή τη στιγμή απασχολούνται 55.000 άτομα στο ελληνικό τραπεζικό σύστημα και το 60% αυτών (33.000 άτομα) εργάζονται σε κρατικές τράπεζες. Αν παρατηρήσει κανείς τη διαχρονική εξέλιξη του αριθμού απασχολουμένων στις τέσσερις μεγαλύτερες ελληνικές εμπορικές τράπεζες (Εθνική, Εμπορική, Ιονική και Πίστewς), διαπιστώνει ότι στις κρατικές τράπεζες ο αριθμός εργαζομένων αυξανόταν πιο έντονα κατά τις προεκλογικές περιόδους, δηλαδή τα έτη 1980, 1981, 1984, 1985, 1988, 1995, 1996, υποδηλώνοντας ότι παρά την πρόσφατη απελευθέρωση του χρηματοπιστωτικού συστήματος η πλειοψηφία των ελληνικών τραπεζών εξακολουθεί να υπόκειται σε ισχυρό πολιτικό έλεγχο. Αναμφισβήτητο στοιχείο για τη διαπίστωση αυτή αποτελεί και η συχνή εναλλαγή των διοικητών στις κρατικές τράπεζες, όχι μόνο

κάθε τέσσερα χρόνια μετά τις εκλογικές αναμετρήσεις. Συνεπώς με την τακτική αυτή δεν διασφαλίζεται μια συνέχεια στο management των κρατικών τραπεζών και στις ακολουθούμενες πολιτικές τους και αυτό ευθύνεται εν μέρει για τα οικονομικά τους αποτελέσματα, που είναι κατώτερα των ιδιωτικών τραπεζών.

Το spread των επιτοκίων στη χώρα μας (διαφορά μεταξύ επιτοκίων χορηγήσεων και καταθέσεων) ήταν σταθερά μεταξύ των υψηλότερων στις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ, στοιχείο ενδεικτικό μιας εξαιρετικά αναποτελεσματικής intermediation process (σχετικά υψηλές προμήθειες).

1.4.3.4. Τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα στην Ελλάδα

Η εποπτεία των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από την Τράπεζα της Ελλάδος αντιμετώπιζε σοβαρές δυσχέρειες λόγω της έλλειψης αξιόπιστων στοιχείων και συχνά τα στοιχεία του ενεργητικού των τραπεζών εμφανίζονταν υπερτιμημένα, ενώ δίνονταν πολλά δάνεια ή γίνονταν αγορές σημαντικού πακέτου μετοχών σε μη υγιείς επιχειρήσεις.

Η χρηματιστηριακή αγορά στη χώρα μας ήταν επί δεκαετίες πολύ περιορισμένη σε μέγεθος (thin), με αποτέλεσμα να παίζει μόνο μικρό ρόλο στη χρηματοδότηση των επιχειρήσεων. Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι το ποσοστό του market capitalisation ως προς το ΑΕΠ ανερχόταν το 1993 σε 15% για την Ελλάδα, που είναι από τα χαμηλότερα ποσοστά στον ΟΟΣΑ (Βέλγιο 30%, Δανία 38%, Ιταλία 17%, Ισπανία 26%).

Οι τράπεζες χορηγούσαν συνήθως βραχυπρόθεσμες πιστώσεις για κεφάλαια κίνησης σε αγροτικές και βιομηχανικές επιχειρήσεις, οι οποίες με τη σειρά τους τα δάνειζαν σε μη

προνομιούχες ως προς την πρόσβασή τους στο τραπεζικό σύστημα επιχειρήσεις. Η αναλογία υποχρεώσεων ως προς το μετοχικό κεφάλαιο ($\text{gearing ratio} = \text{corporate debt/equity}$) για τις ελληνικές επιχειρήσεις (γύρω στο 2,8 το 1991) ήταν πολύ πιο πάνω από το μέσο όρο του ΟΟΣΑ και αυτό οφείλεται κυρίως στις συσσωρευθείσες ζημιές των προβληματικών επιχειρήσεων και των αγροτικών συνεταιρισμών. Αντίθετα οι υγιείς ιδιωτικές επιχειρήσεις είχαν gearing ratio γύρω στο 1,5 που είναι πολύ κοντά στο μέσο όρο του ΟΟΣΑ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΟ ΒΑΛΚΑΝΙΚΟ ΧΩΡΟ

2.1. Οι ελληνικές τράπεζες στην Μεσόγειο και στα Βαλκάνια

Η έξοδος των Ελληνικών Τραπεζών στην ευρύτερη οικονομική και γεωπολιτική ζώνη της Νοτιοανατολικής Μεσογείου και των Βαλκανίων έχει, το τελευταίο διάστημα, περάσει σε μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα φάση. Μετά τις αρχικές πρωτοβουλίες και την αντιμετώπιση των προβλημάτων που, όπως ήταν αναμενόμενο, εμφανίστηκαν σε εκείνο το στάδιο, η ελληνική τραπεζική παρουσία πρέπει να δώσει απαντήσεις στις νέες προκλήσεις.

Οι Ελληνικές Τράπεζες αξιοποίησαν με δυναμισμό τις ευκαιρίες, όταν και όπως εμφανίστηκαν στη γεωγραφική μας "γειτονιά". Ανέλαβαν τους κινδύνους, που αφορούσαν κυρίως

την αστάθεια που προέκυπτε από τις συνταρακτικές πολιτικές αλλαγές, αλλά και από τις επιπτώσεις που είχαν στην οικονομική ζωή κάθε μιας χώρας. Κίνδυνοι που αντιμετωπίστηκαν με συνέπεια και επιμονή, αλλά και ακόμη μεγαλύτερη εμπέδωση της ελληνικής παρουσίας. Η εξαγωγή της ελληνικής τραπεζικής τεχνογνωσίας, η αναζήτηση ευκαιριών στις γειτονικές αγορές, ήταν, για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα, δείγμα ωριμότητας. Η πολύτιμη εμπειρία, που αποκτήθηκε από την προσαρμογή της Ελλάδας στο νέο περιβάλλον της ενιαίας ευρωπαϊκής τραπεζικής αγοράς και της ευρωζώνης, υποστηρίζει, βεβαίως, τη μακρόπνοη επενδυτική στρατηγική των τραπεζών μας. Συνδυάζεται μάλιστα με την παράλληλη εμπέδωση εξελιγμένων τραπεζικών πρακτικών εντός των συνόρων μας. Ακόμη, η καλύτερη διασύνδεση μεταξύ των οργανωτικών συστημάτων που αποκτούν και εκμεταλλεύονται αποδοτικά οι ελληνικές τράπεζες, αλλά και η πλουσιότερη εμπειρία την οποία διαθέτουν τα τραπεζικά στελέχη, που έχουν αναλάβει τη διαχείριση της "εξόδου", δημιουργούν προϋποθέσεις για σημαντικές επιτυχίες.

2.2. Η διεύρυνση της ελληνικής τραπεζικής σε διάφορα πεδία

Από μια άλλη σκοπιά, η ελληνική τραπεζική επέκταση διευρύνει το πεδίο ανταγωνισμού και καθιστά επιτακτικότερη τη συζήτηση, συνεργασία και κατοχύρωση προτύπων στον ευρύτερο τραπεζικό χώρο που δημιουργείται με αφετηρία τους ελληνικούς τραπεζικούς οργανισμούς. Συνοδεύει ανάλογες ελληνικές επιχειρηματικές πρωτοβουλίες, αλλά ξεπερνά τα όρια των παραδοσιακών εμπορικών σχέσεων. Εντάσσεται στο περιβάλλον

που δημιουργεί η παγκοσμιοποίηση των οικονομικών δραστηριοτήτων και εκμεταλλεύεται με τον καλύτερο τρόπο τη σταθερότητα που απέκτησε η ελληνική οικονομία με την εισαγωγή του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, του ευρώ.

Στόχος, πάντως, δεν είναι μόνον η κερδοφορία των επενδύσεων που έχουν αναληφθεί. Είναι, ακόμη σπουδαιότερος, η ανάδειξη των ικανοτήτων που διαθέτει και πρέπει καλύτερα να εκμεταλλευθεί η ελληνική τραπεζική αγορά. Η τοποθέτηση των ελληνικών τραπεζών έχει στρατηγική και όχι περιστασιακή σημασία. Η προοπτική ενός ενιαίου και με ευρωπαϊκή “σφραγίδα” χώρου συναλλαγών είναι εκείνη που οδηγεί τα βήματα των ελληνικών τραπεζών στην ευρύτερη αλλά συγγενική, οικονομική αλλά και, ας μη το ξεχνούμε, ιστορική μας περιφέρεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΡΙΑ

ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΣΤΗΝ ΕΝΙΑΙΑ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΑΓΟΡΑ

3.1. Η εισαγωγή του ευρώ στις ελληνικές τράπεζες

Αυτό που πρέπει να μας προβληματίζει ιδιαίτερα αναφορικά με το μέλλον του ελληνικού τραπεζικού συστήματος είναι οι νέες συνθήκες παγκοσμιοποίησης που διαμορφώνονται και ειδικότερα το ανταγωνιστικό περιβάλλον στο οποίο θα κληθούν να λειτουργήσουν οι εγχώριες τράπεζες, όπως και οι άλλες ελληνικές επιχειρήσεις, μετά την ευρεία κυκλοφορία του Ευρώ σε όλη την Ευρωπαϊκή Ένωση και την απόσυρση των εθνικών

νομισμάτων. Η αλλαγή αυτή θα είναι πολύ σημαντική για τις ελληνικές τράπεζες και καταλυτική για την περαιτέρω πορεία τους, ιδιαίτερα στη Βαλκανική και στις παρευξείνιες χώρες.

Με την εισαγωγή του Ευρώ στις αγορές αναμένεται να υπάρξει μεγάλη πτώση των ελληνικών τραπεζικών επιτοκίων, αν δεν έχει επιτευχθεί σταδιακά ως την 1.1.2001, έτσι ώστε να εναρμονισθούν πλήρως προς τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά επίπεδα. Η προσαρμογή αυτή θα είναι υποχρεωτική και για τις εγχώριες τράπεζες, γιατί διαφορετικά θα χάσουν σημαντικό τμήμα της πελατείας τους, δεδομένου ότι ιδιώτες και επιχειρήσεις θα μπορούν πλέον να δανείζονται κεφάλαια με πολύ χαμηλότερο κόστος από τις υπόλοιπες ευρωπαϊκές τράπεζες, μετά την κατάργηση των συναλλαγματικών κινδύνων που υφίστανται σήμερα λόγω της κυκλοφορίας διαφορετικών εθνικών νομισμάτων. Έτσι ως είναι ευνόητο, τα έσοδα και τα κέρδη των ελληνικών τραπεζών δεν θα μπορούν να βασίζονται πλέον σε τόσο μεγάλο βαθμό στο spread των επιτοκίων, αλλά θα πρέπει να αναζητηθούν άλλες πηγές εσόδων και παράλληλα να επιτευχθεί μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα στην πλευρά του κόστους.

Επίσης η αύξηση του ανταγωνισμού σε μια τεράστια, ενιαία ευρωπαϊκή αγορά, ως απόρροια της εισαγωγής του Ευρώ, θα σημάνει την απώλεια της οιονεί μονοπωλιακής θέσης που κατείχαν οι ελληνικές τράπεζες ως τώρα στις προτιμήσεις των Ελλήνων πελατών, οι οποίοι θα έχουν πλέον τη δυνατότητα με μεγάλη ευκολία και χωρίς δαπανηρούς περιορισμούς να προσφεύγουν στις υπηρεσίες οποιασδήποτε άλλης ευρωπαϊκής

τράπεζας, εφόσον εκεί θα τυγχάνουν καλύτερης εξυπηρέτησης και περισσότερο προνομιακών όρων.

3.2. Οι ελληνικές τράπεζες μπροστά στις Ευρωπαϊκές χώρες-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Σημαντικότατο στοιχείο που συνδέεται με την έλευση του ενιαίου ευρωπαϊκού νομίσματος, του Ευρώ, και θα πρέπει να υπογραμμισθεί στο σημείο αυτό, είναι και η τάση εξομοίωσης του κόστους λειτουργίας των ελληνικών τραπεζών προς το αντίστοιχο των υπόλοιπων ευρωπαϊκών χωρών-μελών της Ε.Ε. Σήμερα παρατηρείται ότι ενώ το κόστος ανά μονάδα ενεργητικού στις χώρες της Ε.Ε. κυμαίνεται μεταξύ 5% και 8% και ο μέσος όρος σε όλη την Ε.Ε. διαμορφώνεται στο 6,8%, στην Ελλάδα το ποσοστό αυτό ανέρχεται στο 10%. Έτσι η προσαρμογή αυτή θα είναι αναγκαία και καθοριστική για το μέλλον των ελληνικών χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και την ευρύτερη αναπτυξιακή προοπτική της ελληνικής οικονομίας, διότι αν δεν επιτευχθεί σύντομα δραστική πτώση του λειτουργικού κόστους, αυτό θα συνεπάγεται σημαντικές ζημιές και απώλεια μεριδίου αγοράς για τις ελληνικές τράπεζες προς όφελος των ευρωπαϊκών ανταγωνιστών τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΛΙΑΝΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗ

4.1. Στρατηγικές ανάπτυξης της λιανικής τραπεζικής

Εκτείνεται η ενεργοποίηση σύγχρονων μεθόδων και τεχνικών μάρκετινγκ στη λιανική τραπεζική, ενώ καθοριστικό ρόλο διαδραματίζουν οι νέες τεχνολογίες που οδηγούν όχι μόνο στην ταχύτερη εξυπηρέτηση των τραπεζικών πελατών, αλλά και στην αποτελεσματικότερη διαχείρισή τους.

Η κούρσα του ανταγωνισμού των πιστωτικών ιδρυμάτων στη λιανική τραπεζική έχει ενταθεί την τελευταία τριετία και σύμφωνα με τις προβλέψεις των τραπεζικών στελεχών θα συνεχιστεί για τα επόμενα 4-5 έτη, βαίνοντας όμως μειούμενη όσον αφορά τον ρυθμό αύξησής της. Εντούτοις, ήδη τον τελευταίο ενάμισι χρόνο στο μικροσκόπιο της "κούρσας" του ανταγωνισμού τέθηκαν και οι μικρομεσαίες επιχειρήσεις, ενώ γενικότερη έμφαση δόθηκε σε μια ευρύτερη σειρά καταθετικών και αποταμιευτικών προϊόντων για τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση του επενδυτικού-αποταμιευτικού χαρτοφυλακίου των ελληνικών νοικοκυριών.

Στον τομέα της χρηματοδότησης μικρομεσαίων επιχειρήσεων έδωσαν έμφαση λίγο έως πολύ όλες οι τράπεζες με προεξάρχουσες την Εθνική Τράπεζα και την Τράπεζα Πειραιώς. Ως γνωστόν, μια σειρά παραμέτρων οδήγησαν στον καθολικό μετασχηματισμό του τραπεζικού σκηνικού στην εγχώρια αγορά. Πρόκειται: α) για την ένταξη της εγχώριας αγοράς στην Ευρωζώνη με συνεπακόλουθο τη μείωση των επιτοκίων, β) για τις οικονομικές δυσχέρειες που παρατηρήθηκαν επί μακρόν στις χρηματαγορές με αποτέλεσμα τη μείωση της κερδοφορίας των τραπεζών από επενδύσεις και ειδικότερα την υποχώρηση των κερδών των θυγατρικών τους εταιρειών, επενδύσεων χαρτοφυλακίου και αμοιβαίων κεφαλαίων, γ) για την ταυτόχρονη

ανάπτυξη και υιοθέτηση των νέων τεχνολογικών υποδομών που πιστεύθηκε ότι θα εισαγάγει περισσότερο γρήγορα στο τραπεζικό παιχνίδι ξένους ανταγωνιστές απ' ότι έχει συντελεστεί έως σήμερα, δ) για την ωρίμανση των Ελλήνων μάνατζερς, τραπεζικών και μη στελεχών, στις αρχές και πρακτικές του ορθού μάνατζμεντ όπως αυτό λειτουργεί επί μακρόν στον δυτικοευρωπαϊκό κόσμο και ε) για τον ανταγωνισμό που εντάθηκε μέσω των συνεργασιών Ελλήνων παικτών με ξένους χρηματοπιστωτικούς ομίλους στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης της οικονομικής δραστηριότητας.

Αφού λοιπόν τέθηκαν επί τάπητος οι όροι και τα πεδία του τραπεζικού ανταγωνισμού, ξεκίνησε η προσπάθεια κατάκτησης υψηλών μεριδίων στη λιανική τραπεζική και ταυτόχρονης ισχυροποίησης των ομίλων ώστε να αποκτήσουν το απαιτούμενο προφίλ των επιχειρήσεων που λειτουργούν σε παγκοσμιοποιημένες αγορές. Στο πλαίσιο αυτό, όπως ήταν αναμενόμενο, μελετήθηκαν και μεταφέρθηκαν με βάση την ελληνική νοοτροπία και τις εγχώριες συνθήκες αγοράς μια σειρά προϊόντων του εξωτερικού, από τις αναπτυγμένες ήδη αγορές λιανικής τραπεζικής. Τα προϊόντα αυτά, όπως προβάλλεται μέσω της επικοινωνιακής πολιτικής που ακολουθούν οι τράπεζες, "έρχονται να καλύψουν τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες των τραπεζικών πελατών". Ως επί το πλείστον, πρόκειται για προϊόντα τα οποία μέσω της ενεργοποίησης των σύγχρονων μεθόδων και τεχνικών μάρκετινγκ "υπενθυμίζουν" στο καταναλωτικό κοινό τις ανάγκες του, όπως υποστηρίζουν τραπεζικά στελέχη, σε τέτοιο όμως βαθμό που αρκετοί από τους τραπεζικού πελάτες να "αναρωτιούνται" εάν μέσω αυτών των

μεθόδων οι τράπεζες αναδεικνύουν τις υφιστάμενες ανάγκες τους όπως αυτές προκύπτουν από τις εξελίξεις στον κοινωνικό στίβο ή εάν τις δημιουργούν. Η απάντηση σε αυτό φαίνεται να δανείζεται επιχειρήματα και από τις δυο πλευρές, αυτή των τραπεζών και αυτή των πελατών τους. Λόγου χάρη, η προσφορά προϊόντων που παρέχουν συνταξιοδοτικές λύσεις σχετίζεται με την αδυναμία ανταπόκρισης του πρώτου πυλώνα του ασφαλιστικού συστήματος που δεν είναι άλλος από τα κύρια ταμεία ασφάλισης. Από την άλλη πλευρά, βρίσκεται η άποψη αρκετών τραπεζικών πελατών που μιλούν –παραδείγματος χάριν- για προσωπικά δάνεια, η ονομασία των οποίων κάθε φορά προσαρμόζεται βάσει της δραστηριότητας την οποία χρηματοδοτούν, όπως τα δάνεια διακοπών, εορτών κλπ, χωρίς να συντρέχει ουσιαστική διαφοροποίησή τους. Αναμφισβήτητα, η ενεργοποίηση του μάρκετινγκ για την ανάπτυξη των τραπεζικών εργασιών δεν έχει προηγούμενο στη σύγχρονη τραπεζική ιστορία, ενώ στον υψηλό βαθμό αυτής της ενεργοποίησης καθοριστικό ρόλο διαδραμάτισαν και διαδραματίζουν οι νέες τεχνολογίες που οδηγούν όχι μόνο στην ταχύτερη εξυπηρέτηση των τραπεζικών πελατών, αλλά και την αποτελεσματικότερη διαχείρισή τους.

4.2. “Κυνηγώντας” τα μερίδια αγοράς

“Τα προηγούμενα έτη οι δραστηριότητες λιανικής τραπεζικής υφίσταντο μόνο κατ’ όνομα με απώτερο στόχο τον διαχωρισμό του ενός διευθυντή από τον άλλο”. “Στην πραγματικότητα δεν υπήρχε ούτε λιανική φιλοσοφία, ούτε λιανική αντιμετώπιση. Εκείνη την εποχή οι τράπεζες υπολόγιζαν ότι το πελατολόγιό τους δεν ξεπερνούσε το 1 εκατ. ανθρώπους. Ήταν η

εποχή που κάθε απλός άνθρωπος προσέγγιζε με δυσκολία τον τραπεζικό υπάλληλο, ενώ οι συναλλαγές του με την τράπεζα περιορίζονταν συνήθως σε έναν λογαριασμό ταμιευτηρίου. Παράλληλα, οι διαδικασίες έγκρισης χορηγήσεων σε προσωπικό επίπεδο υπέκειντο σε ιδιαίτερες καθυστερήσεις". Επομένως, η "λιανική τραπεζική άρχισε να αναπτύσσεται από το 1995 και έπειτα μέσω αλλαγών που επήλθαν, όπως ο μετασχηματισμός του μέχρι τότε τραπεζικού υπαλλήλου σε σύμβουλο-πωλητή, ο οποίος έχει τη δυνατότητα να προσεγγίζει τον πελάτη χωρίς να τον τρομάζει. Παράλληλα, άλλαξε η φιλοσοφία των τραπεζών και αντί να περιμένουν πλέον τον τραπεζικό πελάτη να φθάσει μόνος του στην τράπεζα, άρχισαν να τον αναζητούν μέσω επιθετικών πολιτικών που ανέπτυξαν. Τότε αντιλήφθηκαν ότι το δυνητικό πελατολόγιό τους μπορούσε να κυμαίνεται και άνω των 5-6 εκατ. ανθρώπων. Έτσι, ξεκίνησε μια επανάσταση στη λιανική τραπεζική που άλλαξε έως σήμερα οριστικά το σκηνικό του retail banking".

Από την άλλη, ο τραπεζικός τομέας παραδέχεται ότι στις ημέρες μας οι τραπεζικοί πελάτες είναι καλύτερα ενημερωμένοι σε σχέση με το παρελθόν, με αποτέλεσμα να επιζητούν ολοένα και περισσότερες εξειδικευμένες πληροφορίες προκειμένου να φθάσουν στην απόφαση αγοράς τραπεζικού προϊόντος. Στο πλαίσιο αυτό, καθώς αυξάνονται οι πληροφοριακές ανάγκες των πελατών, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται η ανάγκη τους για προσωποποιημένη εξυπηρέτηση. Για παράδειγμα "Όσα περισσότερα χρήματα πρόκειται να αποταμιεύσει, να επενδύσει ή να δανεισθεί ο πελάτης, τόσο περισσότερα θα ζητήσει να πληροφορηθεί ώστε να μειώσει τον κίνδυνο μιας λανθασμένης

επιλογής του. Άλλωστε, ο πελάτης προτιμά να επισκέπτεται το κατάστημα της γειτονιάς του. Τα ATM και η τηλεξυπηρέτηση φυσικά θα συνεχίσουν να στηρίζουν τις τραπεζικές συναλλαγές για τα επόμενα χρόνια και σίγουρα το Διαδίκτυο, αν και αυτό θα γίνει λίγο αργότερα απ' ό,τι αρχικά περιμέναμε, θα παίξει σημαντικότερο ρόλο στην τραπεζική εξυπηρέτηση". Είναι όμως δύσκολο να βρει κανείς έστω και έναν καταναλωτή που με αφορμή κάποιο σημαντικό γεγονός της ζωής του (συνταξιοδότηση, αγορά κατοικίας) δεν επισκέφθηκε το υποκατάστημα μιας τράπεζας. "Συνεπώς, όσο ο καταναλωτής θα επιθυμεί να συζητάει κάτι τόσο σημαντικό όσο τα οικονομικά του πρόσωπο με πρόσωπο, το υποκατάστημα και η προσωπική εξυπηρέτηση θα είναι απαραίτητα εργαλεία της τραπεζικής αγοράς".

Αρρωγός στην αύξηση των μεριδίων αγοράς, παραδέχονται τα τραπεζικά στελέχη, είναι η αξιοποίηση των σύγχρονων μεθόδων μάρκετινγκ, καθώς και της τεχνολογίας. "Ο ανταγωνισμός στην ελληνική τραπεζική αγορά", εμφανίζεται ιδιαίτερα αυξημένος τελευταία, αφού υπάρχουν πολλοί προμηθευτές που προσφέρουν σχεδόν τα ίδια προϊόντα στην αγορά της καταναλωτικής πίστης και ακολουθούν παρόμοιες στρατηγικές. Ιδιαίτερα τώρα που έχει αρχίσει να μειώνεται ο ρυθμός αύξησης των καταναλωτικών δανείων, ο ανταγωνισμός αναμένεται να γίνει μεγαλύτερος με αποτέλεσμα να επηρεαστεί περαιτέρω η κερδοφορία των τραπεζών. Είναι σαφές ότι το κόστος υιοθέτησης νέων τεχνολογιών στα λειτουργικά συστήματα των τραπεζών και στη διάθεση των τραπεζικών προϊόντων επηρεάζει το κόστος λειτουργίας των τραπεζών. Έτσι, οι

τράπεζες επιβαρύνονται μεν με το κόστος επένδυσης σε τεχνολογικές υποδομές με αντιστάθμισα τη μείωση των λειτουργικών τους εξόδων.

4.3. Τα νοικοκυριά

Σύμφωνα με την Έκθεση Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος για το 2002, επιβράδυνση παρατηρήθηκε στην πιστωτική επέκταση προς τα νοικοκυριά και ειδικότερα στα καταναλωτικά δάνεια, τα οποία όμως συνέχισαν να αυξάνονται με υψηλό ρυθμό. Συγκεκριμένα, η πιστωτική επέκταση προς τις επιχειρήσεις και τα νοικοκυριά επιβραδύνθηκε σε 16,9% το 2002 από 24,8% το 2001. Επίσης, όπως διευκρινίζεται στην ίδια έκθεση, οι πολύ υψηλοί ρυθμοί αύξησης των καταναλωτικών δανείων τα τελευταία χρόνια οφείλονται, μεταξύ άλλων, στο ότι στο συνολικό ύψος των δανείων αυτών είναι ακόμη σχετικά χαμηλό σε σύγκριση με το εθνικό εισόδημα. Ειδικότερα, το σύνολο των δανείων προς τα νοικοκυριά αυξήθηκε κατά 32,2% το 2002 έναντι 40,4% το 2001. Σημειώνεται ότι στα τέλη του 2002 τα στεγαστικά δάνεια αποτελούσαν στην εγχώρια αγορά το 67,4% του συνόλου των τραπεζικών δανείων προς τα νοικοκυριά, όσο περίπου και στην Ευρωζώνη (66,4%).

Εντούτοις, ο έντονος ανταγωνισμός που αναπτύχθηκε στους κόλπους της λιανικής τραπεζικής οδήγησε ήδη από τα τέλη του προηγούμενου έτους στην Πράξη του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος (2501/31-10-2002), η οποία συμπλήρωσε και κωδικοποίησε σε ενιαίο κείμενο τις ισχύουσες διατάξεις περί διαφάνειας των διαδικασιών και των όρων των συναλλαγών, μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και των συναλλασσομένων με

αυτά. Παράλληλα, βάσει της ίδιας πράξης πραγματοποιήθηκε αύξηση των συντελεστών με τους οποίους σχηματίζονται οι προβλέψεις έναντι επισφαλών απαιτήσεων. Συγκεκριμένα, παρά τη δυσφορία που εκδήλωσαν τραπεζίτες, υποστηρίζοντας ότι με την αύξηση των προβλέψεων μειώνεται η κεφαλαιακή επάρκεια και πλήττονται τα τραπεζικά κέρδη, αρκετοί ήταν εκείνοι που έκριναν ότι η εν λόγω ενέργεια από την πλευρά της ΤτΕ ήταν απαραίτητη, καθώς το ποσοστό των δανείων σε καθυστέρηση είναι υψηλότερο από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο. Πιθανολογείται μάλιστα ότι η ΤτΕ διαθέτει στοιχεία, σύμφωνα με τα οποία αυξάνεται ο αριθμός των δανείων σε καθυστέρηση. Για τον λόγο αυτό, άλλωστε, αυξήθηκε ο συντελεστής που εφαρμόζεται επί των απαιτήσεων από χορηγήσεις με καθυστέρηση 12 μηνών και άνω (από 40% σε 50%), καθώς και ο συντελεστής για τις επισφαλείς απαιτήσεις (από 50% σε 60%), ενώ έμειναν αμετάβλητοι οι συντελεστές των προβλέψεων για δάνεια με καθυστέρηση κάτω των δώδεκα μηνών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΠΕΜΠΤΟ

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΤΡΑΠΕΖΕΣ: ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΔΙΕΘΝΟΠΟΙΗΣΗ

5.1. Η ανάπτυξη της λιανικής τραπεζικής

Με την έμφαση να δίνεται στη λιανική τραπεζική, οι ελληνικές τράπεζες επανεξετάζουν τα στρατηγικά πλάνα

ανάπτυξής τους με στόχους τη δημιουργία ευέλικτου δικτύου διανομής προϊόντων και υπηρεσιών, τον σχεδιασμό και τη διάθεση νέων προϊόντων, την εκλογίκευση του λειτουργικού τους κόστους και τη διεθνοποίηση των δραστηριοτήτων τους και εκτός της ευρύτερης περιοχής των Βαλκανίων.

Μετά την ολοκλήρωση της πρώτης φάσης συγκέντρωσης του τραπεζικού συστήματος που πραγματοποιήθηκε μέσω εξαγορών και συγχωνεύσεων, οι οποίες ενεργοποιήθηκαν ήδη από το 1998 και διήρκησαν σε γενικές γραμμές έως την προηγούμενη οικονομική χρήση, οι ελληνικές τράπεζες έδωσαν έμφαση –μεταξύ άλλων- στην ανάπτυξη της λιανικής τραπεζικής. Η στρατηγική ανάπτυξή τους σήμερα επικεντρώνεται στη δημιουργία ευέλικτων και κεντροποιημένων δομών λειτουργίας για αποτελεσματικότερη και ταχύτερη εξυπηρέτηση του πελάτη μέσω εκπαίδευσης του ανθρώπινου δυναμικού τους, ώστε να μετατραπούν οι παραδοσιακοί ταμίες, σε πωλητές όχι μόνο τραπεζικών, αλλά ευρύτερα χρηματοοικονομικών προϊόντων. Παράλληλα, μέσω της ενσωμάτωσης των τεχνολογικών εξελίξεων και εφαρμόζοντας μεθόδους όπως οι εθελούσιες έξοδοι του προσωπικού, ο περιορισμός των υπερωριών, η μείωση των γενικών εξόδων διοίκησης κ.α., δρομολογούν την εκλογίκευση του λειτουργικού τους κόστους.

Η λιανική τραπεζική αποτελεί έναν από τους κύριους τομείς όπου υπολογίζεται και θα μετρηθεί η ανταγωνιστικότητα των τραπεζικών ιδρυμάτων μεσοπρόθεσμα. Σαφές είναι ότι οι αλλαγές είναι γοργές και προς αυτήν την κατεύθυνση δραστηριοποιούνται τα πιστωτικά ιδρύματα. Οι αλλαγές αυτές εκτιμάται ότι εντός των επόμενων 4-5 ετών θα μετασχηματίσουν

ριζικά το τραπεζικό σκηνικό στον χώρο της λιανικής τραπεζικής και κυρίως στον τομέα των πωλήσεων προϊόντων και υπηρεσιών.

Παράλληλα, οι τράπεζες θα δώσουν έμφαση στην αξιοποίηση του bancassurance και των συμφωνιών με τρίτους φορείς, εκτός χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, προκειμένου να δημιουργήσουν εναλλακτικά δίκτυα διανομής προϊόντων και υπηρεσιών.

5.2. Στόχος, η ευελιξία στο δίκτυο και τα νέα προϊόντα

Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωζώνη άλλαξε δραστικά τα δεδομένα της επιχειρηματικής ανάπτυξης των ελληνικών τραπεζών, τόσο στην εγχώρια, όσο και τις ξένες αγορές, ιδιαίτερα στις αγορές της Ν.Α. Ευρώπης. Η δραστική μείωση των εγχώριων επιτοκίων, στα πλαίσια της σύγκλισής τους με τα αντίστοιχα ευρωπαϊκά, αλλά και ο εκτεινόμενος ανταγωνισμός μεταξύ των πιστωτικών ιδρυμάτων, έχουν συμβάλει στη μείωση των περιθωρίων κέρδους των τραπεζών, ενώ έχουν οδηγήσει στη σημαντική αύξηση της ζήτησης στους τομείς της καταναλωτικής και της στεγαστικής πίστης, στα δάνεια προς μικρομεσαίες επιχειρήσεις και γενικότερα σε μια ευρύτερη σειρά καταθετικών και αποταμιευτικών προϊόντων για τη μεγαλύτερη διαφοροποίηση του επενδυτικού-αποταμιευτικού χαρτοφυλακίου των ελληνικών νοικοκυριών.

Στο πλαίσιο αυτό, το επιχειρηματικό σχέδιο των μεγάλων ελληνικών τραπεζών εστιάζεται κυρίως στην απόκτηση μεγαλύτερης ευελιξίας στο δίκτυο και στον προσανατολισμό αυτού σε πωλήσεις νέων προϊόντων. Η πολιτική αυτή, εντάσσεται στο πλαίσιο μιας ευρύτερης πολιτικής που αναπτύσσουν οι

τράπεζες τα τελευταία έτη, με το ενδιαφέρον τους να επικεντρώνεται στα προϊόντα λιανικής τραπεζικής. Στόχος είναι η προσφορά καινοφανών και ποιοτικά καλύτερων προϊόντων, αν και η προσπάθεια αυτή διακρίνεται από το εγγενές μειονέκτημα της γρήγορης αντιγραφής και διάθεσης των νεοεισαγόμενων προϊόντων από τον ανταγωνισμό. Αδήριτα πάντως, οι τράπεζες επιδιώκουν, πολύ περισσότερο έναντι παλαιότερων εποχών, τη δημιουργία δικτύων που θα είναι αποτελεσματικά σε όγκο πωλήσεων και σε αριθμό προϊόντων ανά πελάτη. Ειδικότερα, στρατηγικός προσανατολισμός της Εθνικής Τράπεζας είναι να επιτύχει των πώληση τεσσάρων τραπεζικών προϊόντων ανά πελάτη λιανικής, με τις σταυροειδείς πωλήσεις να διαμορφώνονται σήμερα στα τρία προϊόντα. Όπως καταδεικνύεται με βάση την εμπειρία των ευρωπαϊκών χωρών, οι επιτυχημένες τράπεζες στη λιανική τραπεζική έχουν υλοποιήσει τον στόχο αυτό. Οι ελληνικές τράπεζες επιδιώκουν την αξιοποίηση των ευκαιριών για την επιχειρηματική τους ανάπτυξη που προκύπτουν από το νέο περιβάλλον, όπως αυτό διαμορφώνεται μετά την ένταξη της χώρας στη Ζώνη του Ευρώ, μέσω της εκμετάλλευσης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων που διαθέτουν στην εγχώρια αγορά, που είναι κατά κύριο λόγο το εκτεταμένο δίκτυο των καταστημάτων τους και οι στενές σχέσεις συνεργασίας και εμπιστοσύνης που έχουν αναπτύξει με τους πελάτες τους. Για τον λόγο αυτό συνεχίζουν να δίνουν έμφαση στην περαιτέρω διεύρυνση και τον εξορθολογισμό της διάρθρωσης του δικτύου τους. Το εκτεταμένο δίκτυο καταστημάτων, παρά το κόστος που συνεπάγεται, συμβάλλει στην περαιτέρω ενίσχυση των ισχυρών σχέσεων της τράπεζας με

την πελατεία της, καθώς και στην προσφορά σύγχρονων χρηματοοικονομικών προϊόντων και υπηρεσιών, στηρίζοντας το συγκριτικό πλεονέκτημα των ελληνικών τραπεζών έναντι των ξένων ανταγωνιστών. Αυτό εξηγεί και το γεγονός ότι οι ελληνικές τράπεζες εξακολουθούν να κυριαρχούν σήμερα στην ελληνική αγορά, παρότι η τελευταία είναι πλήρως απελευθερωμένη εδώ και αρκετά χρόνια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΚΤΟ

Η ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΞΕΝΩΝ ΤΡΑΠΕΖΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

6.1. Έκταση εγκατάστασης και προέλευση των ξένων τραπεζών

Στη μεταπολεμική περίοδο, η φάση μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1960 διακρίνεται από την έλλειψη ενδιαφέροντος των ξένων τραπεζών για εγκατάστασή τους στη χώρα.

Από τις ξένες τράπεζες που είχαν ιδρυθεί κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου, η μόνη που εξακολούθησε και μεταπολεμικά τη λειτουργία της ήταν η American Express. Μια άλλη, η Ionian Bank Ltd αποσύρθηκε από την τραπεζική αγορά μεταβιβάζοντας στην Εμπορική Τράπεζα τον έλεγχό της πάνω στην Ιονική Τράπεζα (1957).

Ωστόσο, στη δεκαετία του 1960 σημειώνεται μια ουσιαστική στροφή και αρκετές ξένες τράπεζες ανοίγουν υποκαταστήματα ή συμμετέχουν σε ελληνικούς τραπεζικούς οργανισμούς.

Βασικά η είσοδος των ξένων τραπεζικών ιδρυμάτων στις τραπεζικές εργασίες της χώρας συντελείται με τους εξής τρόπους:

α) την ίδρυση υποκαταστημάτων, β) τη συμμετοχή στο κεφάλαιο τραπεζικών εταιριών (κατά μειοψηφία ή πλειοψηφία), γ) την ίδρυση γραφείων εκπροσώπησης, δ) την ίδρυση γραφείων με βάση τον Α.Ν. 89/1967.

Στις περιπτώσεις α-δ μπορεί να προστεθεί και να ανάληψη τραπεζικών εργασιών χωρίς να υπάρχει οποιαδήποτε μορφή εγκατάστασης (π.χ. δάνεια προς επιχειρήσεις ή το Δημόσιο), που μπορεί ν' αποτελέσει ένα πρόσθετο κριτήριο για τη διείσδυση των ξένων τραπεζών στην εγχώρια τραπεζική αγορά.

Το τελευταίο αυτό στοιχείο (ανάληψη τραπεζικών εργασιών και κυρίως χρηματοδοτήσεων) συχνά ήταν παράγοντας που οδήγησε στην απόφαση για εγκατάσταση της ξένης τράπεζας, αλλά και αντίστροφα, η εγκατάσταση απέβλεπε στον εντοπισμό των ευκαιριών χρηματοδότησης στην ελληνική οικονομία. Στη συνέχεια θα εξετασθούν οι τέσσερις πρώτες μορφές εισόδου στις τραπεζικές εργασίες, που συνδυάζονται με μονιμότερη εγκατάσταση των ξένων τραπεζών στη χώρα.

6.2. Ίδρυση υποκαταστημάτων

Η πρώτη εγκατάσταση ξένης τράπεζας μεταπολεμικά ήταν της First National City Bank (σήμερα Citibank) η λειτουργία της οποίας αρχίζει το 1964. Οι περισσότερες όμως ξένες τράπεζες εγκαθίστανται στη χώρα με τη μορφή υποκαταστήματος μετά το 1967. Έτσι ο αριθμός των ξένων τραπεζών από 2 το 1964 με 4

υποκαταστήματα, έφθασε τις 7 με 19 υποκαταστήματα το 1971 και τις 17 με 42 υποκαταστήματα στα τέλη του 1980.

Μεταξύ ορισμένων από τις τράπεζες αυτές υπάρχουν διασυνδέσεις συμμετοχής, όπως π.χ. μεταξύ της Citibank και της Biao και της Grindlays, στις οποίες η πρώτη συμμετείχε αντίστοιχα με 49% και 40% ή της Credit Commerciale de France και της Banque Francaise de Credit International, στην οποία η πρώτη μαζί με τη Biao συμμετέχουν με 50% η κάθε μία. Επίσης ορισμένες από τις εγκατεστημένες στην Ελλάδα τράπεζες με υποκατάστημα συμμετέχουν παράλληλα και σε ελληνικές τράπεζες (π.χ. στην ΕΤΕΒΑ, Τράπεζα Επενδύσεων, Τράπεζα Αττικής) ή σε άλλους οργανισμούς ή και έχουν ιδιαίτερο υποκατάστημα για την άσκηση Off Shore τραπεζικών εργασιών. Κατά συνέπεια, όταν διερευνάται η παρουσία των ξένων τραπεζών στη χώρα, σκόπιμο είναι να εξετάζεται η παρουσία του όλου τραπεζικού ομίλου (όποτε υπάρχει), που συγκροτείται από διάφορα στοιχεία (συμμετοχές, υποκαταστήματα).

Το διάστημα 1967-74 είναι περίοδος έντονης ανάπτυξης και επέκτασης της δραστηριότητας των ξένων τραπεζών στη χώρα που εκφράζεται με τον πολλαπλασιασμό του αριθμού τους και τη διεύρυνση των εργασιών τους. (10 νέες τράπεζες και 28 νέα υποκαταστήματα). Αντίθετα, από το 1974 μέχρι τα τέλη σχεδόν του 1980 εγκαταστάθηκαν 6 μόνο ξένες τράπεζες, ιδρύοντας επτά υποκαταστήματα και οι 12 ήδη εγκατεστημένες ξένες τράπεζες αύξησαν τον αριθμό των υποκαταστημάτων τους κατά τέσσερα.

Τον μεγαλύτερο αριθμό υποκαταστημάτων διαθέτουν η Citibank και η American Express με επτά υποκαταστήματα η καθεμία (μέσα 1981). Οι υπόλοιπες τράπεζες έχουν από ένα ως

τρία υποκαταστήματα. Από το σύνολο των υποκαταστημάτων αυτών τα 22 βρίσκονται στην Αθήνα τα 13 στον Πειραιά και τα 7 στη Θεσσαλονίκη.

Οι ξένες τράπεζες περιορίζουν την εγκατάστασή τους στα κυριότερα οικονομικά κέντρα της χώρας, (Αθήνα, Πειραιά και Θεσσαλονίκη). Ακόμα, η Am. Express έχει αποκλειστικότητα στην ίδρυση ορισμένων καταστημάτων σε αμερικανικές βάσεις (Ηράκλειο Κρήτης, Ελληνικό) για την εξυπηρέτηση του αμερικανικού προσωπικού των βάσεων αυτών.

Σχετικά με την προέλευσή τους από τις 17 αυτές τράπεζες, οι 6 με 25 υποκαταστήματα είναι των Η.Π.Α., οι 4 είναι αγγλικές (5 υποκαταστήματα), ενώ οι υπόλοιπες προέρχονται από τον Καναδά, τη Γαλλία, την Ολλανδία, το Ιράν και το Αράν.

Οι αμερικανικές τράπεζες είναι εκείνες που εγκαταστάθηκαν πρώτες στη χώρα, και σήμερα είναι οι πλέον αναπτυγμένες από άποψη τραπεζικής δραστηριότητας στην εγχώρια αγορά. Οι ευρωπαϊκές τράπεζες εγκαταστάθηκαν μετά το 1973 και έχουν ακόμα περιορισμένη, αν και σταθερά αυξανόμενη δραστηριότητα σε σχέση με τις αμερικανικές (14,7% των συνολικών καταθέσεων και 13,8% των χορηγήσεων του συνόλου των ξένων τραπεζών, στα τέλη του 1980).

Η εξέλιξη αυτή στην αναλογία των τραπεζών μεταξύ Η.Π.Α. και υπόλοιπων χωρών είναι χαρακτηριστική σε γενικές γραμμές για ολόκληρη την αλλοδαπή επενδυτική δραστηριότητα και όχι μόνο για τον τραπεζικό τομέα. Έτσι μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1970, οι αμερικανικές άμεσες επενδύσεις αντιπροσώπευαν το μεγαλύτερο τμήμα της ξένης επενδυτικής δραστηριότητας, ενώ από την περίοδο αυτή μέχρι σήμερα

παρατηρείται μια εντονότερη συμμετοχή των ευρωπαϊκών χωρών στις επενδύσεις αυτές, εξέλιξη, που επίσης δεν χαρακτηρίζει μόνο την Ελλάδα, αλλά και τη διεθνή οικονομία. Η τάση αυτή ενισχύεται, αν λάβει κανείς υπόψη και τα γραφεία αντιπροσωπείας ξένων τραπεζών που ιδρύθηκαν βασικά μετά το 1974, προέρχονται κυρίως από ευρωπαϊκά τραπεζικά ιδρύματα και που συνήθως αποτελούν ένα πρώτο βήμα στην αμεσότερη εγκατάσταση μιας πολυεθνικής τράπεζας σε μια τρίτη χώρα.

6.3. Προσδιοριστικοί παράγοντες της εγκατάστασης ξένων τραπεζών

Οι λόγοι που οδήγησαν στην εγκατάσταση των ξένων τραπεζών στην ελληνική τραπεζική αγορά είναι βασικά οι δυνατότητες πραγματοποίησης αποδοτικών τραπεζικών εργασιών στη βάση των ανταγωνιστικών πλεονεκτημάτων που διέθεταν απέναντι στις ελληνικές τράπεζες. Τα πλεονεκτήματα αυτά δεν ήταν στατικά και ομοιόμορφα σ' όλη την περίοδο που εξετάζεται, δεδομένου ότι και το ελληνικό τραπεζικό σύστημα γνώρισε μια ταχύτατη εξέλιξη και οι συνθήκες ανταγωνισμού στη χώρα, τόσο μεταξύ ξένων και ελληνικών, όσο και μεταξύ των ίδιων των ξένων τραπεζών, μεταβλήθηκαν αισθητά. Έτσι οι παράγοντες που οδήγησαν στην εγκατάσταση και επηρέασαν τη λειτουργία των ξένων τραπεζών εμφανίζουν μια εξελικτική διαφοροποίηση, γεγονός που αντανακλάται και στην πολιτική και στους στόχους των τραπεζών αυτών. Οι πηγές της υπεροχής των ξένων τραπεζών που προσδιόρισαν και την πολιτική ανταγωνισμού τους στην ελληνική αγορά ήσαν οι εξής:

1) Η ανάπτυξη υπηρεσιών ή η χρησιμοποίηση τεχνικών που εξυπηρετούν τη ζήτηση τραπεζικών υπηρεσιών με τρόπο αποτελεσματικότερο και καλύπτουν βασικά κενά στις ανάγκες του επιχειρηματικού και μη επιχειρηματικού τομέα της οικονομίας. Το χαμηλότερο, σε σχέση με τις αναπτυγμένες δυτικές χώρες, επίπεδο εγχώριας προσφοράς τραπεζικών υπηρεσιών (τόσο από άποψη σύνθεσης, όσο και ποιότητας) άφηνε ανοικτό ένα αρκετά ευρύ πεδίο δραστηριότητας για τις ξένες τράπεζες.

2) Η δομή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος, όπου βασικό χαρακτηριστικό ήταν η κάλυψη της αγοράς από δυο τράπεζες (Εθνική και Εμπορική μαζί με τις θυγατρικές ή ελεγχόμενες τράπεζες).

3) Ο πολυεθνικός χαρακτήρας των ξένων τραπεζών, δηλ. το στοιχείο της εγκατάστασής τους σε μια σειρά από χώρες, μεταξύ των οποίων και τα σπουδαιότερα κέντρα της διεθνούς κεφαλαιαγοράς, σε συνδυασμό με το μέγεθός τους.

4) Η απόλυτη ευχέρεια επιλογής εργασιών και πελατείας και γενικά οργάνωσης και προσανατολισμού της δραστηριότητάς τους.

Η περίοδος μετά το 1974 μέχρι τέλη του 1980, όπου σημειώνεται μια επιβράδυνση στην εγκατάσταση υποκαταστημάτων νέων ξένων τραπεζών, ενώ εμφανίζονται νέες μορφές εγκατάστασής τους στον ελληνικό χώρο (γραφεία αντιπροσωπείας, Off Shore μονάδες).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΒΔΟΜΟ

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΜΠΡΟΣΤΑ ΣΤΗ ΝΕΑ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ

7.1. Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα πριν το 1990

Για πολλά χρόνια και μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του 1990, το ελληνικό χρηματοπιστωτικό σύστημα λειτουργούσε κάτω από ένα ασφυκτικό καθεστώς γραφειοκρατικών κανόνων και ρυθμίσεων, που περιόριζαν σημαντικά τους βαθμούς ελευθερίας των πιστωτικών ιδρυμάτων, την ανάπτυξη εργασιών και τον ανταγωνισμό. Το κράτος έμμεσα ή άμεσα είχε μια κυρίαρχη παρουσία στο χρηματοπιστωτικό χώρο με τον έλεγχο σημαντικού αριθμού τραπεζών, ενώ μέσω των πολιτικών που επέβαλλε στα πιστωτικά ιδρύματα διαμόρφωνε αφενός σε μεγάλο βαθμό τη σύνθεση του ενεργητικού τους και την αποδοτικότητά τους, αφετέρου επιχειρούσε να εξασφαλίσει με προνομιακούς όρους τη χρηματοδότηση των μεγάλων δημοσιονομικών ελλειμμάτων από το τραπεζικό σύστημα. Επιπλέον, οι αυστηροί περιορισμοί που ίσχυαν στην κίνηση κεφαλαίων από και προς την Ελλάδα και ο χαμηλός βαθμός ανάπτυξης των εγχώριων αγορών χρήματος και κεφαλαίου περιόριζαν τη διεθνοποίηση του ελληνικού χρηματοπιστωτικού χώρου και το βαθμό ανταγωνισμού που επικρατούσε.

Από το τέλος της δεκαετίας του '80 και στο πλαίσιο της προετοιμασίας της χώρας για την ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, σημειώθηκαν ραγδαίες και σημαντικές αλλαγές στην

Ελλάδα προς την κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού και της απελευθέρωσης του χρηματοπιστωτικού χώρου. Παράλληλα, η κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης, η παγκοσμιοποίηση των αγορών, του δανεισμού και των χρηματοοικονομικών τοποθετήσεων, η επανάσταση στην τεχνολογία των πληροφοριών, της πληροφορικής και των επικοινωνιών, η ραγδαία ανάπτυξη της θεσμικής διαχείρισης, η σημαντική ανάπτυξη των παραγώγων χρηματοοικονομικών προϊόντων και τεχνικών, η διεθνής τάση για αποκρατικοποιήσεις και για μείωση του ρόλου του κράτους στην οικονομία, η απελευθέρωση της κίνησης κεφαλαίων και η απορύθμιση των εγχώριων χρηματοπιστωτικών χώρων συνέβαλαν επίσης στη διαμόρφωση ενός νέου περιβάλλοντος λειτουργίας των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων στην Ελλάδα και στον κόσμο, πιο ανοικτού, πιο σύγχρονου, πιο ανταγωνιστικού.

7.2. Η μορφή των τραπεζών σήμερα και η ανάπτυξη των επιμέρους τμημάτων της

Στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια δημιουργήθηκαν νέες τράπεζες, μεγεθύνθηκαν οι παλιές μέσω συγχωνεύσεων και εξαγορών, αναπτύχθηκαν δεκάδες νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα και υπηρεσίες, διευρύνθηκαν οι τραπεζικές δραστηριότητες σε νέους τομείς, εκσυγχρονίσθηκαν σε σημαντικό βαθμό οι υποδομές, οι διαδικασίες, το εποπτικό πλαίσιο και η διαχείριση κινδύνων, εξυγιάνθηκαν τα χαρτοφυλάκια τραπεζών υπό κρατικό έλεγχο, εκσυγχρονίσθηκε το θεσμικό και νομικό πλαίσιο της κεφαλαιαγοράς, αναπτύχθηκαν οι αγορές χρήματος και κεφαλαίου και διεθνοποιήθηκαν οι ελληνικές τράπεζες σε

κάποιο βαθμό, με την επέκτασή τους κυρίως στις χώρες της Βαλκανικής.

Παράλληλα η διαμόρφωση ευνοϊκών μακροοικονομικών συνθηκών με τα προγράμματα σταθεροποίησης και την ένταξη της χώρας στην Ευρωπαϊκή Ένωση, η μείωση των επιτοκίων, η συναλλαγματική σταθερότητα, ο περιορισμός των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, οι υψηλοί ρυθμοί ανάπτυξης της οικονομίας και ο θεσμικός εκσυγχρονισμός των αγορών οδήγησαν στην ανάπτυξη των τραπεζικών εργασιών με εντυπωσιακούς ρυθμούς αυξήσεων σε ορισμένες περιπτώσεις (π.χ. καταναλωτική και στεγαστική πίστη 30%-40% ετησίως).

Οι ελληνικές τράπεζες στο ξεκίνημα του νέου αιώνα βρίσκονται αντιμέτωπες με νέα δεδομένα και ένα νέο δυναμικό και συνεχώς μεταλλασσόμενο διεθνές και εγχώριο περιβάλλον, που το διαμορφώνουν μεγάλες αλλαγές που βρίσκονται σε εξέλιξη. Οι αλλαγές αυτές μεταμορφώνουν τη μορφολογία του χρηματοπιστωτικού χώρου στην Ελλάδα και το εξωτερικό και επιδρούν καθοριστικά αφενός στη διαμόρφωση της μεσοπρόθεσμης στρατηγικής των πιστωτικών ιδρυμάτων και αφετέρου στην εξέλιξη της μελλοντικής κερδοφορίας τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΟΓΔΟΟ

ELECTRONIC BANKING

8.1. Μια νέα διάσταση της τραπεζικής πραγματικότητας

Η εξέλιξη της τεχνολογίας στα θέματα συλλογής, αποθήκευσης, διαχείρισης, μετάδοσης και διανομής της

πληροφορίας έχει επηρεάσει και συνεχίζει να επηρεάζει όλες τις τραπεζικές διαδικασίες. Οι εξελίξεις της πληροφορικής γενικά, επηρεάζουν όλες τις μορφές της τραπεζικής δραστηριότητας και μπορεί να θεωρηθούν ως μια από τις κύριες δυνάμεις ώθησης του τραπεζικού τομέα διεθνώς. Η νέα πραγματικότητα του Electronic Banking φαίνεται ότι ανοίγει νέες προοπτικές, αλλά και επιφυλάσσει διαφορετικής μορφής κινδύνους. Για το λόγο αυτό απαιτείται από τους τραπεζικούς οργανισμούς τόσο ένας επαναπροσδιορισμός της στρατηγικής τους, όσο και η θέσπιση ισχυρών εποπτικών μηχανισμών.

Ο βαθμός που αυτές οι εξελίξεις έχουν υλοποιηθεί σε επίπεδο Ευρωπαϊκής Ένωσης παρουσιάζεται στην έρευνα που διεξήχθη από την Επιτροπή Επίβλεψης Τραπεζών (Banking Supervision Committee) του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών (European System of Central Banks, ESCB).

8.2. ELECTRONIC BANKING στα νέα δεδομένα του συστήματος

Την αναγκαιότητα προσαρμογής του τραπεζικού συστήματος στα νέα δεδομένα που εισάγει η νέα τεχνολογία της πληροφορικής και των τηλεπικοινωνιών, υπογραμμίζουν επτά στελέχη τραπεζών τα οποία δραστηριοποιούνται στο τομέα της ηλεκτρονικής τραπεζικής (electronic banking). Οι ίδιοι εκτιμούν ότι σε μια πενταετία από σήμερα, το σκηνικό στην τραπεζική αγορά θα έχει αλλάξει ριζικά, όπου εργασίες ρουτίνας θα έχουν αυτοματοποιηθεί, οι εργαζόμενοι στις τράπεζες θα έχουν μεταβληθεί σε πωλητές και συμβούλους επενδύσεων, τα φυσικά

υποκαταστήματα θα έχουν περιοριστεί σημαντικά, ενώ νέα κανάλια διάθεσης προϊόντων και υπηρεσιών θα έχουν δημιουργηθεί.

Προς την κατεύθυνση αυτή, οι ελληνικές τράπεζες θα αντιμετωπίσουν ισχυρό ανταγωνισμό, τον οποίο όμως φαίνεται να είναι σε θέση να τον αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά. Παράλληλα η αγορά θα διευρύνεται, καθώς διαρκώς νέα προϊόντα θα εισάγονται στην τραπεζική αγορά, ξεπερνώντας τα παραδοσιακά. Μέχρι τότε θα είναι πραγματικότητα η ηλεκτρονική υπογραφή, το ηλεκτρονικό πορτοφόλι, και άλλες τέτοιες καινοτομικές υπηρεσίες.

Ωστόσο, η πορεία αυτή δεν είναι χωρίς εμπόδια. Μια ελάχιστη θεσμική παρέμβαση προαπαιτείται προτού μπούμε στη νέα Κοινωνία της Πληροφορίας. Το αίσθημα ασφάλειας του συναλλασσόμενου μέσω υπολογιστή κλπ, πρέπει να αυξηθεί, ενώ ταυτόχρονα, οι ελληνικές τράπεζες πρέπει να κάμψουν τις εσωτερικές αντιστάσεις στις νέες τεχνολογίες και τις νέες διαδικασίες που αυτές εισάγουν. Οι ίδιοι οι εργαζόμενοι στις τράπεζες πρέπει πρώτοι απ' όλους να υιοθετήσουν τις νέες αυτές διαδικασίες.

Από την άλλη πλευρά, οι διοικήσεις των τραπεζών δεν πρέπει να εισέλθουν στην ηλεκτρονική τραπεζική, επειδή αυτό κάνουν όλοι. Αντίθετα πρέπει να πιστέψουν στο ρόλο της και να δημιουργήσουν όλο τον απαραίτητο στρατηγικό σχεδιασμό που απαιτείται.

Ιδιαίτερα σημαντικός είναι ο ρόλος τόσο του κράτους, όσο και της Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών. Οι τράπεζες δεν μπορούν από μόνες τους -όση επιρροή και αν έχουν στην ελληνική αγορά-

να εισάγουν την αγορά στις ηλεκτρονικές συναλλαγές. Απαιτείται συγχρονισμός της προσπάθειας, τόσο από την πλευρά της κυβέρνησης -η οποία θα πρέπει να εξασφαλίσει κάποιο θεσμικό πλαίσιο- αλλά και των άλλων δυνάμεων της αγοράς, όπου εντάσσονται και οι μεγάλοι πελάτες των τραπεζών.

Ταυτόχρονα, η Ένωση Ελληνικών Τραπεζών, μπορεί να αποτελέσει τον “κυματοθραύστη” των αντιθέσεων μεταξύ των τραπεζών. Είναι ο φορέας εκείνος που μπορεί να επιβάλει κάποιο ελάχιστο επίπεδο συνεργασίας, ειδικά τώρα που διαφαίνεται ότι όλες οι τράπεζες κινούνται προς την Ηλεκτρονική Τραπεζική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΕΝΑΤΟ

ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΟΝΕΣ ΤΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ

9.1. Οι αλλαγές στις χρηματοπιστωτικές υπηρεσίες και οι ειδικές συνθήκες στα εθνικά τραπεζικά συστήματα

Οι βασικοί άξονες που προσδιορίζουν την πορεία του ελληνικού πιστωτικού συστήματος στο κατώφλι του 21ου αιώνα είναι δυο. Ο ένας εστιάζεται στις δραματικές αλλαγές που έχουν γίνει στα τελευταία δεκαπέντε χρόνια στον τομέα των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών παγκοσμίως και οι οποίες με τη σειρά τους αφορούν:

1. Την απελευθέρωση των κεφαλαιαγορών στις εθνικές (εγχώριες) αγορές και
2. Την απελευθέρωση της διεθνούς κίνησης κεφαλαίων.

Ο δεύτερος άξονας εντοπίζεται στις ειδικές συνθήκες που θα αντιμετωπίζουν τα εθνικά τραπεζικά συστήματα με τη δημιουργία της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ) είτε συμμετέχοντας σ' αυτήν είτε μετέχοντας απ' έξω.

Ο πρώτος άξονας χαρακτηρίζεται από μια παγκοσμιότητα. Οι τάσεις που παρουσιάζονται είναι διεθνείς και επηρεάζουν όλα τα τραπεζικά συστήματα. Πολλοί τραπεζικοί οργανισμοί στις ανεπτυγμένες χώρες έχουν αναλύσει τις εξελίξεις αυτές και έχουν ανάλογα προσαρμόσει τη στρατηγική τους με στόχο την παγκόσμια παρουσία τους και δράση τους.

Ο δεύτερος άξονας έχει ένα περισσότερο περιφερειακό χαρακτήρα- αν και οι επιπτώσεις της δημιουργίας της ΟΝΕ θα έχουν ένα διεθνή αντίκτυπο. Και οι δυο άξονες των αλλαγών, όμως, οδηγούν σ' ένα βασικό συμπέρασμα: ότι η αύξηση της ανταγωνιστικότητας αποτελεί πλέον απαραίτητη -αναγκαία- προϋπόθεση για την επιβίωση του κάθε τραπεζικού συστήματος είτε μέσα στην παγκόσμια οικονομία είτε μέσα στην ΟΝΕ.

Η διαπίστωση αυτή ισχύει σε πολύ μεγάλο βαθμό για το ελληνικό τραπεζικό σύστημα. Παρά τα πολλά και σημαντικά βήματα που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια και ειδικά στην περίοδο της δεκαετίας 1987-1997, το τραπεζικό σύστημά μας αντιμετωπίζει μια σειρά από προβλήματα τα οποία θα πρέπει να λυθούν αν θέλει να είναι ανταγωνιστικό και να λειτουργήσει μέσα στην ΟΝΕ αλλά και μέσα στην παγκόσμια οικονομία- όπου θα μπορούσε να δημιουργήσει για τον εαυτό του μια ειδική περιφερειακή αγορά, η οποία θα συμπεριλαμβάνει πέρα από την Ελλάδα, και τη Βαλκανική Χερσόνησο όπου έχουμε ορισμένα σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα.

Θα πρέπει, δηλαδή, να γίνει κατανοητό ότι αυτό που αποκαλούμε "ελληνική διάσταση" στην πορεία του ελληνικού τραπεζικού συστήματος προς τον 21ο αιώνα χαρακτηρίζεται από δυο παράγοντες. Πρώτον, το σχεδιασμό μιας στρατηγικής για το ρόλο που μπορεί και πρέπει να παίξει το ελληνικό τραπεζικό σύστημα μέσα στο νέο περιβάλλον που διαμορφώνεται με τις παγκόσμιες τάσεις και την ΟΝΕ η οποία σήμερα δεν υπάρχει –ή τουλάχιστον αν υπάρχει δεν είναι εμφανής και κατανοητή και δεύτερον, την ανάγκη να αυξηθεί η ανταγωνιστικότητά του προκειμένου να επιβιώσει, να αναπτυχθεί και να παίξει το ρόλο του αυτόν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΔΕΚΑΤΟ

ΟΙ ΕΠΕΡΧΟΜΕΝΕΣ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΤΟΜΕΑ

10.1. Η τρέχουσα περίοδος στον ελληνικό και ευρωπαϊκό τραπεζικό τομέα

Για να μιλήσει κάποιος τραπεζίτης για τις επερχόμενες αλλαγές στον τραπεζικό τομέα πρέπει να παραθέσει πρώτα συνοπτικά στοιχεία για τη σημερινή κατάσταση.

Ο τραπεζικός τομέας στην Ελλάδα εδώ και δέκα περίπου χρόνια διανύει μια περίοδο ανακατατάξεων και αλλαγών με σωρευτικά αποτελέσματα στη διαμόρφωση του τραπεζικού σκηνικού. Τα στοιχεία που χαρακτηρίζουν την τρέχουσα περίοδο είναι κυρίως:

Η ολοκλήρωση της θεσμικής αναδιοργάνωσης, η οποία ξεκίνησε από το 1987 και σήμερα πια συνδέεται με τη μεγαλύτερη διεθνοποίηση του ελληνικού τραπεζικού συστήματος.

Ο εντεινόμενος ανταγωνισμός στο χρηματοοικονομικό τομέα, που προέρχεται πια και από μη πιστωτικά ιδρύματα και το φαινόμενο της κλιμάκωσης του μεγέθους των τραπεζών (escalation), με την έννοια ότι υπάρχουν διαφορών μεγεθών τράπεζες καλύπτοντας τις βαθμίδες μεγέθους.

Η προσπάθεια αύξησης του μεγέθους των τραπεζών είτε με εξαγορές, είτε με παραδοσιακό τρόπο (καταστήματα) αντίθετα με τις διεθνείς τάσεις που πλέον χαρακτηρίζονται από μειώσεις των δικτύων.

Η ταχύτατη εξέλιξη της τεχνολογίας διαχείρισης πληροφοριών και επικοινωνίας και η εισαγωγή προϊόντων ηλεκτρονικής εξυπηρέτησης πελατών.

Οι μεταβαλλόμενες ανάγκες και απαιτήσεις των πληροφορημένων πια πελατών, που αναζητούν πλέον διαφοροποιημένα προϊόντα.

Στην Ελλάδα από τις αρχές της δεκαετίας του '90 μέχρι σήμερα, ιδρύθηκαν πολλά νέα πιστωτικά ιδρύματα και εδραιώθηκε η συμμετοχή και η παρουσία των ξένων τραπεζών στην αγορά.

Η γρήγορη ανάπτυξη και εξάπλωση των ιδρυμάτων αυτών οφείλεται κυρίως στις ευκαιρίες που δημιούργησε η αναποτελεσματικότητα των υπάρχουσών τραπεζών και η άρση των διοικητικών περιορισμών. Έτσι οι στρατηγικές που ακολουθήθηκαν από τις νέες αυτές τράπεζες αφορούσαν την ανάπτυξή τους σε νέα χρηματοοικονομικά προϊόντα, την παροχή

ποιοτικής και γρήγορης εξυπηρέτησης και την προσφορά ανταγωνιστικότερου τιμολογίου στα παραδοσιακά προϊόντα. Αργά ή γρήγορα τα παλαιότερα πιστωτικά ιδρύματα υποχρεώθηκαν να προσαρμοσθούν στον ανταγωνισμό.

Σήμερα με βάση τα νέα δεδομένα ανταγωνισμού και απαιτήσεων της αγοράς τίθεται θέμα επανακαθορισμού της στρατηγικής των τραπεζών, που ξεπερνά τους γενικούς στόχους για διατήρηση ή αύξηση των μεριδίων της αγοράς.

Οι νέοι στόχοι, αφορούν κατ' αρχήν την επιβίωσή τους σε μια διευρυμένη αγορά, όπου η ανταγωνιστικότητα και η αποδοτικότητα των κεφαλαίων έχουν μεγαλύτερη πια βαρύτητα από τα μερίδια της αγοράς και το μέγεθος. Η μείωση του κόστους λειτουργίας, η μεγαλύτερη δυνατή εκμετάλλευση των δικτύων και η κερδοφορία αποτελούν πλέον τους κύριους στόχους των ιδρυμάτων.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα έκανε την εμφάνισή του στα χρόνια της αρχαιότητας και η εξέλιξή του συνεχίζεται ακόμα και σήμερα. Αφού πέρασε από πολλά στάδια και δυσκολίες, στο τέλος κατάφερε να επιβιώσει και να εξελιχθεί στην σημερινή μορφή του. Η ανάπτυξή του δεν κλειδώνεται μέσα στα σύνορα του ελλαδικού χώρου, αλλά αναπτύσσεται σιγά σιγά και ευρωπαϊκά. Οι άνθρωποι από την αρχή είχαν την ανάγκη δημιουργίας μιας Τράπεζας για να αισθάνονται σίγουροι για τις επενδύσεις τους. Η ανάγκη αυτή του ανθρώπου οδήγησε το τραπεζικό σύστημα να εξελιχθεί και να πάρει τόσο μεγάλες διαστάσεις ώστε να έχει την ανάγκη σήμερα για μεγαλύτερη διεθνοποίηση.

Ανέπτυξε πολλές δραστηριότητες και τραπεζικά προϊόντα που είναι χρήσιμα στους πολίτες. Ιδρύθηκαν πολλές νέες τράπεζες με διαφορετικό όνομα η κάθε μία σε διάφορες περιοχές της χώρας μας, για να εξυπηρετούν τις ανάγκες των πολιτών. Με την πάροδο των χρόνων, το τραπεζικό σύστημα άλλαξε πολλά "χέρια", τροποποιήθηκε άπειρες φορές, υποβαθμίστηκε και αναβαθμίστηκε και στο τέλος κατάφερε να εκπληρώσει όλες τις επιθυμίες των πολιτών της χώρας.

Είναι η ιστορία του νομισματικού και πιστωτικού χρήματος, η ιστορία των μεγάλων συγκεντρώσεων κεφαλαίου, η ιστορία των τραπεζών.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Είναι διαπιστωμένο και διατυπωμένο ότι απέχουμε πολύ ακόμη από το να καταγράψουμε την πλουσιότερη ιστορία όλων των ελληνικών τραπεζών στη διαχρονική τους παρουσία, από συστάσεως σχεδόν του ελληνικού κράτους μέχρι σήμερα. Στην παρούσα φάση αρκούμεθα στην παρουσίαση ορισμένων από τα τεκμήρια που διαθέτει το ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΤΡΑΠΕΖΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ. Το σύντομο σημείωμα που ακολουθεί στοχεύει να δώσει μια ιστορική αίσθηση κάτι σαν το “χρώμα” και το “άρωμα” των 168 χρόνων που έχουν περάσει από την εποχή του Καποδίστρια, ο οποίος κατέβαλε προσπάθειες για τη δημιουργία οργανωμένου Κράτους.

Από τα πρώτα έργου του ήταν, ως γνωστόν, η σύσταση τραπεζικού ιδρύματος με τη μορφή κρατικής τράπεζας της “Εθνικής Χρηματιστικής Τραπέζης”.

Η ίδρυση της “Εθνικής Χρηματιστικής Τραπέζης” (1828), η οποία αποτέλεσε την πρώτη Τράπεζα του νεώτερου Ελληνικού κράτους, δεν ενέπνευσε εμπιστοσύνη και το πρώτο αυτό πιστωτικό ίδρυμα διέκοψε τις εργασίες του σύντομα, έξι μόλις χρόνια μετά την έναρξη των εργασιών του.

Η Εθνική Χρηματιστική Τράπεζα συνεστήθη με ψήφισμα του Κυβερνήτη στις 2 Φεβρουαρίου 1828. Το πρώτο αυτό τραπεζικό ίδρυμα της χώρας είχε τη μορφή κρατικής τράπεζας: *“...επί τη προσδοκία ότι τα κεφάλαια ήθελον συρρεύσει δι’ αυτής εκ πατριωτισμού εις το κενόν δημόσιον ταμείον και ανακουφισθώσιν αι επείγουσαι και πολλαπλαί αυτού ανάγκαι”*. Το κεφάλαιο της Τράπεζας είχε προσδιοριστεί σε 3.236.000 φοίνικες. Η κυριότερη

εργασία της ήταν η έκδοση εντόκων γραμματίων προς 8% έναντι των προς την Τράπεζα παρεχομένων κεφαλαίων.

Έτσι, προσπερνώντας τις πρώιμες υποτυπώδεις τραπεζικές εργασίες που έγιναν κατά τη διάρκεια της πολυετούς επανάστασης και καταγράφοντας τη λειτουργία της Εθνικής Χρηματιστικής Τράπεζας, φθάνουμε στην εποχή του Όθωνα.

Τότε θα ξεκινήσουν σοβαρές προσπάθειες για τη δημιουργία Τράπεζας. Το νεαρό ελληνικό βασίλειο προσπαθούσε να “ορθοποδήσει” επικαλούμενο, μεταξύ άλλων, τη συμπαράσταση των απανταχού Ελλήνων και φιλελλήνων. Παρά τις σημαντικές προετοιμασίες για τη δημιουργία τραπεζικού ιδρύματος, αυτό θα αργήσει να εμφανιστεί. Χρειάστηκε να περάσει σχεδόν μια δεκαετία έως ότου εμφανιστεί (1841) η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία εξελίχθηκε στον κυριότερο πιστωτικό φορέα-λειτουργώντας ως κεντρική τράπεζα- μέχρι το 1928.

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο του 1841, το κεφάλαιο της τράπεζας ορίσθηκε σε 5.000.000 δρχ. Η Εθνική Τράπεζα είχε το εκδοτικό προνόμιο και συγχρόνως λειτούργησε ως τράπεζα εμπορικών εργασιών, κτηματικής πίστης και καταθέσεων μέχρι τις 14 Μαΐου 1928. Τότε ιδρύεται η Τράπεζα της Ελλάδος.

Έως τα τέλη του 19ου αιώνα τρεις ακόμη εκδοτικές τράπεζες λειτούργησαν σε ελληνικά εδάφη τα οποία βρίσκονταν υπό προσάρτηση ή είχαν προσαρτηθεί.

Πρώτη καταγράφεται η Ιονική Τράπεζα (Ltd), η οποία λειτούργούσε από το 1839 στα Ιόνια νησιά και επεκτάθηκε μετά την προσάρτησή τους στην Ελλάδα (1864). Διατήρησε το εκδοτικό της δικαίωμα μέχρι τις 25 Απριλίου 1920, οπότε και το

μεταβίβασε στην Εθνική Τράπεζα. Έκτοτε περιορίστηκε στις λοιπές εργασίες των εμπορικών τραπεζών.

Δεύτερη η Προνομιούχος Τράπεζα Ηπειροθεσσαλίας, η οποία ιδρύθηκε το 1882, αμέσως μετά την προσάρτηση της Θεσσαλίας και τμήματος της Ηπείρου. Η δράση της Τράπεζας υπήρξε περιορισμένη. Μετά την ήττα του 1897, τις ζημιές που προξένησε στο ίδρυμα η εισβολή του Τουρκικού στρατού και το θάνατο του Α. Συγγρού, η Τράπεζα συγχωνεύθηκε με την Εθνική (Δεκέμβριος 1899).

Τρίτη ενεργοποιήθηκε η Τράπεζα Κρήτης, η οποία σχηματίστηκε από τη Κρητική κυβέρνηση, σε κρίσιμη χρονιά για το ελληνικό έθνος (1899). Στην Τράπεζα παραχωρήθηκε το αποκλειστικό προνόμιο έκδοσης τραπεζογραμματίων στην Κρήτη και έδρα της ορίσθηκε η πόλη των Χανίων. Το 1919 συγχωνεύθηκε με την Εθνική Τράπεζα.

Την ίδια περίοδο, εκτός από τις τράπεζες οι οποίες προαναφέρθηκαν και οι οποίες απολάμβαναν το εκδοτικό δικαίωμα, ιδρύθηκε μια σειρά πιστωτικών ιδρυμάτων που λειτούργησαν είτε με τη μορφή εμπορικών τραπεζών, είτε ως τράπεζες με ειδικούς σκοπούς. Πρέπει να σημειωθεί ιδιαίτερα το γεγονός ότι η λειτουργία αλλά και η ύπαρξη των τραπεζών επηρεάσθηκαν άμεσα, αν όχι καταλυτικά, από τα σημαντικά εθνικά γεγονότα.

Ανάμεσα στις τράπεζες οι οποίες ιδρύθηκαν εκείνη την εποχή, υπήρξαν κάποιες οι οποίες αργότερα μετεξελίχθηκαν σε σημαντικά τραπεζικά ιδρύματα. Αξίζει τον κόπο να αναφέρουμε δυο χαρακτηριστικά παραδείγματα. Την Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία ιδρύθηκε το 1886 και αρχικά είχε τη μορφή

ιδιωτικής τραπεζικής επιχείρησης της οικογένειας Εμπεδοκλέους. Το 1907 μετατράπηκε σε Ανώνυμη Εταιρεία και αποτελεί τη σημερινή Εμπορική Τράπεζα. Επίσης τον τραπεζικό κλάδο του οίκου Ι.Φ. Κωστόπουλου, ο οποίος ιδρύθηκε το 1879 στην Καλαμάτα και το 1918 συγχωνεύθηκε με τη νεοϊδρυθείσα Τράπεζα Καλαμών. Ακολούθως (1924) μετονομάσθηκε σε Τράπεζα Ελληνικής Εμπορικής Πίστεως και σήμερα αποτελεί την Άλφα Τράπεζα Πίστεως.

Από τις σημαντικότερες Τράπεζες που ιδρύονται στα τέλη του περασμένου αιώνα είναι και η Τράπεζα Αθηνών. Ιδρύθηκε το Νοέμβριο του 1893, και γύρω της συγκεντρώθηκαν και συσπειρώθηκαν επιφανή μέλη του παροικιακού ελληνισμού. Αφετηρία της Τράπεζας Αθηνών υπήρξε το τραπεζικό γραφείο του Α. Καλλέργη, τραπεζίτη από την Κωνσταντινούπολη και γενικού διευθυντή της Τράπεζας μέχρι την εμφάνιση από προσκήνιο του Ι. Πεσμαζόγλου. Ο ρόλος της Τράπεζας Αθηνών στην οικονομία της χώρας ήταν σημαντικός και καινοτόμος. Ιδιαίτερη σημασία για την οικονομική πραγματικότητα της εποχής είχε η σχέση της τράπεζας με την βιομηχανία.

Ως γενικό χαρακτηριστικό στοιχείο της λειτουργίας του τραπεζικού συστήματος, κατά το μεγαλύτερο μέρος του 19ου αιώνα, ήταν η έλλειψη εξειδίκευσης των τραπεζών και η απουσία κρατικής παρέμβασης και ειδικού νομοθετικού πλαισίου για την άσκηση τραπεζικών δραστηριοτήτων.

Η πρώτη δεκαπενταετία του 20ου αιώνα θα χαρακτηριστεί από την οικονομική πρόοδο της χώρας. Το 1902 θα συστηθεί το Ταχυδρομικό Ταμιευτήριο και δυο χρόνια αργότερα (1904) ιδρύεται η Τράπεζα Ανατολικής με την συμμετοχή της Γερμανικής

National Bank für Eutshcland και με πρωτοβουλία της Εθνικής Τράπεζας.

Το 1905 ιδρύεται η Λαϊκή Τράπεζα με βασικό στόχο, τα πρώτα χρόνια λειτουργίας της, την εξυπηρέτηση των μικροαστικών στρωμάτων της Αθήνας και αρχικό κεφάλαιο 1.500.000 δρχ.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, το 1907 ιδρύεται η Εμπορική Τράπεζα της Ελλάδος. Ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος θα επιφέρει στασιμότητα, διεθνή ακαταστασία και επιβράδυνση των τραπεζικών εξελίξεων. Σε εκείνο το χρονικό διάστημα και όσο διαρκούσε ακόμη ο πόλεμος ιδρύεται η Τράπεζα Πειραιώς (1916).

Ξεχωριστά θα πρέπει να θεωρηθεί η περίοδος 1913-1932. Μετά την εμπόλεμη κατάσταση εμφανίσθηκε απότομη αύξηση των τραπεζικών επιχειρήσεων και το τραπεζικό σύστημα ακολούθησε τη γενική πρόοδο της κοινωνικής οικονομία της χώρας. Η καταναλωτική αύξηση που ακολούθησε την έλευση των προσφύγων από τη Μικρά Ασία στην Ελλάδα οδήγησε σε γενική “έκρηξη” των οικονομικών δραστηριοτήτων.

Παράλληλα το κράτος εισήλθε στο καθεστώς της πληθωρικής κυκλοφορίας (1920) και τα κέρδη που προήλθαν από την επικαταλλαγή που επέφερε η υποτίμηση του εθνικού νομίσματος, επέδρασαν σημαντικά στις τράπεζες και συνέβαλαν στην εμφάνιση εξαιρετικής κίνησης για την ίδρυση τραπεζών (1918).

Το 1919 ιδρύεται η Τράπεζα Χίου, με έδρα την Αθήνα και αποθεματικό κεφάλαιο 20.000.000 δρχ. Το ίδιο έτος (1919) ιδρύεται το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων στα πρότυπα του γαλλικού Caisse des Dépôts. Η κίνηση μετριάσθηκε τα επόμενα

χρόνια, μέχρι το 1923, για να επανεμφανισθεί την περίοδο 1924-1926. Το 1924 ιδρύεται η Τράπεζα Αττικής, με έδρα τον Πειραιά και κεφάλαια 20.000.000 δρχ.

Η περίοδος αυτή κλείνει με την προσαρμογή του ελληνικού τραπεζικού συστήματος στις σύγχρονες αντιλήψεις της εποχής για την τραπεζική οργάνωση δηλαδή με τον καταμερισμό των τραπεζικών λειτουργιών, την ανάδειξη αυτοτελών τραπεζικών οργανισμών και την ανάθεση διενέργειας ειδικών τραπεζικών εργασιών σ' αυτούς.

Ιδρύονται τρεις πολύ σημαντικές τράπεζες: η Τράπεζα της Ελλάδος (1928), η οποία ανέλαβε σε αποκλειστικότητα το εκδοτικό λειτούργημα και αποτελεί έκτοτε την Κεντρική Τράπεζα της χώρας: η Εθνική Κτηματική Τράπεζα (1927) και η Αγροτική Τράπεζα (1929).

Η Εθνική Κτηματική Τράπεζα, η οποία αναλαμβάνει με βάση το ιδιαίτερο "περί κτηματικών τραπεζών" νομοθέτημα (3221/1924), το οποίο εισήγαγε στην Ελλάδα τον θεσμό των ιδιαίτερων κτηματικών τραπεζών- από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος τις εργασίες κτηματικής πίστης. Η Κτηματική Τράπεζα εξασφάλισε πολύ σημαντικά μακροπρόθεσμα κεφάλαια μέσω 4 ομολογιακών δανείων τα οποία εκδόθηκαν στην χρηματαγορά του Λονδίνου κατά την περίοδο 1927-1931. Έτσι ήταν δυνατό να ανταποκριθεί στις επιτακτικές ανάγκες στέγασης της εποχής αλλά και παράλληλα να επιτελέσει έργα κοινής ωφέλειας όπως η δημοτική οδοποιία της πρωτεύουσας, έργα των λιμένων Πειραιώς, Ηρακλείου και Καβάλας, η πραγματοποίηση των υπονόμων Αθηνών, Πειραιώς και περιχώρων κ.α.

Στις 14 Μαΐου 1928 αρχίζουν οι εργασίες της Τράπεζας της Ελλάδος, η οποία έκτοτε είναι η κεντρική τράπεζα της χώρας. Η Τράπεζα της Ελλάδος εκδίδει αποκλειστικά το νόμισμα και εφαρμόζει πιστωτική και συναλλαγματική πολιτική.

Το 1929 ιδρύεται η Αγροτική Τράπεζα. Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της σύμβασης μεταξύ του Δημοσίου και της Εθνικής Τράπεζας, η οποία υποβλήθηκε στη Βουλή, η Αγροτική Τράπεζα κατέστη αυτόνομος τραπεζικός οργανισμός κοινωφελούς χαρακτήρα με σκοπό την ενάσκηση της αγροτικής πίστης σε όλες τις μορφές, την ενίσχυση της συνεταιριστικής οργάνωσης και τη βελτίωση των όρων διεξαγωγής των γεωργικών εν γένει εργασιών και συναφών συναλλαγών. Το 1991 μετατράπηκε σε εταιρία με μετοχές οι οποίες ανήκουν αποκλειστικά στο Υπουργείο Οικονομικών.

Το επόμενο έτος (1930) ιδρύεται η Γάλλο-Ελληνική Τράπεζα Υποθηκών Α.Ε., η οποία αργότερα ονομάσθηκε Τράπεζα Υποθηκών και από το 1982 μετονομάσθηκε σε Εθνική Στεγαστική Τράπεζα.

Η λειτουργία του τραπεζικού τομέα θα ρυθμισθεί -για πρώτη φορά- με βασικό νομοθέτημα (υπ' αριθμ. 5076), ένα χρόνο αργότερα (1931). Με τη νομοθεσία αυτή καθορίζονται η κεφαλαιακή συγκρότηση, οι περιορισμοί και οι υποχρεώσεις των τραπεζών, ενώ όχι αργότερα επιβάλλεται η μονοπωλιακή διαχείριση από την Τράπεζα της Ελλάδος του χρυσού και του εξωτερικού συναλλάγματος, ο έλεγχος των εισαγωγών και εξαγωγών και άλλες συναφείς ρυθμίσεις.

Η περίοδος 1933-1939 χαρακτηρίσθηκε από: α) την αύξηση της νομισματικής κυκλοφορίας χωρίς την εκδήλωση σοβαρών

πληθωριστικών εκδηλώσεων, β) τη βελτίωση του ισοζυγίου πληρωμών μετά τους περιορισμούς που επιβλήθηκαν λόγω της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης και γ) την ανάπτυξη των ελληνικών τραπεζικών εργασιών. Στα τέλη της περιόδου (1939), εκτός από την Τράπεζα της Ελλάδος, λειτουργούσαν 5 μεγάλες εμπορικές τράπεζες, 6 μικρές εμπορικές, 12 τοπικές τράπεζες, 4 ξένες, η Αγροτική και 2 κτηματικές, δηλ. συνολικά 31 τράπεζες. Ιδιαίτερα πρέπει να σημειωθεί η ίδρυση δυο Τραπεζών. Η Τράπεζα Κεντρικής Ελλάδος, η οποία ως τοπική Τράπεζα Κροκίου-Μουζέλη ιδρύθηκε στη Λαμία το 1936, εξαγοράσθηκε και μετονομάσθηκε. Από το 1980 μετέφερε την έδρα της στην Αθήνα και ανέπτυξε πανελλήνιες δραστηριότητες. Το ίδιο ισχύει και για την υφιστάμενη Γενική Τράπεζα, η οποία ιδρύθηκε το 1937 ως Τράπεζα Μετοχικού Ταμείου Στρατού και μετονομάσθηκε το 1966.

Για την περίοδο της Κατοχής είναι γνωστό ότι εξαρθρώθηκε ολοσχερώς η οικονομία, εξανεμίσθηκε η αξία του εθνικού νομίσματος και η πιστοδοτική ικανότητα των τραπεζών εκμηδενίσθηκε. Το τραπεζικό σύστημα κλονίσθηκε συθέμελα, η δε θεσμική παρακολούθηση του γεγονότος αποκαλύπτει πρωτοφανή γεγονότα. Μέχρι το Σεπτέμβριο του 1944 οι τράπεζες εκποιούσαν βαθμηδόν το χαρτοφυλάκιο χρεογράφων και από το Νοέμβριο 1944 άρχισαν να δανείζονται από την Τράπεζα της Ελλάδος για να πληρώνουν το προσωπικό τους.

Είναι ευνόητο ότι μετά τον πόλεμο οι τράπεζες δεν είχαν τη δυνατότητα να επιτελέσουν πιστωτικές λειτουργίες και παρουσιάσθηκε νομοθετική δραστηριότητα άξια ιδιαίτερης έρευνας. Ανεξαρτήτως όμως των θεσμικών ρυθμίσεων, ουσιαστικώς, το σύστημα περιήλθε σε αδράνεια. Την αδράνεια

της κατοχικής περιόδου ακολούθησε η τάση εξειδίκευσης των τραπεζικών μηχανισμών, η έντονη παρέμβαση του κράτους στην τραπεζική λειτουργία και η αυστηρή εποπτεία και συστηματική πιστωτική πολιτική μέσω της Κεντρικής Τράπεζας. Κύριο στόχο των πρώτων μεταπολεμικών χρόνων αποτέλεσε η διάδοση της αποταμιευτικής ιδέας σ' έναν λαό ο οποίος είχε απολέσει την πίστη του στο χρήμα λόγω υπερβολικού ύψους του πληθωρισμού κατά τα πολεμικά χρόνια. Αντικείμενο των δανειοδοτήσεων ήταν η ανασυγκρότηση της υποδομής του ελληνικού κράτους. Η μεταπολεμική πορεία του τραπεζικού συστήματος επηρεάστηκε από τη σύσταση τριών πιστωτικών οργανισμών, του Οργανισμού Τουριστικής Πίστεως (1946), του Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως (1954) και του Οργανισμού Βιομηχανικής Αναπτύξεως (1960).

Η άνοδος της ελληνικής οικονομίας την δεκαετία του 1950 συνεχίστηκε με πιο ταχείς ρυθμούς και στη δεκαετία του 1960 συνεχίστηκε με πιο ταχείς ρυθμούς και στη δεκαετία του 1960, γεγονός που οφειλόταν στην άνθιση της ευρωπαϊκής οικονομίας και την άνοδο του βιοτικού επιπέδου των λαών της. Η αμερικανική βοήθεια του σχεδίου Marshall λειτούργησε καταλυτικά.

Το 1961 υπήρξε συμφωνία για την ένταξη της Ελλάδος στην Κοινή Αγορά (9 Ιουλίου 1961).

Στη δεκαετία του 1960 η Εμπορική Τράπεζα ίδρυσε την Τράπεζα Επενδύσεων και Εθνική Τράπεζα την Εθνική Τράπεζα Επενδύσεων Βιομηχανικής Αναπτύξεως (ΕΤΕΒΑ).

Το 1964 ιδρύθηκε η Ελληνική Τράπεζα Βιομηχανικής Ανάπτυξης (Ε.Τ.Β.Α) κατόπιν συγχώνευσης τριών οργανισμών

χρηματοδότησης αναπτυξιακών έργων, του Οργανισμού Τουριστικής Πίστεως, του Οργανισμού Χρηματοδοτήσεως Οικονομικής Αναπτύξεως και του Οργανισμού Βιομηχανικής Αναπτύξεως Κύριος σκοπός της Ε.Τ.Β.Α. καθίσταται η στήριξη και χρηματοδότηση παραγωγικών επενδύσεων από βιομηχανικές, βιοτεχνικές, μεταλλευτικές, τουριστικές, ναυτιλιακές και λοιπές επιχειρήσεις. Το 1973 μετατράπηκε σε ανώνυμη τραπεζική εταιρεία, όπου μόνος μέτοχος της είναι το Υπουργείο Οικονομικών και λειτουργεί υπό την εποπτεία του υπουργείου Εθνικής Οικονομίας.

Στις αρχές της δεκαετίας του 1970 επανιδρύεται η Τράπεζα Κρήτης (1973) και ιδρύεται η Τράπεζα Εργασίας (1975).

Τη μεταπολίτευση του 1974 θα ακολουθήσουν η ισχυροποίηση της παρουσίας του κράτους, στον τραπεζικό τομέα, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την κρατικοποίηση της Εμπορικής Τράπεζας (1975) και τη διεύρυνση της εγκατάστασης ξένων τραπεζών στη χώρα μας. Οι δραστηριότητες του τραπεζικού συστήματος κατά τις δεκαετίες '60 και '70 επικεντρώθηκαν στις αναπτυξιακές προσπάθειες, στη βιομηχανία, στη γεωργία και στις μικρομεσαίες επιχειρήσεις.

Στα τέλη της δεκαετίας ιδρύεται η Τράπεζα Μακεδονίας-Θράκης.

Η είσοδος της χώρας μας στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα οδήγησε το τραπεζικό σύστημα σε νέα φάση, η οποία χαρακτηρίζεται από την τάση απελευθέρωσης της λειτουργίας των τραπεζών από τους αυστηρούς διοικητικούς περιορισμούς. Αποτέλεσμα της νέας τάσης είναι η σταδιακή απελευθέρωση της

κίνησης των κεφαλαίων καθώς και η μείωση του ελέγχου των καταθέσεων και των δανείων.

Στην τελευταία δεκαετία μια σειρά ιδιωτικών Τραπεζών αρχίζουν να λειτουργούν. Η Ευρωεπενδυτική Τράπεζα ιδρύθηκε το 1990 και αποτελεί μέρος του Ομίλου Λάτση. Στο τέλος του ίδιου έτους ιδρύεται η Interbank. Το επόμενο έτος (1991) ιδρύθηκε η τράπεζα Χίου από κοινοπραξία εφοπλιστών με επικεφαλής τον Ι. Βαρδινογιάννη ο οποίος αγόρασε το ενεργητικό μιας υπάρχουσας Τράπεζας, από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, στην οποία ανήκε αλλά παρέμενε ανενεργός από την δεκαετία του 1950.

Το 1991 ιδρύθηκαν επίσης η Εγνατία Τράπεζα από μια ομάδα βιομηχάνων με έδρα τη Θεσσαλονίκη και η Δωρική Τράπεζα από μια ομάδα εφοπλιστών με επικεφαλής τον Ι. Μαυρακάκη της "Μαραμάρ Ναυτιλιακή" και την Bank of Scotland. Ένα χρόνο αργότερα, το 1992, ιδρύθηκε η Ευρωπαϊκή Λαϊκή Τράπεζα και η Ασπής Στεγαστική Τράπεζα.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η εμφάνιση των πρώτων τραπεζών στον κόσμο ήταν συνδεδεμένη με την ανάπτυξη των εμπορικών συναλλαγών μεταξύ των λαών και την κοπή των πρώτων νομισμάτων. Οι πρώτες συναλλαγές παρουσιάστηκαν αρχικά στις περιοχές της Μεσογείου ενώ η πρώτη τράπεζα δημιουργήθηκε στη Βαβυλωνία τον έκτο αιώνα π.Χ. Στην Ελλάδα η πρώτη προσπάθεια για τη δημιουργία τράπεζας έγινε από τον Ιωάννη Καποδίστρια το 1828. Η ίδρυση της Εθνικής Τράπεζας το 1841 επρόκειτο να επηρεάσει καθοριστικά την μετέπειτα εξέλιξη όλου του ελληνικού τραπεζικού συστήματος αφού ασκεί ακόμα και σήμερα ηγετικό ρόλο στην εγχώρια και διεθνή χρηματαγορά.

Το ελληνικό τραπεζικό σύστημα πέρασε πολλές δυσκολίες μέχρι να φτάσει στην σημερινή του μορφή. Ο Α΄ παγκόσμιος πόλεμος, η περίοδος του μεσοπολέμου, η Μικρασιατική καταστροφή, η περίοδος της μεγάλης παγκόσμιας οικονομικής κρίσης του 1929, η περίοδος πριν το Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ο Β΄ παγκόσμιος πόλεμος, η περίοδος της κατοχής του 1940, ο εμφύλιος πόλεμος του 1947, η περίοδος της δικτατορίας του 1967, ήταν οι σημαντικότερες φάσεις που πέρασε το τραπεζικό σύστημα στην Ελλάδα. Παρόλες τις δυσκολίες, κατάφερε με πολλές προσπάθειες ανασυγκρότησης να πάρει την σημερινή του μορφή.

Παρόλα αυτά κατέχει μια αξιόλογη θέση ανάμεσα στα τραπεζικά συστήματα του Βαλκανικού χώρου, ανέπτυξε την λιανική τραπεζική και το electronic banking, συνδύασε την βιομηχανία, την ναυτιλία και την γεωργία με τους άξονες του

τραπεζικού συστήματος και τέλος πήρε μεγάλη επέκταση διεθνώς αναπτύσσοντας κύριες προοπτικές στην ενιαία ευρωπαϊκή αγορά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Ιστορία της Εθνικής Τραπέζης της Ελλάδος
Στάθη Σπηλιωτόπουλου
- Οι τράπεζες στην Ελλάδα 1898 – 1928
Κώστας Κωστής – Βάσια Τσοκόπουλος
- Οι ξένες τράπεζες στην Ελλάδα. Η μεταπολεμική εμπειρία
Τάσος Γιαννίτσης
- Το σύγχρονο ελληνικό τραπεζικό σύστημα
Ιουλία Αρμάγου
- Διδακτορική διατριβή εγκριθείσα από το τμήμα Οικονομικής
Επιστήμης του Οικονομικού Πανεπιστημίου Αθηνών
- Δελτία Ένωσης Ελληνικών Τραπεζών
- Ιστοσελίδες από το Internet